

အိမ်ထောင်

မိသားစု

ખાલસાહિત્યના લખ્યપ્રતિષ્ઠ
લેખક. સંપાદક અને આગે-
વાન પ્રકાશક તરિકે શ્રી.
નાગરદાસ પટેલનું નામ જુબ
બાણીનું છે.

★ ★ ★

એમનાં લખાણની ખૂબી છે
એ છે કે એમનું પુસ્તક એક
વખત હાથમાં લીધાં પછી
વાંચકનું મન એવું તો જકડી
રાખે છે કે તે પૂરું કર્યા વગર
ચેન પડતું નથી.

★ ★ ★

ખાલસાહિત્યનાં પ્રકાશનોમાં
શ્રી. નાગરદાસ ની એક
વ્યવસ્થિત યોજના અને
પ્રગતિવાન દષ્ટિ છે. તેવી
જ સુંદર યોજના એમણે
કિશોર અને કુમારસાહિત્ય
માટે કરી છે.

★ ★ ★

અગજ શક્તિના વિકાસને
તાલીમ આપે એવી સાદસ,
શૌર્ય, ભેદ, બુદ્ધિયાતુર્ય અને

વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
પી. કોંપીગઢ કિમાવ ।

૦૧૫ કિમન ૧-૪-૦

પાંન ૬૫૫

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
| ગુજરાતી લેખિયોગદ વિભાગ |

અનુક્રમાંક ૨૭૦૧૫ કિમત ૧-૪-૦

ગ્રંથનામ આંગણાની ઇ.૫

વર્ગીક ૬ : ૩

સાહસ કથાવલિ : પુસ્તક નવમું

આંગળાંની ધાપ

સંપાદક

નાગરદાસ ઠ. પટેલ

સવા રૂપિયા

બાલ વિનોદ કાર્યાલય

૧૪૯, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ . અમદાવાદ ૨

: પ્રકાશક :

નંદલાલ મોહનલાલ ઠક્કર

એન. એમ. ઠક્કરની કું.

પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ ૨

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ

૧૭૦૧૫

આવૃત્તિ પહેલ્લી

૧૯૪૮

: મુદ્રક :

રામ દાસ ઈ. પટેલ

“ રજની પ્રિન્ટરી ”

પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ ૨

પરિચય

સાહસ, શીર્ષ, ભેદ, બુદ્ધિચાતુર્ય અને ચુન્દાશોધનનાં અવનવાં પરાક્રમેને લગતી મગજશક્તિના વિકાસને તાલીમ આપે એવી રસિક વાર્તાઓ વાંચવાની કુમાર-જીવનમાં તાલાવેલી જાગે છે અને તે વૃત્તિ જીવનમાં દીર્ઘકાલ પર્યંત કાયમ રહે છે. એ વૃત્તિને અનુકૂળ અને પ્રેરણાદાયી વાંચન મળે તો મગજશક્તિનો સુંદર વિકાસ થાય છે. દરેક વસ્તુ કે વિગત ઝીણવટથી જોવા સમજવાની અને તેનું હાર્દ પામવાની અદ્ભુત શક્તિ એનાથી સાંપડે છે અને જીવન સાફલ્યનો માર્ગ સરળ બને છે.

માનવ જીવનનો આ રીતે અનેકવિધ વિકાસ કરી શકે એવી અત્યંત પ્રેરણાદાયી તેમજ રસિક વાર્તાઓ આપવાની યોજના ‘સાહસ કથાવલિ’ માં કરવામાં

આવી છે. એમાં અંગ્રેજ સાહિત્યના આ વિષયના સાહિત્યસમ્રાટોની દિલચસ્પ વાર્તાઓ ઉપરથી તૈયાર કરેલી તેમજ કેટલીક મૌલિક કથાઓ આપવામાં આવશે. એ દરેકનું વસ્તુ અને વાતાવરણ ગુજરાતને અનુકૂળ રહેશે.

ખાસ સાહિત્યની અમારી વિવિધ ગ્રંથમાળાઓનો ગુજરાતે સુંદર સત્કાર કરી અમને પ્રોત્સાહન આપ્યું છે તેવી જ રીતે આ ગ્રંથાવલિને પણ ગુજરાતે અપનાવી છે એ બહુની સંતોષ થાય છે.

નાગરદાસ પટેલ

અનુક્રમ

આંગળાંની છાપ . . .	૫
સ્કેન્ડ ગદ્યત . . .	૨૨
ગિરિજા : ગાંડી કે ડાહી .	૫૧
સંજોગનો ભોગ . . .	૬૮
જેલને રસ્તે . . .	૮૪

આંગળાંની છાપ

આંગળાંની છાપ

અનંતરાય સી. વક્ષીની જાતના માણસોને માટે અમને બિલકુલ માન નથી અને ન જ હોવું જોઈએ. સમાજને માટે એમની હસ્તિ થણી જ બચાંકર છે એવી અમારી દૃઢ માન્યતા છે.

સાપ કરડે તેના ઝેરથી માણસ મરી જાય, વાઘ ફાડી નાખે કે સિંહ ચીરી નાખે તે મરી જાય એ સંભોગોમાં થતું મરણ હબરગણું સારું છે. મરનારને જેમ ઓછી મુદતની યાતના ભોગવવી પડે તેમ મૃત્યુ વધારે સારું. હૃદય બંધ થાય કે એકાએક મરી જાય એ અત્યુત્તમ.

પણ શરીરમાં એક જગ્યાએ કાપ ચૂકાય, ત્યાંથી ટીપેટીપે ઘોહી ટપકતું જાય, નવજાઈ આવતી જાય અને લાંબા સમય સુધી અસહ્ય યાતના ભોગવવી પડે તે પછી મરણ આવે એ થણું જ બચાંકર છે, અને ઉપરની કંડિકામાં જણાવ્યા મુજબનાં મરણને સારાં ગણાવવાને સરજાયેલું છે.

અનંતરાય સી. બક્ષી જેવા સફેદઠગ અને અંગ્રેજીમાં જોને ‘બ્લેક મેઈલર’ કહે છે તે પદ્ધતિના હરામખોરોના સકં-
ભમાં જે કમનસીબ માણસો સપડાય છે તેમની દશા બહુ જ
ભુરી થાય છે અને શરીરમાં કાપ મૂકી ટીપેટીપે લોહી કાઢીને
મારી નાખવાની યાતના કરતાં પણ હબરગણી બૂરી વેદના
ઐમને ભોગવવી પડે છે. ઐ મરે છે તો પણ ઐટલા તરફાટ
અને રહેંજાટ પછી મરણ પામે છે કે ના પૂછે વાત! ઐની
કલ્પના કરવી પણ મુશ્કેલ છે, બચંકર છે.

જ્યંતને આ ભતના માણસો માટે હલપારની સુગ હતી
છતાં ઐ પ્રકારના કેસોમાં ઐ નિષ્ણાત હતો. ઐણે ઐ સંબંધી
ઐક પત્રમાં વિદ્વતાપૂર્ણ લેખમાળા શરૂ કરી હતી અને જે
અંકોમાં ઐ પ્રકટ થઇ હતી તે અંકોની નકલો હબરોની
સંખ્યામાં ખપી ગઇ હતી.

ઐણે ટુંકામાં નીચેનો મુદ્દો રજૂ કર્યો હતો :

‘બ્લેક મેઈલના ગુન્હેગારને માટે મદારા અભિપ્રાય મુજબ
ફાંસીની સજા હોવી જોઈએ. આ ભતનો ધંધો લખ મેઠેલા
રીઠા ગુન્હેગારો તો બિલકુલ દયાને પાત્ર નથી. કોઈ પણ
પ્રકારનું વાતાવરણ ઐમને સુધારી શકે ઐમ નથી. ઝેર આપ-
નાર કે ઠંડે કલેજે ખૂન કરનાર કરતાં આ ભતનો ગુન્હેગાર
વધારે બદતર છે અને ઐની સજા કરવાની પદ્ધતિમાં તરત જ
ફેરફાર કરવાની જરૂર છે.’

ઐકંદરે ઐણે ઐ ધંધાને હલ બહારનો વખોડી કાઢ્યો
હતો અને ઐને માટે ફાંસીની સજાની હિમાયત કરીને કાયદા-
માં ઐ મુજબનો ત્વરિત ફેરફાર કરવાનો મજબૂત આગ્રહ
કર્યો હતો.

આ ભતના બદમાશોના પંખમાં પીઠ ઉંમરનાં માણસો
કરતાં ભોળી અને ગભરૂ કુમારિકાઓ અને સ્ત્રીઓ ઘણી જ

સપડાય છે.

એવો જ એક અજબ કીસ્સો મ્હને યાદ છે.

સાંભળો વખત હતો, અંધારું થતું હતું એ વખતે અમે આગળના હોલમાં બેઠા હતા. એટલામાં જ્યંતે કાષ્ટને બારણું ખખડાવતું સાંભળીને પંડિતજી તરફ ભેંધને કહ્યું:

‘જુઓ તો ખરા પંડિતજી ! કાણુ આવ્યું છે તે ! હું ભૂલતો ન હોઉં તો એ એક નવયુવાન કુમારિકા છે. એ બિચારી ઘણીજ ગભરાઈ ગયેલી છે.’

એ સાંભળી અમ્યબ થતા પંડિતજી ઊઠ્યા.

એ ગયા એટલે મ્હેં કહ્યું:

‘આ ખુરસી પર બેઠાં બેઠાં રસ્તા પરથી આવનાર માણસ ખુશીથી દેખાય. પંડિતજીને એ રીતે બનાવવાની કેંજ જરૂર નથી.’

‘હું કયાં બનાવું છું?’ જ્યંતે હસીને કહ્યું. ‘એ કે બની અય એમ નથી એમણે પણ એને ભેંધ છે. તું છાપામાં નજર રાખીને બેઠો છે એટલે તારું ધ્યાન ન હતું. એણે સામેની બાજુએ બે ત્રણ આંટા માર્યા અને દરેક વખતે આપણા દરવાજા પર નજર નાખતી ગઈ. એણે પોતાનો બહારનો દેખાવ બદલી નાખ્યો છે.’

એટલામાં પંડિતજી એને લઈને આવી પહોંચ્યા.

‘જ્યંત ! એ તનેજ મળવા માગે છે.’

‘ભલે’ કહીને જ્યંત લાયબ્રેરીવાળા ખંડમાં ગયો. એ બત્તી કરતો હતો ત્યાં પેલી કુમારિકા બોલી ઉઠી:

‘આપ બત્તી નહિ કરશો તો ઘણું આભાર થશે. આપણે બીજી વખતે મળીએ ત્યારે આપ મ્હને ઓળખી કાઢો એવી મ્હારી ઇચ્છા નથી.’

જ્યંત હસ્યો.

‘ભલે-આપનું નામ-’

‘મીસ વકીલ કહેશે તો ચાલશે’ એણે જવાબ આપ્યો. એણે બારી આગળ પોતાના મુખ પર અંધાર પડે એવી રીતે જગ્યા લીધી. એને બેનારની નજર બહારના પ્રકાશ પર પડે અને એનું મુખ બરાબર ન બેઠ શકે એવી એની વૃત્તિ હતી.

એણે ધુમટાથી પોતાનું આખું કપાળ દાબી દીધું હતું અને બને તેટલો ચહેરો ઢાંક્યો હતો.

એણે આપેલું નામ ખરું ન હતું. એ પોતાનું નામ કે ઓળખ આપવા માગતી ન હતી.

‘જુએને મીસ વકીલ ! મ્હારી પાસે અનેક અસીલ આવે છે અને ઘણાયની એવી ઇચ્છા હોય છે કે બીજા વખતે અમે ક્યાંય પણ મળી જઈએ તો પરસ્પરની ઓળખાણ ન કાઢવી કે રહેજ પણ ઓળખતા ન હોય એવી રીતે વર્તવું અને અમે એ મુજબ વર્તીએ છીએ. એટલે એ બાબતમાં તમારી ઇચ્છાથી વિરૂદ્ધ વર્તન અમારા તરફથી નહિ થાય એ બાબતની ખાતરી રાખશો. મ્હને ખબર છે કે આપની પાસે ઘણો થોડો વખત છે અને આપને ગાડી પકડવાની છે !’

એ સંભળીને એને અબચબી ઉપજી.

‘એની આપને શી રીતે ખબર પડી ?’ એણે પૂછ્યું.

‘નહિતર તમે છેક અંધાર થતાં સુધી થોભ્યાં હોત અને એવે વખતે જ તમે મળવાના સમયની ગોઠવણ કરી હોત. ખરી રીતે તમે તમારાથી બની શકે તેટલો મોડો મળવાનો વખત રાખ્યો છે.’

‘આપનું કહેવું બરાબર છે.’ એણે કબૂલ કર્યું. ‘મ્હારે વખતસર ઘેર જવાનું છે.’

‘હરકત નહિ.’

‘મ્હારે આપની સલાહ બેઠી છીએ.’

એની દમઝમ, બોલવાની છટા અને સ્પષ્ટ ઉચ્ચાર તથા રીતભાત ઉપરથી જ્યંતની ખાત્રી થઇ કે એ દેખાતી હતી તે કરતાં વધુ સંસ્કારી અને કેળવાયેલી હતી.

‘મ્હે’ આપનો ‘બ્લેક મેઇલ’ સંબંધીનો લેખ વાંચ્યો છે અને એ વિચાર મ્હને ગમ્યો છે. હું પણ એવાજ એક સફેદ ઠગનો ભોગ થઇ પડી છું. આપને એમ લાગશે કે તો પછી હું પોલિસની મદદ કેમ નથી માગતી ? પણ મ્હારે કહેવું બેઠકે કે એ સંબંધે પોલિસ કેંજ કરી શકે એમ નથી અને એ કરે તો પણ ખીજા સંભોગો મ્હને એની મદદ લેતાં રોકે છે. કોર્ટમાં દાખરી આપવાની મ્હારી ઇચ્છા નથી. મ્હારા પિતાજી સરકારી અમલદાર છે અને એમના બાલુવામાં રહેજ પણ વાત આવે તો એ હૃદયભગ્ન થઇ અથ એમ છે. ખરેખર ! મ્હેં ઘણી પ્રાર્થના કરી છે !’

‘કાગળો છે ?’ જ્યંતે ધીરેથી પ્રશ્નયું.

‘કાગળો અને ખીજી ચીજો પણ.’ એણે કહ્યું : ‘જ વરસ ઉપર હું મેડિકલ કૉલેજમાં ભણતી હતી. મ્હેં એ વિષયની છેલ્લી પરીક્ષા કારણ વશાત્ નથી આપી. મ્હારું ‘સર્જિકલ’ જ્ઞાન કેં ખાસ ઉપયોગી થયું નથી. માત્ર એક વખત એનાથી મ્હેં એક જણની જીંદગી બચાવી હતી. અલબત્ત, એ બચાવવા લાયક તો ન જ હતી. એ પણ એમજ માને છે પણ એને આ વાત સાથે લાગતું વળગતું નથી. હું જ્યારે મેડિકલ કૉલેજમાં હતી ત્યારે એક સલાખ્યાચીના વધુ સંસર્ગમાં આવી હતી. એનું નામ આપને નિરૂપયોગી છે. હું એના આકર્ષણમાં આવી અને અમે એકબીજાને ચાહવા લાગ્યાં. મ્હને ખબર ન હતી કે એ પરણેલો હતો. અલબત્ત, અમારો પ્રેમ પરાકાષ્ટાએ પહોંચતા પહેલાં એણે એ વાત કરી તેની ના નહિ. તે પછી જે બન્યું તે સંબંધે મ્હારા પર જ દોષારોપણ કરી શકાય. અમારી

વચ્ચે પત્રવ્યવહાર થયેલો—

‘અને એ જ અત્યારે અનુચિત સ્થળે છે ને તેને આધારે આપને ધમકી અપાય છે?’ જયંતે પૂછ્યું.

‘એમજ. એજ મ્હારી હૃદયવ્યથાનું કારણ છે.’

‘કોના હાથમાં એ કાગળો છે?’

એ જવાબ આપતા ખમચાઇ.

‘બદલજીના. મ્હારી પાસે એણે રફતે રફતે પૈસાની વધારે ને વધારે માગણી કરી છે.’

‘તમે એને છેલ્લો ક્યારે જોયેલો?’

‘છ એક મહિના થયા. અચાનક જ અમારો મેળાપ થયો વખતે થઈ ગયેલો. હું ધારતી હતી કે એણે મ્હને ઓળખી ન હતી પણ મ્હેં એમ માનવામાં ભૂલ કરી હતી. એ મેળાપ પછી એણે બે એક મહિના બાદ મ્હને ચીઠ્ઠી લખી અને જણાવ્યું કે એને પૈસાની ઘણી જ જરૂર હતી એટલે મ્હારી પાસે મદદ માગી હતી. મ્હેં એને એ રીતે બે ત્રણ વખત મદદ કરી. એની છેલ્લી માગણી પાંચસો રૂપિયાની હતી. એ આપવાની મ્હેં ના પાડી. એને હું કકડે હબરેકને આશરે આપી ચુકી હતી એટલે મ્હેં એની સાથેના સંબંધ બંધ કરવાનો ઠરાવ કરીને એ મુજબ લખી નાખ્યું. એ કાગળ એને મળ્યા એટલે એણે પોત પ્રકાશ્યું. એના જવાબમાં એણે મ્હારા આગળના એક પત્રનો ફોટોગ્રાફ મોકલી આપ્યો અને સાથે સાથે ધમકી પણ આપી છે. એનો સંબંધ છોડ્યા પછી મ્હારી યોગ્ય તે ગોઠવણ થઈ ગઈ છે અને અમારા લક્ષના સમાચાર બદલજીની વાંચ્યા લાગે છે.’

‘આપના પ્રિયપાત્ર આ સંબંધ વિષે કંઈ બોલે છે?’

એણે ડોકું ધુણાવી ના પાડી.

‘નારે ના! એ બોલે તો કાલનો દુકાળ આજેજ પડે!

કેમ બે હોય તો પછી અત્રે આવવાનું પ્રયોજન જ ન રહે.’
જયંતે પોતાના ખીસ્સામાંથી નોંધપોથી કાઢી અને પૂછ્યું:
‘મ્હને બદલજીનું સરનામું આપશે?’

‘બદલજી દેવજી: અમરશી મેઘજીનો માળો, બજાર ગેટ.
ત્યાં એણે એક ન્હાની સરખી ઓરડી ભાડે રાખી છે. એ એની
ઓફિસ તેમજ રહેવાના સ્થાનની ગરજ સારે છે. મ્હેં એ
બાબતની તપાસ કરાવી હતી.’

‘તો પછી તમારે અત્યારે કેમ આવવું પડ્યું? એવું કે
તાત્કાલિક કારણ છે ખરું?’ જયંતે પૂછ્યું.

એણે પોતાની પાસેથી એક કાગળ કાઢીને આપ્યો. એના
પરનું પરખીડીયું સાફ હતું. એનું પોતાનું નામ ઠામ જણાવવા
દેવાની એની મુદ્દત ઇચ્છા ન હતી.

જયંતે એ વાંચ્યો. એ ધંધાદારી ‘બ્લેક મેઇલ્સ’ની ઢબે
લખાયો હતો. એમાં જણાવ્યું હતું કે તા. ૩ જી સુધીમાં એને
ત્રણ હજારની રકમ આપવામાં નહિ આવે તો કાગળોને ઘટતે
ઠેકાણે પહોંચાડવામાં આવશે. એ ભતની ધમકીની જયંતને
નવાઈ ન હતી.

‘આ બાબતમાં મ્હારાથી બનતું કરીશ. મ્હારે તમને શી
રીતે ખબર આપવી?’ જયંતે પૂછ્યું. ‘હું ભૂલતો ન હોઉં તો
તમારે તમારું ખરું નામઠામ મ્હને જણાવવું નથી.’

એ સવાલનો જવાબ આપતા પહેલાં એણે પોતાની બંગ-
માંથી કેટલીક નોટો કાઢીને ટેબલ પર મૂકી.

જયંતે હસીને કહ્યું:

‘અમને તમારા કામમાં યશ પ્રાપ્ત થાય તે પછી આપણે
ફી સંબંધી વાત કરીશું. મ્હારે કંઈ રીતે તમને ખબર આપવી
એ જણાવો એટલે થયું.’

‘મ્હારે આપની મારફત મ્હારા કાગળો મેળવવા છે અને

તેમાં આપ ક્તેહમંદ થાવ તો આપને ખીજી વિનંતિ કરવાની છે તે એ છે કે આપ આ માણસને એવી રીતે ધાકધમકી આપો ને સીધા કરો, કે એ મ્હારું ફરીથી નામ ન લે. ફીની રકમ અત્યારે જ લેશો તો આપની મોટી મહેરબાની થશે.’

‘એ અમારા રિવાજથી ઉલટું છે એટલે દિલ્લખીર.’ જ્યંતે એની છેલ્લી માગણીનો અસ્વીકાર કરતાં કહ્યું.

‘મ્હને નં: ૧૮૨, કાલજાદેવી રોડ એ ઠોકાણે ખબર આપશો તો ચાલશે.’ એણે કહ્યું.

જ્યંતને લાગ્યું કે એ માત્ર સગવડ પુરતું જ ઠોકાણું હતું. અરૂં નહિ.

‘હવે હું રજા લઇશ. આપનો ઘણો આભાર થયો.’ એમ કહીને એ ઊઠી. ‘શિક્ષાચારની ખાતર પણ દરવાજા સુધી આવવાની તસ્દી નહિ લેા તો મહેરબાની.’

એ ગયું.

એના ગયા પછીથી જ્યંતે અમને વાત કરી અને થોડી વારે એ પણ બહાર ગયો.

ખબરગેટમાં અમરશી મેથળનો માળો શોધી કાઢવામાં એને અડચણ ન આવી. એ બહુ જૂનો માળો હતો અને એના દેખાવ રેઢીયાળ હતો.

એને ખીજે માળે એક ઓરડીની બહારની બાજુએ બદલજ દેવજીતું નામ તાજુજ લખેલું હતું.

જ્યંતે બારણું ખખડાવ્યું પણ કેં જવાબ મળ્યો નહિ.

એણે ફરીથી બેસથી ખખડાવ્યું.

અંદરથી કાઠ પથારીમાંથી એળે એળે ઊઠતું હોય એમ લાગ્યું. ‘કાણે ઠોક છે?’ એવું કેંક પૂછાતું જ્યંતે સાંભળ્યું.

કેટલીયે વારે બારણું ઉઘડ્યું. અંદર એક ખડખડપાંચમ ટેબલ ઉપર બત્તી બળતી હતી. એક ખાટલો, એક બે પુરશી,

શિડાક વાસણ અને એક કપાટ એટલી એ ઓરડીની સામગ્રી હતી.

એની સામે ઉભેલો બદલ્ય પાંત્રીસેક વર્ષનો હશે એમ જ્યંતને લાગ્યું પણ એની ઉમરના પ્રમાણમાં એનો દેખાવ બહુજ ખરાબ હતો. કાંઈ એને રહેજો પીરતાલીસ વર્ષનો ધરે.

એ આખા ઓરડામાંથી અફીણની તિવ્ર વાસ આવતી હતી. બદલ્ય ચીનાચીની માફક અફીણ પીતો હોવાનું જ્યંતે અનુમાન કર્યું એ શરીર ઘણેજ નબળો હોય કેડમાંથી વાંકા વળતો જતો હતો.

‘કેમ શું કામ છે ?’ એણે જ્યંત તરફ શંકાની નજર ફેંકતાં પૂછ્યું અને એનો એ કે પણ જવાબ આપે તે પહેલાં આગળ ચલાવ્યું : ‘તમે જો પેલા કાગળો માટે આવ્યા હોય તો તે અહીંયાં નહિ મળે. સમજ્યાને મીસ્તર ! તમે સીધીસીધા સરલા પાસે જવ અને કહી દો કે એણે પહેલાં મોકલેલા ખાણસની પેટે તમે પણ ઘાયલા મુળા જેવા પાછા ફર્યા છો. નકામાં વરસ નહિ વેચો !’

‘કેમ મોસાળમાં જવુ છે કે ?’ જ્યંતે દમ માર્યો. ‘એને માટે તૈયારી ચાલે છે સમજ્યાને મહેરબાન !’

‘અરે તૈયારીના કરવાવાળા તો કે આવી ગયા ! સરલાને કહેજો કે એવી ધમકીની વાત જવા દે. મોસાળમાં જવાથી ડરે છે કયો મોહનજાઈ ! અને જેલમાં તો હું કેંક વાર જઈ આવ્યો છું એટલે એ સીધું જવા દેજો. એ ‘સર્ચવૉરંટ’ લાવીને કાગળો મેળવે તો મ્હારી ના નથી. બહેને એ ફાર્ટમાં વંચાય ને એની આગરમાં ઉમેરો થાય ! કેમ તમે તો સરલા સાથે પરણવાના નથી ને ?’

‘હું જો પરણવાનો હોત તો સૌથી પહેલાં તો તમારું ડોકુજ મરડી નાખ્યું હોત.’ જ્યંતે હડે પેટે કહ્યું. ‘તમે જો ડાહ્યા હો તો—’

‘પણ હું તો ડાહ્યો છું જ નહિને ! ડાહ્યો હોત તો આવી ગંધાતી જગ્યામાં રહેત ખરો ! અને મ્હારા જેવો મુંબાઈ યુનિવર્સિટીની ડોક્ટરની ઉપાધીવાળો માણસ રહે ખરો !’

પછી ફાણ બણે એકાએક ગાંડપણ આવ્યું હોય એમ એ જ્યંત તરફ ધસી આવ્યો અને.....

‘ખદાર બવ, હવે બહુ થયું.’ કહીને એણે ફડાક દબને ખારણું બંધ કર્યું.

બાધા ચકવાની માફક જ્યંત બેઠજ રહ્યો. અંદરથી પેલાએ આગળો બંધ કર્યો અને તાણ પણ માર્યું.

એની વર્તણૂક અને રીતભાત પરથી લાગતું હતું કે એ કાગળો એના ઘરમાં જ હતા. એ સંતાડીને તે ક્યાં રાખ્યા હશે ! શેઠી કાઢતાં કેં ઝાઝી વાર ન લાગે. એને એક ધક્કો માર્યો હોય તો અરબડીયાં ખાઢને નીચે પડે એવો એ હતો. પલંગ સાથે એનો ટાંટીયો બાંધીને એ ઓરડીનો સામાન ફેંદીને ભેતા પાંચ મીનીટ કરતાં વધારે વખત ન લાગે. પણ જ્યંતથી એ રસ્તો લેવાય એમ ન હતું. એટલે એ વિલે મ્હોંચે પાછો ફર્યો અને અમારી પાસે વાત કરી.

‘એ બે અવારનવાર બહાર જતો હોય તો એની ગેરહાજરીમાં તપાસ કરવી ફાવે. પણ એ બિલકુલ બહારજ નથી નીકળતો. મ્હને લાગે છે કે હું તથા પંડિતજી એની ઓરડીની તપાસ જરાવારમાં કરી લઈએ. દરરોજ સવારના એ દૂધ લેવા ઉડે છે તે વખતે એને ઉઘાડી દઈએ અને કામ પતાવીએ એવો વિચાર પણ મ્હને આવેલો.’

પંડિતજીએ ડોકુ દલાવીને ના પાડી.

‘એ આપણું કામ નહિ. કેંક બીજેજ રસ્તો આપણે શેઠી કાઢવો બેઠએ. પોલિસનું લફર નાહકનું ઉલુ કરવામાં મઝા નહિ.’

‘નારે ના! એમ કેં બહી જવાની જરૂર નથી. મ્હારો વિચાર એકવાર પ્રયત્ન કરી જોવાનો છે. તમે નહિ આવેદ તો હરકત નહિ.’

બીજે દિવસે સવારે જ્યંતે જલદી ઊઠીને દૂધવાળો આવે તે પહેલાં બદવજીની ઓરડીએ પહોંચવા પ્રયત્ન કર્યો. પરંપ્રિયન ડેરી કંપનીમાંથી બદવજી દૂધ મંગાવતો હતો. લૈયાએ બાટલી મૂકીને ચાલવા માંડ્યું. એ બચ અને જ્યંતે ઉપર આવે ત્યાં તો બદવજીએ દૂધની બાટલી અંદર લપ લીધી.

તે પછી જ્યંતે બીજે દિવસે પ્રયત્ન કર્યો અને તેમાં પણ એને સફળતા ન મળી.

ચોથી રાત્રે એ સવારના એ અને ત્રણની વચ્ચે ત્યાં ગયો અને છાના માના અંદર જઈને બદવજીનું બારણું ઉઘાડવા પ્રયત્ન કર્યો. અંદરના તાળાને ચાવી લગારેલી હતી તે એણે તારથી ફેરવી પણ આગળો ઉઘડી શક્યો નહિ એટલે એ પ્રયત્ન પણ નિષ્ફળ ગયો.

તે પછી એણે જઈને બહારથી એ ઓરડીની ઉંચાઈ માપી પણ એ રીતે બહારથી પ્રયત્ન કરીને અંદર જવું સલામત ન હતું જ્યંતના અંગેકવિષય પ્રયત્નો નિષ્ફળ નિવડ્યા. એનાથી બદવજીને બહાર કાઢી શકાયો નહિ કે એની ગુફા જેવી ઓરડીની તપાસ કરી શકાઈ નહિ.

‘મ્હારે મીસ વકીલને નિરાશાજનક સમાચાર આપવા પડશે!’ એણે આખરે કંટાળીને કહ્યું.

‘એ બાબત ઉતાવળ કરવાની જરૂર નથી, આપણે હજી વધુ પ્રયત્ન કરી જોઈએ.’ મ્હેં એને પ્રોત્સાહન આપ્યું.

‘હીક છે!’

પણ મ્હારે પ્રોત્સાહન કામ ન આવ્યું અને મીસ વકીલે જણાવેલ ઠેકાણે જ્યંતે અમારી નિષ્ફળતા બાબતની ખબર

લખી દીધી. એ 'હેકાણું' અમારી માન્યતા મુજબ સગવડ પુરતું જ હતું.

એ વાતને થોડા દિવસ વહી ગયા.

ત્યારબાદ જ્યારે રામરાય બક્ષી મળવા આવ્યા ત્યારે વાત યરથી વાત નીકળતાં જ્યંતે જાદવજીની વાત કાઢી.

રામરાય બક્ષી છૂપી પોલિસના નિષ્ણાત અમલદાર છે અને અમારી સાથે એમને ઘણો સારો સંબંધ છે. એ અવારનવાર અમારે ત્યાં આવે છે અને જ્યંતની સલાહ લે છે અથવા ખુલાસા મેળવે છે.

‘અરે હારે ! એને તો હું ઘણી સારી રીતે ઓળખું છું.’ રામરાયે એતું નામ સાંભળતાં જ જવાબ આપ્યો. ‘એ વરસની વાત પર મ્હેં એને પકડ્યો હતો અને દોઢ વરસ એ ધકેલાઈ ગયો હતો. ઘણો જ હરામખોર ! એણે જ પેલા બલ સીંગણ-પોરિયાને દસ વરસ ધકેલાવી દીધેલો. એઉ ગોઠીયા હતા પણ આણે બલને ફસાવ્યો ! એ જ્યારે છૂટશે ત્યારે જાદવજીની માઠી વલે થયા વિના નહિ રહે.’

‘એમ !’

‘હારતો. બલ એવો ભયંકર માણસ છે કે ન પૂછો વાત ! કેમ તમારે કે જાદવજીનું કામ પડ્યું ?’

‘મ્હારે એની ઓરડી તપાસવી હતી—’

‘એમ બાબત છે ! એ કોઈની પાસે પૈસા કઢાવે છે ! મ્હને લાગતું તો હતું જ કે એ પૈસા ક્યાંથી મેળવતો હશે પણ હવે સેદ ખૂલ્યો.’

પણ જ્યંતે રામરાયને વિશેષ કંઈ કહ્યું નહિ અને વાત પડતી થકાઈ.

તે પછી જ્યંતે કેટલાક કાગળો તપાસવા માંડ્યા. કેટલીક ઉપયોગી મહિતી મેળવતા માટે એ કેંક ચોપડીઓ

ઉથામી વળ્યો.

ખીજે દિવસે સવારના એ વહેણે ઊડ્યો. સૌથી પહેલાં એને રામરાય બક્ષીનાં દર્શન થયાં.

રામરાય બક્ષી સવારના પહોરમાં કેમ આવ્યા તે જ્યંતને ન સમજાયું.

‘કેમ કે અત્યારના પહોરમાં ?’ જ્યંતે પૂછ્યું.

‘આપણે કાલે પેલા બદવજી ખાખત વાત થઈ હતી તે યાદ છે ?’ એમણે રહામેથી સવાલ કર્યો. રામરાયનો ચહેરો ગંભીર હતો અને તે જ્યંત તરફ સાશંકદષ્ટિએ જોતા હતા.

‘હાજી. તેનું શું છે ?’

‘તમે કાલે રાત્રે બહાર ગયા નહોતા ?’

‘નહિ કેમ ?’

સાશંક દષ્ટિએ રામરાયે જણાવ્યું :

‘એટલું જ કે આજે સવારે દોઢ વાગ્યે બદવજીનું ખૂન થયું અને એની ઓરડીનો સામાન કોઠાએ ઉથલ પાથલ કર્યો છે.’

જ્યંતે ડઘાધને એમની સામે જોયું.

‘એનું ખૂન થયું ? ખૂનીનો પત્તો લાગ્યો ?’ જ્યંતે પૂછ્યું.

‘ના, પણ પત્તો લાગતાં વાર નહીં લાગે. એને પોલીસે જોયો હતો. એ બારી વાટે અંદર દાખલ થયો હતો અને એ રીતે પોલીસે એને જતાં જોયો એટલે તો આ વાતની ખબર પડી. બદવજીની ઓરડીનું બારણું તોડીને તપાસ કરતાં જણાયું કે કોઠાએ બદવજીનું ખૂન કર્યું હતું. એના માથા પર સખત ફટકો પડવાથી એનું મરણ નીપજ્યું હતું. પોલીસે તપાસ કરી પણ ખૂનીનો પત્તો લાગ્યો નહિ. એ પોતાની નાની સરખી મોટરમાં બેસીને નાસી છૂટ્યો હતો એમ ખબર મળે છે.’

‘કોઠાએ એને ઓળખ્યો ખરો ?’

‘હજી સુધી તો નથી ઓળખાયો. પણ એનાં ત્રણ આંગ-

જાની છાપ બારી પર પડેલી છે અને તે ઝીને પકડવામાં ઘણી જ મદદગાર થઈ પડશે. ઈ બાબત અમે ઘટતી ગોઠવણ કરીએ છીએ. બદલજનો ઇતિહાસ પોલિસથી અબડયો નથી. આપનાં અગિર્જાની છાપ પણ મહેં સરખામણી માટે મોકલી આપી છે. આપને હરકત તો નથી ને ?

‘દાના દુસ્મન કરતાં મૂર્ખ મિત્ર ખોટો !’ રામરાય બક્ષીએ પોનાની અકલનું પ્રદર્શન આ રીતે કરાવ્યું તે બેધ જ્યંતને નવાઈ લાગી.

‘બિલકુલ નહિ. ઉલટો ઈ બણીને મહેં ઘણું જ આનંદ થયો. આખરે તમે મ્હારી કિંમત આંકી.’ જ્યંતે હસીને કહ્યું.

રામરાયના ગયા પછી જ્યંતે અમને આ વાત કરી. રામરાયની મૂર્ખાઈ પર પંડિતજી પેટ પકડીને હસ્યા.

પુરા ઈ કલાકેય નહિ થયા હોય ત્યાં તો રામરાયની સ્વારી પાછી આવી લાગી.

‘માફ કરજો મી. જ્યંત ! પણ આજ સુધી કદી નહિ બનેલો ઈવો બતાવ બનવા પામ્યો છે. અગિર્જાની છાપની આખી પદ્ધતિની નિષ્ફળતા પુરવાર કરવાને ઈ પુરતો છે.’ ઈમણે કહેવા માંડ્યું.

‘તમે શું કહેવા માગો છો તેજ રહમઅતું નથી.’ પંડિતએ કહ્યું.

‘અગિર્જાની છાપની પદ્ધતિ અબેડ છે ઈ તો આપણે બણીએ છીએ પણ કમનસીએ આજે અમને ઈકજ બતની ઈ જુદા જુદા માણસોની સરખી છાપ મળી આવે છે અને ઝીને લીધે ઈ આખી પદ્ધતિ ખોટી પુરવાર થાય છે. બદલજની બારી પર અગિર્જાની છાપ પડી હતી. તેની પદ્ધતિસરની તપાસ પરથી જણાયું કે ઈ છાપ બલ સર્ગિનપોરિયાનાં અગિર્જાની છાપને રજેરજ મળતી આવતી હતી. બલ સર્ગિનપોરિયા

તો આર્થર રોડની જેલમાં સખત મજૂરીની સજા ભોગવે છે.’

‘એમ બાબત છે.’ પંડિતજી બોલી ઊઠ્યા.

આમજાની છાપ અને તેમની વર્ગીકરણ પદ્ધતિ વિષે મહેં ગુન્દાશોધનની કળા એ નામની મ્હારી લેખમાળામાં લંબાણુથી વિવેચન કર્યું છે.

એ આખી પદ્ધતિ નિરૂપણી થતી બેઠને રામરાયને લાગી આવે એ સ્વાભાવિક હતું.

‘બલ સ્ત્રીગનપોરિયા કેમ છે-મ્હારે એને મળવું છે.’ જયંતે કહ્યું.

‘એને મળવાથી શો ફાયદો ? તમને કદાચ નવાઝ લાગશે પણ પેલા સિપાઇને-જેણે ખૂનીને બેથો હતો તેને-મહેં જ્યારે બલનો ફોટો જતાવ્યો ત્યારે એણે એને ઓળખ્યો કે એ એજ હતો એટલે મહેં ધાર્યું કે બલ નાસી છૂટ્યો હશે પણ મહેં જેલમાં ટેલીફોન કરીને પૂછાવ્યું તો ખબર પડી કે બલ એની કોટડીમાં હતો.’

‘મ્હારે એને મળવું છે. તમે તમારા જેલર ઉપર ચીટ્ટી આપોને—’

રામરાયે ચીટ્ટી લખી આપી.

એના ગયા પછી જયંતે તથા હું બન્ને જણ આર્થર રોડ જેલ તરફ જવા ઉપડ્યા.

તપાસ કરતાં જણાયું કે જેલર મી. સંપત બહાર ગયા હતા. એમનો મદદનીશ હાજર હતો. જયંતે એને વાતે વળગાડ્યો.

‘અમારે ત્યાં બધાએ બલા માણસો છે. કોઈ પણ હેરાન કરે એવું નથી. આપને નવાઝ લાગશે પણ અમારે ત્યાં રાતની મુટીજી પર માત્ર એકજ ઝોફીસર છે. એ ઉપરથી આપની ખાત્રી થશે કે અહીંના ટેલી ફોટોગ્રાફ સીધા છે !’

કૌં લેખ રાત્રે ડ્યુટી પર કાણુ હતું ? જયંતે પૂછ્યું.

એ સવાલ પૂછવાની મતલબ પેલાને સહમબધ નહિ હતી.
એણે જવાબ આપ્યો:

‘બાલુરાવ. આજે એ જરા માંદા પડી ગયા છે ! હું
હમણાં એમને બેઠને આવ્યા. બલ સર્ગિણીપોરિયાની તપાસ
કરીને હું ત્યાં જ ગયો હતો. બાલુરાવનું માથું સખત દુઃખે છે.’

‘જેલર ક્યાં ગયો છે ?’

‘સંપત સાહેબ એમનાં દીકરીને પૂકવા ગયા છે. એનાં
હમણાં જ લગ્ન થયાં.’

‘મીસ સંપતનું નામ શું ?’ જયંતે એકાએક પૂછ્યું.

‘સરલા બહેન.’

‘એ તો ડૉક્ટરનું બહુતા હતાં ને ?’

‘ડૉક્ટરની પરીક્ષા તો એમણે ક્યારનીયે પસાર કરી.’

‘એમ !’

‘હાહ. બલ બિચારો મરવા પડ્યો હતો તેને એમણે
બચાવેલો. અગે ત્યાર પછી તો એ એકદમ સુધરી ગયો છે.’

એ વખતે અને કેદખાનાના મુખ્ય હોલ આગળ ઉભા હતા.
જયંતે આજુબાજુ બેઠને પૂછ્યું:

‘અહીંયાં બાલુરાવ કે જે કોઇ રાતની ડ્યુટી પર હોય તે
એસે છે. ખરું ને ? પંડું બારણું—’

‘સંપત સાહેબના રહેઠાણ તરફ પડે છે.’

‘અને અવારનવાર સરલા બહેન ચલા કે કોફી ઉદારતાથી
આપે છે !’

એનો જવાબ આપવાને બદલે એણે કહ્યું:

‘આ તરફ બલની કોટડી આવી. ચાલો હવે આપણે
જઈએ.’

જયંતે ડોકુ દલાવી ના પાડી.

‘મ્હારી એને મળવાની ઇચ્છા નથી.’

અને અમે બન્ને બધું તરતજ બહાર આવ્યા.

‘તને સ્ક્રમબયુને નટવર! મીસ સરલાએ બાજુરાવને ચઢા કે કોફીમાં ઘેનની દવા આપી અને પોતે ઈન્દી બગ્યા લીધી. પછી ઈથે બલ સ્ક્રાઇનપોરિયાને છૂટા કર્યો અને પોતાની મોટર આપી. ઈને બદલ ક્યા રહે છે તે સ્ક્રમબયુ અને જે કાગળો મેળવવામાં આપણે નિષ્ફળ થયા તે લખ આવવાતું કામ ઈને સોંપ્યું. બલે આ માથે લીધું અને ઘણીજ સફાઈ પાર ઉતાર્યું. ઈમ કરતાં ઈથે બદલ ઉપર પોતાનું વેર લીધું અને ઈતું ખૂન કર્યું.’

‘ઈથે પોતાનો ઓલ પાડ્યો અને જે કાગળો આપણાથી ન મેળવી શકાયા તે મીસ સરલાને મેળવી આપ્યા. ઈ ઈને ખાતર સવાર થતાં પહેલાં પાછો ફર્યો અને પોતાની કોટ-ડીમાં પુરાયો.’

ઐટલે તો બિચારા રામરાયની મુઝવણ વધી પડી છે. ઈને આંગળાંની છાપની પદ્ધતિમાં શંકા ઉપજી છે. ઈના મનનું સમાધાન થવું મુશ્કેલ છે!’ મ્હેં કહ્યું.

‘‘ શંકયાત્મા વિનશ્યતિ । ’’ બયંતે ઉમેર્યું.

‘આંગળાંની છાપના અજબ ભેદનો ઉકેલ ઈને માટે ઘણો જ મુશ્કેલ છે.’

‘જરૂર.’

રહેઝ ગફલત

જીવંતના પરાક્રમે લખતી વખતે મ્હારે હમેશાં એક વાત નજર આગળ રાખવી પડે છે કે એમાં વર્ણન કરેલાં પાત્રો એમનાં નામ બહારમાં ખજર પડે કે ઓળખાઈ બચ એવાં ન હોવાં જોઈએ. એવું રહેજ પશુ હોય તો તે લખતા પહેલાં પુરતો વિચાર કરવો પડે છે અને જોથી એવી રહેજ પશુ ઓળખાણ પડે એવું લખાણ કરતા પહેલાં સંપૂર્ણ સાવચેતી રાખવી પડે છે. થણી વખત એ કેસમાં સંડોવાયેલાં પાત્રો જીવંત છે, એટલે એમનાં ખરાં નામઠામથી લખવામાં આવે તો એમને હાનિ થવા સંભવ છે અને એમ કરવું એ શિષ્ટતાના નિયમથી વિરુદ્ધ છે એટલે મ્હારે થણી વખત સંકડામણમાં આવવું પડે છે અને કેમ લખવું ને કેમ નહિ એ સવાલ થઈ પડે છે। મ્હારી રહેજ ગફલતથી કાંઈને સહન કરવા વખત ન આવે એ સદાએ જોવું પડે છે.

એક ખુશનુમા સવારે અમારે ત્યાં એ મોટા માણસો

ચધાર્યાં. એ મંજળવારનો દિવસ હતો, અને એ માંજલિક મહે-
માન સર ત્રિભુવનપ્રસાદ ત્રિવેદી તથા ઑનરેબલ મી. મદન-
રાય મજમુદાર હતા. સર ત્રિભુવન મુંબાઈ સરકારના એક
ખાતાના પ્રધાન તરિકે નિમાયા હતા અને એમની કારકીર્દિ
થણી જ ઝળકતી હતી. ઑ. મજમુદાર એમના ખાનગી મંત્રી
હતા. થેઉ જણુ થણીજ આગળ પડતી રાજ્યદ્રારી વ્યક્તિ-
ઓ હતી.

સર ત્રિભુવનપ્રસાદ સાથે અમારો પહેલો મેળાપ એમના
અતિથિ પુરોષોત્તમરાયને હાથે ગાયકવાડનાં કાઠિયાવાડનાં નાનાં
રાજ્યોપરના ત્રિભુવને લગતા કોલકરારો ગુમ થયા અને આખરે
જ્યંતે તે શોધી આપ્યા તે વખતે થયેલો અને ત્યારથી જ્યંત
માટે એમને થણુંજ માન હતું. એમની સાથેનો સંબંધ તે
પછી પણ એકાદ બે વખત તાબે થયો હશે પણ ચાલી ચલા-
વીને એ અમારે ત્યાં આવ્યા હોય તેા આ પહેલીજ વાર હતા.
એ ઉપરથી લાગતું હતું કે કોઈ થણુંજ મંબીર પ્રસંગ ઉપ-
સ્થિત થયો હોવો જોઈએ તે સિવાય એ માનવંતા મહેમાન
ચધારે નહિ.

‘જ્યારે મ્હને આજે સવારે આઠ વાગે ખજર પડી.’ મી.
મજમુદારે શરૂઆત કરી. ‘કે એ કાગળો ગુમ થાય છે ત્યારે
મ્હારી ગભરામણુનો પાર ન રહ્યો. મ્હે’ તરતજ સર સાહેબને
ખજર આપી અને એમણે તરતજ શોધી કાઢવા માટે આપને
રોકવાની સલાહ આપી એટલે અમે થેઉ અહીં આવ્યા.’

‘આપે પોલિસને ખજર આપી છે?’

‘નાજી.’ સર સાહેબે જવાબ આપ્યો. ‘આ કામ
એતું નાજુક તથા રાજદ્રારી છે કે પોલિસની મદદ લઈ શકાય
એતું નથી. પોલિસને ખજર આપવી એટલે વાત બહાર કરવી
એમ થયું. આ બાબતમાં ખાસ કરીને અમારી ઠગ્ઠા જરા

પણ બહારાત ન થાય એવી છે એટલે તમને જ બધું કામ સોંપવાનું છે.’

‘એમ કેમ ?’

‘કારણ કે જે કાગળ ગુમ થયા છે તે એટલો કિંમતી છે કે ન પૂછો વાત ! એ કાગળની વાત બહારમાં આવે તો પરિણામ એવું બચાંકર આવે એમ છે કે એની તમને કલ્પના પણ ન આવે ! અને આ કટોકટીને વખતે સરકારની શક્તિ એ સંભોગોને પહોંચી વળવા જેવી નથી. એકાએક બચાંકર બળવો ફાટી નીકળે એવી એ એક કાગળની અસર છે, આ કારણોને લીધે બને તેટલે સાવચેતી, સાવધાની અને ચૂપકીથી એ કાગળ શોધી કાઢવાનો છે. જેણે એ તફાવતો છે તેની દાનત એને પ્રશ્ન કરવાની અથવા પોતાનો હેતુ સાધવાના હથીઆર તરિકે વાપરવાની છે. ખરું કહું તો એ બધી રાજદ્વારી રમત છે.’

‘સમજ્યો. હવે ઑં મીા મહુમદાર, આપ કૃપા કરી જણાવશો કે કયા સંભોગોમાં એ કાગળ ગુમ થયા ?’

‘ઘણીજ ખુશીથી. મી. જયાંત ! એ કાગળ છ દિવસ પર અમને મળ્યો. એ એટલો ઉપયોગી હતો કે મહેં એને મ્હારી તિબેરીમાં પણ વિલો નથી મૂકયો. એને હમેશાં સાંજે મ્હારે ત્યાં લખ જતો અને સવારે ઑફિસમાં લખ આવતો. આખો વખત એ મ્હારી ‘ડિસ્પેચ બૉક્સ’ માં જ રહ્યો છે. ઘેર પણ એ પેટી મ્હારા સવાના ઓરડામાં જ રાખવામાં આવતી હતી. એ ટેબલ પર એક બાજુ હમેશ મૂકી રાખતો હતો. કાલે રાત્રે પણ એ કાગળ એવીજ રીતે એ બૉક્સમાં હતો. મહેં ખીબ જરૂરી કાગળો કાઢતી વખતે કાલે સાંજે એને ખાસ કરીને બોધો હતો. આખી રાત મ્હારા ટેબલ પરજ એ પેટી પરી રહી હતી. હું ઘણીજ ઓછું ઊંઘનાર-રહેજ પણ ખખડાટ થાય તો બખી બડે એવો માણસ છું. મ્હારી પાત્ની પણ એવીજ ઊંઘનારી

છે છતાં ખુબીની વાત એ છે કે આજે સવારે ભેઉં છું' તેા એ એ કાગળનેા પત્તો નથી.'

'કાલે સાંજે કેટલા વાગે એ ભેથેલો ?'

'સાડાસાત વાગે.'

'આપ સ્વપ્ન કયારે ગયા ?'

'મનેારમા-મહારી પત્ની-કાલે ઑપેરા હાઉસમાં ગઇ હતી એટલે એ આવી ત્યાં સુધી આશરે બાર વાગ્યા લગી મ્હેં એની રાહ ભેઠ હતી. તે પછી અમે સ્વપ્ન ગયા.'

'એટલે સાડાચાર કલાક સુધી એ પેટી એમને એમ પડી રહી.'

'એ ખંડમાં કોઇને લાગ્યે જ જવા દેવામાં આવે છે. સવારમાં ફક્ત એક વખત કામ કરનાર બાઇ એ સાફ કરવા આવે એટલું જ. તે પછી કામ હોય તેા દિવસે મનેારમાની હાજરીમાં કોઇ જાય તે જ. અને અમારા ભેઉ નોકર ઘણાજ વિશ્વાસુ તથા જૂના છે. તે ઉપરાંત કોઇને પણ ખબર ન હતી કે આવો કોઇ કિંમતી કાગળ એમાં રાખવામાં આવ્યો હતો.'

'કોને ખબર ન હતી ?'

'ઘરમાંના કોઇને પણ.'

'આપનાં પત્ની તેા જાણતા હશે.'

'નાજી. એ કાગળ ગુમ થયો ત્યાં સુધી એને પણ એક અક્ષર કહેલો નહિ.'

સર ત્રિલુવને ઉમેયું :

'એમને માટે મ્હને માન છે. આવી બાજતોમાં એ પોતાની ફરજ ઘણી સારી રીતે સમજે છે.'

'આપ મ્હને નભાવો છો ! આજ સવાર સુધી કોઇની પાસે પણ એ કાગળ વિષે મ્હેં વરાળ સુદ્ધાં કાઢી નથી.'

'એ અનુમાન કરી શક્યાં હશે ?'

‘નાજી. એ કે કોઇપણ કૈંજ અનુમાન કરી શકે એમ છે જ નહિ.’

‘આ પહેલાં કૈં કાગળ ગુમ થયેલા?’

‘નાજી.’

‘એ કાગળની હસ્તીની કોને ખબર છે?’

‘મધ કાલે ઑકઝીક્યુટિવના મેંબરોને એની વાત સર સાહેબે ગંભીર ચેતવણી સાથે કરેલી અને દિલ્હીની ગલીઓમાં ચલાવેલી એ કાગળ ગુમ થાય છે. એ ઉપરાંત એ અથવા ત્રણ અમારા ખાતાના ઑફિસર એ વિષે જાણે છે. એ સિવાય બીજા કોઇને ખબર નથી.’

‘પણ જ્યાં એ લખાયેલા ત્યાં?’

‘એ લખનારના વિશ્વાસમાં વિશ્વાસ માણસો સુધી પહોંચી શકતા.’

‘હવે જરા ખુલાસેથી પૂછવું પડશે. એવું એ કાગળમાં શું છે કે એનાં આવાં ગંભીર પરિણામ ઉપજે એમ છે?’

એક જણ એકબીજા સામે બેસીને.

‘એ લાંબુ પાતળાં ભુરા રંગના કાગળનું પરખીડીયું છે અને એ બાજુથી સીલ કર્યું છે. સીલ પર સિંહની છાપ છે અને મોટા અક્ષરે એના પર—’

‘હું કવર વિષે નથી પૂછતો. એની અંદરના કાગળ સંબંધી પૂછું છું. એમાં શું હતું?’

‘એ આપને કહી શકાય એમ નથી. એ થણી જ ગંભીર ભાવત છે. આપને એ હકીકત ઉપયોગી પણ નથી. બે આપની અજબ શક્તિથી મહેં કહ્યું તેવું સીલબંધ પરખીડીયું શોધી આપો તો આપે નામદાર સરકારની અણમૂલની સેવા કરી કહેવાશે અને અમારી શક્તિ મુજબ આપને એનો જદલો આપવા

નહિ ચૂકીએ.’

જયંત હસીને બેઠો.

‘આપ જન્મે થણાજ મોટા માણસ છો અને આપને વખત જહુજ કિંમતી છે. મહારો વખત પણ મહારા કામના પ્રમાણમાં અમુલ્ય છે. હું થણાજ દિલથીર છું કે મહારાથી આપને મદદ થઈ શકે એમ નથી. આપણો કિંમતી વખત નાહક વાતોમાં જરબાદ કરવો ઠીક નથી.’

સર ત્રિલુવન એકદમ ઉભા થયા.

‘એવી રીતે સાંભળવાની એમને ટેવ—’ એટલું કહીને એ અટકી ગયા અને પાછા બેઠા. પછી જરાવાર શાંતિથી વિચાર કરીને બોલ્યા :

‘તમારી વાત ખરી લાગે છે. મી. જયંત ! તમને એ હકીકત કહેવી બેઠી. વખતે એ તમને મદદરૂપ થઈ પડે.’

‘ખરી વાત છે.’ મી. મજમુદારે ટેકા આપ્યો.

‘તો મહારે આપને કહેવું બેઠી કે આપ અમારા બેઉ જણુ: મહારા અને મહારા મિત્ર તથા સાથીદાર ડૉ. નટવર ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખીને જે કેં કહેશે તેના રજમાત્ર પણ દુરપયોગ નહિ થાય.’

‘એની મહારી ખાત્રી છે.’ સર સાહેબે કહ્યું.

‘એ કાગળ.....તરફથી લખાયો છે. અને એમાં.....હકીકત છે. હવે એ બે જહાર પડી જાય તો કેવું ગંભીર પરિણામ આવે એ તમે કહી શકો એમ છે.’ એમ કહીને અમને બધી વાત તથા સંબોગો સમજાવ્યા.

‘અને એને માટે ગમે તેટલો ખર્ચ કરવો પડે તો થી હરકત નથી. એની કિંમત અત્યારે કરોડોની આંકીએ તો પણ ઓછી છે.’ સર ત્રિલુવન પ્રસાદે કહ્યું.

‘એના લખનારને આપે ખબર આપી છે ?’ જયંતે પ્રશ્ન્યું.

‘હા. એક છૂપો તાર કયો છે.’

‘વખતે એમની ઇચ્છા એ કાગળ પ્રકાશમાં આવે એવી હશે?’

‘એમ નથી. અને એનાં પણ કારણો છે. એ એમ સમજે છે કે એનું એ પગલું ઉતાવળે અને ગફલતથી લેવાયલું છે તેમજ એના પ્રકાશનથી આપણા કરતાં એને વધારે ગેરલાભ છે એટલે એમાં એનો હાથ ન જ હોય.’

‘તો પછી એના પ્રકાશનમાં કોનું હિત છે? એનો ઉપયોગ કરવાની ઇચ્છા ન હોય તો કોઈ માણસ એને શા માટે ચોર?’

‘ત્રણ ચાર પક્ષને એનાથી લાભ છે.’ એમ કહીને એ પક્ષનાં નામ કહ્યાં.

‘તો પછી એ લોકોમાંથી કોણએ ચોરાવ્યો હશે.’

‘એમ લાગે છે.

‘એ કાગળ એ રીતે ચોરાયો હોય તો કોને મોકલવામાં આવે?’

‘એ પક્ષના નેતાને. અને તે પણ વીસમી સદીનાં સાધનો જેટલી ઝડપથી એ કામ કરી શકે તેટલી ઝડપે.’

‘તો તો પછી એનાથી થતા અનર્થ માટે તૈયાર થવું જોઈએ.’

‘વખત જલ્દી જ થોડો છે.’

‘એ ખરું, પણ તેટલામાં યે તૈયારી કરી લેવી જ રહી. કારણ કે એ કાગળ બાર વાગ્યા પછી તો ગુમ થયો હોય એમ માની શકાય જ નહિ. એ કાલે સાંજે સાડા સાતથી બાર વાગ્યા સુધીમાં ગુમ થયો—ઘણું ખરું સાડા સાત કે આઠ વાગે કારણકે એ લેનારને કાગળ ત્યાં હોવાની માહિતી હતી એટલે એ જેમ બને તેમ જલ્દી જ લઈ લેવા પ્રયત્ન કરે એ દેખીતું છે—એટલે એને અત્યાર સુધીમાં દશબાર કલાક મળ્યા અને

ઐટલામાં તો એ ક્યાંનો ક્યાં પહોંચી બચ એ જનવા ભેગ છે.’

‘બરાબર છે. તમે કહો છો એમ થવું અસંભવિત નથી.’
સર ત્રિભુવને કહ્યું.

‘હવે ધારો કે એ કાગળ આપના કામ નોકરે લીધા—’

‘બંને નોકરો ઘણાજ પ્રમાણિક છે.’ મી. મહમુદાર
વચ્ચે જ બોલ્યા.

- ‘હું ભૂલતો ન હોઉં તો આપનો એ ખંડ બીજે માળે છે અને તેમાં જવાનો માત્ર એકજ રસ્તો છે. ત્યાં જનાર ચોરીછૂપીથી ભાગ્યે જ જમ શકે એમ છે, એના પર કામ ને કામની નજર તો પડે જ. તો પછી એવી રીતે લેનાર બહારનું નહિ પણ ઘરનું જ કામ હોવું જોઈએ. હવે એ લખને ક્યાં બચ છે ? એ કે સીધું પેલા પક્ષના માણસો કે એજન્ટો પાસે ન બચ પણ એના કામ છૂપા બચસને મળે. અને એવા બચસો મ્હારાથી અબણ્યા નથી. આવી જાતના કામમાં જે જગીતા છે તે જવાની હું તપાસ કરું છું અને એ કામ ગેરહાજર લાગશે તો એના તરફ ધ્યાન આપવું પડશે અને કામ કેંક સરળ થશે.’

‘પણ એ શા વાસ્તે જાતેજ કાગળ લખ બેખમ ખેડીને બચ ? અહીંના જ એજન્ટને શા માટે ન આપે ?’

‘એના કારણે છે, અહીંના એજન્ટો કરતાં એ લોકોને સીધા સંબંધ બહુ સારો હોય છે અને તે રીતે વધુ મજવાની આશા પણ હોય છે. અહીંના એજન્ટો સાથે તો ઘણીવાર અણબનાવ હોય છે કારણ કે વખત આવે એનો ભાંગરો વાટવામાં પણ એ લોકો પાછુ વાળીને જુએ નહિ એવા હોય છે.’

સર ત્રિભુવને ડોકુ હલાવી જયંતના કચનને ટેકા આપ્યો.

‘તમારી વાત ખરી છે. ત્યાંથી જે મળે તે અહીં ન ઉપજે. એ હવે તમને સોંપું. તમારી તપાસ તમે શરૂ કરો અને અમે હવે અમારી તૈયારી બનતી અડપથી શરૂ કરીએ. તમારી

તપાસનું પરિણામ જણાવતા રહેભે.' એમ કહીને બન્ને જણે રબ લીધી.

એ માનવાંત મહેમાનોના ગયા પછી કુટલીક વાર સુધી જ્યંત વિચારમાં હતો. એ દરમિયાન હું મુંબાઈ સમાચારમાં એ એક દિવસ પર બનેલા એક કિસ્સાને રસપૂર્વક વાંચતો હતો. મહાર્ બ્યાન થોડી વારે એના તરફ ખેંચાયું એટલે એણે કહ્યું:

‘એ જ સરળ રસ્તો છે. કાંઈ પણ હિસાબે એ કામજ પેલા ત્રણમાંના એકની પાસે ગયા હશે, નટવર! અને એ બની શકશે તો એમની પાસેથી ખરીદી લેવા પ્રયત્ન કરીશ. પૈસાથી પતવું હશે તો મુંબાઈ સરકાર ભેધએ તેટલા રાજપુશીથી આપશે. એ ત્રણેનાં નામ : હુસેનબક્ષ, રંગપા ચેટ્ટીઆર અને અનંત વિષ્ણુ ગોડબોલે—’

મહેં છાપા તરફ ભેધને પૂછ્યું :

‘એ અનંત વિષ્ણુ ગોડબોલે નેપીઅન સી રોડ પર રહે છે?’

‘હા.’

‘ત્યારે એ તો તને મળશે નહિ.’

‘કેમ?’

‘કાલે રાત્રે એનું એના ઘરમાં જ ખૂન થયું.’

મહારા મિત્રે ઘણીયેવાર મહેને આશ્ચર્ય પમાડીને મુગ્ધ કર્યા છે. એને મહેં આશ્ચર્યચકિત કર્યા હોય એવું ભાગ્યેજ બનતું અને એવા વિરલ પ્રસંગોએ મહારા આનંદની અવધિ આવતી. આ પણ એવોજ પ્રસંગ હતો. એ એકદમ ઉમો થઇ ગયો અને મહેને મોટેથી વાંચવા કહ્યું.

નેપીઅન સી રોડ પર ખૂન !

એક ઘણો ગંભીર પ્રકારનો ગજબનાક ગુન્હો ગઈ કાલે રાતના નેપીઅન સી રોડ પરના નં. ૧૬ ના બંગલામાં બનવા

પામ્યો હતો. એ નાના પણ સુશોભિત મકાનમાં મી. અનંત વિષ્ણુ ગોડબોલે નામના બણીતા ગૃહસ્થ રહેતા હતા. એવણુ ઘણાજ મીઠા સ્વભાવના મીલનસાર આદમી હતા. એમની ઉમર યોત્રીસેક વરસની હતી અને હજી સુધી પરણ્યા ન હતા. એ ભતે એકલાજ ત્યાં રહેતા હતા. મરનારના એ નોકરો પૈકી સાવિત્રી રસોઈયણુ છેક ઉપર સ્વયં ગઈ હતી અને બીજો ઘાંડુ સિપાઈ પરેલમાં કોઈ દોસ્તદારને ઘેર સત્યનારાયણની પૂજા હતી એટલે ગયો હતો. દસ વાગ્યા પછી મી. ગોડબોલે ઘરમાં એકલાજ હતા. તે પછી શું થયું ને શું નહિ તેનો પત્તો લાગ્યો નથી પણ આશરે પોણાબાર વાગે પોલિસ સિપાઈએ ત્યાં થઈને જતા નં. ૧૬ ના બંગલાનો દરવાજો ખુલ્લો જોયો એટલે એણે બેયું તેા બંગલાના બારણાં પણ ખુલ્લા હતાં. અંદર જતી જળતી હતી એટલે એણે જૂમ મારી પણ કોઈએ જવાબ ન આપ્યો. એ આગળ વધ્યો તેા અંદરના ખંડનો રંગ તદ્દન બદલાઈ ગયેલો જોયો. બધું ફરનીયર આમતેમ વેર વીગેર પડ્યું હતું અને તેની વચ્ચે એ ઘરનો માલિક મરણ પામેલો પડ્યો હતો. એને કોઈએ ઘા કર્યો હતો અને તે હૃદય સોસરો નીકળ્યો હોઈ એકાએક મરણ પામ્યો હોય એમ જણાતું હતું એ ખંજરનો ઘા હતો અને પાસેજ તે લોહીથી ભીંજાયેલું એક બાજુ પડ્યું હતું. મારનારનો ધરાદો ચોરી કરવાનો ન હતો કારણ કે એણે એ ખંડમાંથી કોઈ પણ કિંમતી ચીજ ઊઠાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો ન હતો. મી. ગોડબોલે એટલા બધા બણીતા માણસ હતા કે એમના આ આકર્ષક અને અણધારેલા બેદી મરણથી એમના સેંકડો રનેહીઓ અને સંબંધીઓને આઘાત થયા સિવાય નહિ રહે.

‘આ ઉપરથી તને શું સમજાય છે? નટવર!’ જરા થોભીને જ્યંતે પૂછ્યું.

‘એ એક અણુધાર્યાં બનાવ લાગે છે.’

‘અણુધાર્યાં? હજી હમણાં જ આપણે વાત કરતા હતા તેમાંનો એક જે વખતે એ કાગળ ચોરાયો તે વખતે એકાએક મરણ પામે છે. એ અકસ્માત હોય એમ મ્હને નથી લાગતું. મ્હને તો એ બે બનાવો વચ્ચે કેંક સંબંધ હોય એમ લાગે છે નટવર! અને એ સંબંધ શોધવો એ આપણું કામ છે.’

‘પણ તો પછી પોલિસને બધી ખબર પડી ગઈ હશે.’

‘રહેજ પણુ નહિ. એ લોકો તો જે વિગતો નેપીઅન સી રોડ પર જુએ છે એટલીજ જાણે છે. આપણા અસીલની વાતનો વા પણુ એમને કાને નહિ બય! આપણે જ ફક્ત એક બનાવો અને એ એક વચ્ચે પરસ્પર દિત સંબંધ છે તે બણીએ છીએ. એક વિશિષ્ટ કારણને લીધે પણુ મ્હને ગોડબોલે માટે શક છે. પેલા બે કરતાં એ મી. મઝમુદારના બંગલાની વધુ નજીક રહે છે અને એજ કારણસર એને અને મી. મઝમુદારના કોઈ પણુ માણસને—નોકરને સંબંધ હોય કે અરસપરસ ખબર જલ્દી લઈ દઈ શકે એ વધુ સંભવિત છે. અલગત, આમાં સંડોવાતા માણસો ગણ્યા ગાંઠ્યા છે તેમ જ બધા બનાવ પણુ થોડા વખતમાં બનવા પામ્યો છે. અરે! પેલું વળી કાણુ આવે છે?’

થોડીવારમાં માણસે કોઈ બાઈના આવવાની ખબર આપી. બયંતે તેને અંદર મોકલવાની સૂચના આપી.

તરત જ અમારા ખંડમાં એક અનુપમ લાવણ્યવતી યુવતી દાખલ થઈ. તેનો પોષાક સુધરેલી ગુજરાતીને છાજે એવો હતો. એના સૌંદર્ય પર દુઃખના શેરડા પડ્યા હતા.

‘એ હમણાં અહીં આવ્યા હતા, મી. બયંતરાય!’

‘કાણુ મી. મઝમુદાર?’

‘હાજી.’

‘થોડીક જ વાર થઈ.’

‘ઐ શી વાત કરી ગયા તે કૃપા કરી કહેશો?’

‘આપ જરા સ્વસ્થ ચિત્તે બેસો.’ ઐમ કહી જયતે ખુરસી તરફ આગળી કરી. ‘આપ મહને ઘણી જ કંડેડી સ્થિતિમાં મૂકો છો. પણ મહારે કહેવું બેઠએ કે ઐ મહારાથી જાણવી શકાશે નહિ.

આવનાર બાઈ-શ્રીમતી મનોરમા-ઐ પોતાની બેઠક બારીની તરફ પીઠ રાખીને ગોઠવેલી ખુરસી પર લેતાં કહ્યું:

‘જયંતબાઈ! આપની સાથે હું ખુલાસેથી વાત કરીશ. અને આશા રાખું છું કે તમે પણ ઐવી રીતે વર્તશો. અમારી દંપતીની વચ્ચે ઐક વાત સિવાય બધીયે વાતોમાં સંપૂર્ણ વિશ્વાસ, અનુરાગ અને ઐક્ય છે. ઐ ઐક વાત તે રાજકારણની. ઐમાં ઐ મહને કાંઈ વાત કરતા નથી. ગઈ કાલે રાત્રે અમારે ત્યાં ઐક ગંભીર બનાવ બન્યો છે. હવે ઐ સંબંધ મહને વિશ્વાસપાત્ર વાત કરવામાં આવતી નથી. છતાં શું બન્યું છે અને તેનું પરિણામ શું આવશે ઐ બાણવું મહને અત્યંત ઉપયોગી છે. અને ઐ તમારા સિવાય મહને બીજું કોઈ કહી શકે ઐમ નથી. ઐટલે કૃપા કરીને આપ ઐ બધી હકીકત મહને અથેતિ કહેશો તો મોટો આભાર થશે. ખરું પૂછો તો બે મહારા પર વિશ્વાસ રાખે તો ઐમના લાભની વાત છે પણ ઐ તો ઐમની ખુશીની વાત રહી! ઐ કાગળ ચોરાયો છે તે શાને લગતો હતો?’

‘તે મહારાથી કહી શકાય ઐમ નથી.’ જયંતે જમવા આપ્યો. મનોરમાઐ નિશ્વાસ નાખ્યો.

‘ઐ વિનંતો બે આપના પતિ જ આપનાથી ઘૂપી રાખવા માગે છે તો પછી ઐ ખુશી કરવાનું મહને કાંઈ કારણ નથી. ઐ ઉપરાંત ધંધાની રૂએ પણ મહારા અસીલોની હકીકત ઘૂપી રાખવા હું બંધાયેલો છું. મહને પૂછવા કરતા આપ ઐમને પૂછો

‘તો જ વધારે સારું છે.’

‘મહેં પૂછ્યું હતું. છેલ્લા ઉપાય તરિકે જ હું તમારી પાસે આવી છું. તમે જાણું ન કહો તો બધે પણ હું પૂછું તેનો જવાબ આપશો તોયે જાણું છે.’

‘શું પૂછવું છે ?’

‘આ જનાવથી મહારા પતિની અત્યારની પરિસ્થિતિમાં ફેરફાર થવા એથવા એમની જાનમાં થવા સંભવ છે ?’

‘એ જાણું સીધું પાસર ન ઉતરે તો એમ થાય તેમાં નવાઈ નથી.’

‘એમ !’ એની શંકાઓ કેંક નિર્મળ થતી હોય એમ એણે કહ્યું

‘એક બીએ સવાલ પૂછું ? એ બોલી ગયા હતા તે પરથી લાગે છે કે એનાથી આખા દેશને નુકશાન થાય એવું બયંકર પરિણામ પણ આવે એ શું ખરી વાત છે ?’

‘એ એમણે એમ કહ્યું હોય તો એ બોલું છે એમ કહેવાની મહારી ધરજા નથી.’

‘કેવું નુકશાન થાય ?’

‘એનો જવાબ ન આપી શકાય. મહેં જે કહ્યું છે તે પણ બાણું વધારે પડતું છે.’

‘તો પછી તમારો ઝાઝો વખત જરખાદ નહિ કરે. તમે વધુ કહી શકતા નથી એ માટે તમને ઠપકો અપાય એમ નથી ! એક ઉપકાર કરશો ? મહારા અને આવાવની વાત એમના જણવામાં ન આવે એ રીતે વર્તશો !’

‘જનશે તો—’ એવો જવાબ આપ્યો.

અને જરાક મલકાઈને મનોરમાએ રબ લીધી.

‘નટવર ! આ જાણી તારા ખાતાની વાત થઈ. સીએના સ્વભાવનું વર્તણૂકરણ કે પૂછકરણ એ તને ઠીક આવડે છે.’ એના

મયા યહી જમતે મ્હને કહ્યું. 'એ શી રમત રમે છે? એના ખરાદો શો છે?'

'એણે કહ્યું તે તદ્દન ખરું છે અને એની ચિંતા વ્યાજબી છે.'

'એમ! પણ એની રીતસાત, દેખાવ' વાતચીત એ બધાનો તો વિચાર કર, નટવર! એ પોતાની લાગણીઓ દબાવવામાં હોશિયાર હોવા છતાં પણ એના કાણુની કમાન કદી કદી છટકતી હતી તેનો તો વિચાર કર!'

'એ વિચારી ઘણી ગભરાઈ ગઈ હતી.'

'અને કેવી રીતે એ હકીકત બહુવા એણે આજીજ કરી તે યાદ કર! એનું એમ કરવાનું કારણ શું હતું? અને એણે આ બધામાં કયું પુરસ્તી પસંદ કરી તે તો જો. પોતાના મ્હોપર પ્રકાશ ન પડે અને મનની લાગણી તથા મ્હોના ફેરફાર બહુાય નહિ એવી ઊંઠક એણે પસંદ કરી. એના મનની વાત આપણે આણી જઈએ તે એને પસંદ ન હતું.'

'હા, એણે પુરસ્તી તો એવીજ પસંદ કરી.'

'અને છતાંયે એનો હેતુ સમજતો નથી. પેલા કેસમાં આપણે આમ નજીવી વાત પરથીજ ચુંચ ઉઠેલી હતી તે યાદ છે ને?'

'હાર્તો. કેમ ઊઠ્યો?'

'હું જરા નેપીઅન સ્ટી પર લટાર મારી આવું, અને જોઈ તો ખરો કે ત્યાં શું બન્યું છે! ત્યાંથીજ કે બહુવા જેવા સમાચાર મળશે એવી મ્હારી માન્યતા છે. બહુખરું જમવા ટાણે તો હું આવી પહોંચીશ.'

એ આખો દિવસ, એની પછીનો અને તેની પછીનો દિવસ જમતે એકદમ મંજીર સ્થિતિમાં રહ્યો. ન કોઈ સાથે ખુલાસેથી બોલે કે વાત કરે! એ વખત દરમિયાન મરનારની લાસ પર જ્યુરી ભરાઈ અને કોઈ અભિપ્રાય માણસે ખૂન કરવાથી મંજુ

નીપજ્યું એમ ચુકાદો ચાલ્યો. કારોનરની કોર્ટમાં પણ બહુવાર જેવી જુબાની પડી નહિ. ઘોડું સિપાઈ બહાર ગયો હતો અને એણે પોતાના સાક્ષીઓ રજૂ કરી પોતે ખૂન થયું ત્યારે પરેલમાં હતો એ વાત સાબીત કરી હતી એટલે એને છોડી દેવા પડ્યો હતો. સાવિત્રીએ જણાવ્યું કે એને તો કૈંજ ખબર ન હતી. એ તો છેક છેવાડેના ભાગમાં ઉપરને નાકે સ્વપ્ન રહી હતી તે છેક બ્રમરાણ થયું ત્યારે અગી.

એમ ત્રણ દિવસ સુધી એ વાત ભેદ ભરમ જેવીજ રહી. જ્યંત કૈંક વધુ બહુવા પામ્યો હશે પણ એ તો કૈંજ ખેલતો ન હતો!

ચોથે દિવસે છાપામાં એક નવાઈ જેવી હકીકત છપાઈ.

નેપીઅન સી રોડ પર ખૂનીનો પત્તો

ધણીને મરનાર ભેટી ખેરી.

વડોદરાની પોલિસે કરેલી શોધ મુજબ અનેના નેપીઅન સી રોડ પર થયેલા મી. અનંત વિષ્ણુ ગોડબોલેના ખૂન વિષે ધણી બહુવા જોગ હકીકત બહાર આવી છે. મરનાર મી. ગોડબોલેનું કોષ્ટકે ખંજર વડે ખૂન કયું હતું અને શક ઉપરથી એમના સિપાઈને પકડવામાં આવ્યો હતો પણ એ તે વખતે પરેલ હતો એમ પુરવાર થવાથી એને છોડી મૂકવામાં આવ્યો છે. ગઈ કાલે માલતીબાઈ પાંચે નામની એક સ્ત્રીને મગજ અમિત હાલતમાં દીવાનશાળામાં ખસેડવામાં આવી હતી એ રાવપુરામાં ફેટલાંક વર્ષોથી રહે છે અને એનો ધણી હરિભાઈ વિઠ્ઠલ પાંચે બહુ શેડો વખત વડોદરા ખાતે રહેતો એમ માલુમ પડ્યું છે. તપાસ પરથી જણાય છે કે માલતીબાઈ મુંગાઈ ગયેલી ત્યાંથી તાજેતરમાંજ વડોદરા આવી ત્યારથી ગાંડી થઈ ગઈ છે. એના ધણી હરિભાઈ વિઠ્ઠલ પાંચે અને મરનાર અનંત વિષ્ણુ ગોડબોલેના ફેટા સરખાવી ભેટા જણાય છે કે એ બંને એકજ

બંધિત છે. કાણુ બધું કેમ પણ મરનાર એવી રીતે વડોદરા અને મુંબાઈ ખાતે જુદે જુદે નામે ભેદ ભરી જાંદગી ગુબરતા જણાતા હતા. માલતીજાઈએ પોતાના ધણી તરફથી ઘણું દુઃખ વેઠ્યું હોય એમ લાગે છે. તે દુઃખની મારી એ હેરાન પરેશાન થઈને પોતાના ધણીને શોધવા મુંબાઈ આવી લાગે છે. મંગળવારે સવારે એ ગ્રાન્ટરોડ સ્ટેશન પર મંગળ ભ્રમિત હાલતમાં ફરતી હતી એવી પોલિસને ખતર મળી છે. આ ઉપરથી એમ લાગે છે કે એણે પોતાના મંગળની ભ્રમિત હાલતમાં કે પછી કોઈ ન જણાયલા સંજોગોમાં પોતાના ધણીનું ‘પૂન કયું’ હોય એ ન જાને એવી વાત નથી. સોમવારે રાતના મોડે સુધી નેપીયન સી રસ્તા પર રખડતી પોલિસે એને ભેઠ હતી એમ પણ ખબર મળી છે.

‘આ ઉપરથી તને શું લાગે છે? જ્યંત!’ એ મોટેથી વાંચીને મ્હેં જ્યંતને પૂછ્યું.

‘પ્રિય નટવર!’ જ્યંતે હસીને કહ્યું ‘તું બહુ ધીરજવાળો માણસ છે! આ ત્રણેક દિવસથી મ્હેં તને કેં કહ્યું નથી છતાં તેં જરાપણ પૂછવા જોટલીયે અધીરાઈ જતાવી નથી. ઘણી વિગતો તે પછી મ્હારા બલુવામાં આવી છે. આ રિપોર્ટથી મ્હને જરા પણ મદદ નથી મળતી.’

‘પણ એના પૂનનો તો એ સંપૂર્ણ ખુલાસો આપે છે ને?’

‘પણ એનું પૂન તો માત્ર એક અકસ્માતથી જ થયું છે. જે કામ આપણે તપાસી છીએ તેના પ્રમાણમાં એ એક નહોતો જનાવ બહુમ. આ ત્રણ દિવસોમાં એક બલુવા જેવો જનાવ જાયો છે અને તે એ છે કે આ ઘડી સુધી કેં જ નવો જનાવ જનાવ પામ્યો નથી. પળેપળના મ્હને સમાચાર મળ્યે બધ છે. હવે જો આ કામજ જહાર ગયો હોય તો એવી શાંતિ રહેવા પામે નહિ. કોઃત્રે એ જહાર મયો નથી. તો પછી એ કયા છે?’

શા માટે એનો ઉપયોગ કરવામાં આવતો નથી? મહારા મગજમાં એ વાત પ્રતિપળે હથોડાના ધાની પેઠે ઠોકાયા કરે છે. એ જ રીતે ગોડબોલેતું ખૂન થયું એ શું અણધાર્યો સંભેળ હતો? એ કાગળ એને મળ્યો હતો? એ બે એને મળ્યો હોય તો એના બીજા કામગો સાથે એ જડથો કેમ નહિ? એની માડી બૈરી એ કાગળ લપ્પ મપ્પ? એ લપ્પ મપ્પ હોય તો એ વડોદરે પડ્યો હશે? ત્યાં જમને વડોદરાની પોલિસને ખાલી શંકાશીલ ક્યાં સિવાય મહારાથી તપાસ કેમ થઈ શકે? આ બધા સવાલ મહારા મગજને ગુંચવી નાખે છે. બે આ બધા અંતરાયો છતાં આપણે ફતેહ પામીએ તો તેા થણું જ સારું. આ હેલ્લા સમાચાર આવ્યા. ઓહો! જમશેદજીએ કેં ધાડ મારી લાગે છે! ચાલ નટવર! આપણે નેપીઅન સ્ટી રોડ પર જવું જોઈએ.’

ગુન્દાના સ્થળની અમારી આ પહેલી જ મુલાકાત હતી. અમે ત્યાં ગયા ઓટલે જમશેદજી માદને અમને આવકાર આપ્યા.

‘કેમ વડોદરાના સમાચાર વાંચીયા?’ એમણે પ્રછયુ

જયંતે માથુ હલાવી હા કહી.

‘એ લોકો હમણાં હમણાં ટેસમાં છે જયંતે! પેલા બાબર દેવાને પકડીને એ લોકોએ પોતાની હોંશિયારી પુરવાર કરી છે! એ કહે છે તેમ માલતીબાઈ એકાએક અહીં આવી ને બારણું ખખડાવ્યું. ગોડબોલેએ એને ઓલાવી. બેઉબણુ વચ્ચે સખત તકરાર મપ્પ અને એકાએક એણે ખંજરથી પેલાને ઘાયલ કર્યો. ગુસ્સાના આવેશમાં સ્ટી પણ વાઘણુ જેવી વિકરાળ બની બચ છે! પેલો પડ્યો અને મરી ગયો. વાત દિવા જેવી છે!’

‘છતાં તમે મ્હને ઓલાવ્યો!’ જયંતે કહ્યું.

‘એ તો બીજી બાબત છે—તદન નજવી—પણ તમને રસ પડે એવી. અબજબી બરેલી—તમને એ પસંદ પડશે જ. એને

સુખ જનાવ સાથે સંબંધ નથી.’

‘શી જાગત છે ?’

‘તમને ખબર છે કે આ જાતના જનાવ પછી જનતા સુધી બધી વસ્તુઓ મૂળ સ્થિતિમાં રાખવાની અમે ખાસ કાળજી રાખીએ છીએ એ મુજબ કાંઈ ચીજ ખસેડવામાં આવી નથી. એક અમલદાર રાત ને દિવસ અહીં ચોકી કરે છે. આજે સવારે ઘણીખરી તપાસ પુરી થઇ હોવાથી અમે જરા ઠીકઠાક કરવાનો વિચાર કર્યો. આ ચટાઇ જમીન સાથે જરાજર જડી ટીથેલી નથી એટલે અમે એ જાંચી કરી તો અમને—’

‘શું જડ્યું ?’

જયંતનો ચહેરો ઘણો જ ચિંતાવૃત્ત થયો.

‘મહારી ખાત્રી છે કે એની તમને કલ્પના પણ નહિ આવે ! એ ચટાઇ પર પેલો ડાઘ પડ્યો છે તે દેખાતું છે ? એ જતાવે છે કે પુષ્કળ લોહી વહી ગયું હોયું બેઠ્યું.’

‘ખરી વાત.’

‘અને છતાં એની નીચેની લાકડાની લાદીપર એને મળતો ડાઘ નથી એ બહુ તમને નવાઈ લાગશે !’

‘ડાઘ જ નથી ! પણ—’

‘એમ જ. તમે એમજ કહેશો એમ મ્હેં ધાયું’ જ હતું.’

એણે ચટાઇ જાંચકી અને જતાવ્યું તો એના કહેવા મુજબ ચેલા ડાઘની નીચે ડાઘ પડ્યો ન હતો.

‘પણ ચટાઇની અંદરની બાજુએ તો ઉપરના જેટલો જ ડાઘ પડ્યો છે.’

જમશેદજીનો ચહેરો પ્રકૃષ્ટિત થયો. પોતે એક બાહોશ નિષ્ણાતને યુગવાડામાં નાખ્યો એ વિચારથી.

‘હવે એનો ખુલાસો કરો. એવું બીજું ધાયું છે પણ તે બીજી બાજુ છે. જુઓ.’ એમ કહીને એણે ચટાઇ ફેરવી. અને

બીજા બાજુ પડેલું મોટું ધાણું બતાવ્યું. ‘આ ઉપરથી તમે શું ધારો છો?’

‘એમાં નવાઈ જેવું કંઈ નથી. ધાળાં એક સરખાં જ છે; માત્ર ચટાઈ જ કાંઈ એ ખસેડી નાખી છે.’

‘ચટાઈ ખસેડી છે એટલું બલુવાને તમારી મદદની જરૂર ન હતી. એ તો સમજાય એવું છે કારણ કે ચટાઈ ફેરવીએ તો એ ઉ ધાળાં એક બીજા પર આવી રહે છે પણ બલુવાનો મુદ્દો એટલો જ છે કે એ ચટાઈ એમ કાણે અને શા માટે ફેરવી?’

જ્યંત હદપારનો ચિંતાવર હતો.

‘આમ જુઓ મી. માદન.’ એણે કહ્યું ‘અત્યાર. સુધી આના પર દેખરેખતું કામ પેલા કૉન્ટેનલને સોંપ્યું હતું?’

‘હાજી. એને જ.’

‘તો પછી હું’ કહ્યું તેમ કરો. એને જરાજર તપાસો. અમારી પાસે નહિ પણ બીજા ઔરડામાં લઈ જઈને. એને ખખડાવો એટલે એ એકરાર કરી દેશે. એને પૂછો કે એણે અબણ્યા માણસને અહીં દાખલ કેમ કર્યો અને એકલો રાખીને બહાર કેમ ગયો? એણે બે ચટાઈ ફેરવી હોય તો એ સવાલ પૂછતા નહિ. એ ખરું જ હશે. એને કહેજો કે તમને બધી ખતર પડી ગઈ છે. દબાવજો એટલે એ માની જશે. સાચી વાત કહેશે તો માફી મળશે અને મોટું બોલશે તો નોકરી પરથી રજા મળશે એ પણ કહેજો.’

‘અરે પરવરદેગાર! એ બલુતો હશે તો ઘડીના છટ્ટા ભાગમાં હું એને સીધો કરસ.’ જમશેદજી બોલ્યા અને થોડી-વારમાં પેલાને લઈને બીજા ખંડમાં ગયા.

‘નટવર! ધ્યાન આપ.’ કહી જ્યંતે મૂકે ચેતવ્યો. એણે તરત જ ચટાઈ ખસેડી અને લાકડાની લાટીઓ તપાસવા માંડી. એની બારીક નજર એક કકડા પર પડી. એની રહેજ

ફાટમાં એણે નખ ઘાલીને એ કકડો છાંયો કર્યો. એની નીચે એક ચોરખાતુ હતું. જ્યંતે આવર ચહેરે એમાં હાથ નાખ્યો પણ અંદર કંઈ જ ન હતું. એનો હાથ ખાલી હતો !

‘જલદી નટવર ! જલદીથી ચટાષ નાખી દે.’

એટલે પેલી લાદી બરાબર મૂકીને મ્હેં ચટાષ ઠીક કરી ત્યાં તો જમશેદજી આવી લાગ્યા.

‘ખરી વાત છે મી. જ્યંત ! તમારું અનુમાન જરેજર ખરું છે. એણે એકરાર કર્યો છે. આમ આવ કાવસ ! આ ગૃહસ્થાને તારો એકરાર સંભળાવ.’

પેલા ટ્રાન્સ્ટેબલે નરમાશથી પોતાની વાત શરૂ કરી.

‘એવું થયું સાહેબ ! કે કાલે સાંજે જંગલો લૂટી જમને કોષ બાંધ અહીં આવી. મ્હેં એની સાથે વાત કરી. આખો દિવસ એકલા લૂત જેવો ગાળ્યો હોય તો કોષ સાથે એ અક્ષર એકલા મળે એ રાહત જ ને !’

‘પછી શું થયું ?’

‘એણે કહ્યું કે છાપામાં ખૂનની વાત આવે છે તે ક્યાં થયેલું ? કોષ ખાનદાન માલુસ લાગ્યું એટલે જતાવવામાં ન્હાને કે એખમ ન જણાયું. મ્હેં આ જગ્યા જતાવીને વાત કરી એટલામાં એને મૂર્છા આવી. હું પાણી લાવ્યો ને ઊંટપું પણ ફેર ન પડ્યો એટલે નાકા પરના રેસ્ટોરાંમાં સ્પેલિંગ સૉલ્ટની બાટલી લેવા ગયો. એ લઇને આવ્યો તો બાંધ જ મળે નહિ. બિચારી શરમાઇને ચાલી ગઇ હશે !’

‘પણ પેલી ચટાષ કોણે ફેરવી ?’

‘એ જરા આમતેમ ચોખાંધ હતી એટલે મ્હેં જ સીધી કરી. એ બાંધને મૂર્છા આવી તેથી એકઠી થઇ ગઇ હતી.’

‘એ તને નસીબત મળી સમજ્યોને કાવસ ! હવે પછી આવી રીતની ભૂલ કરશે તો માફ નહિ થાય. તે’

બપુનું કે એ મહને નહિ સમજાય પણ એ ચટાઈ ભેતાં જ હું પામી ગયા કે તેં કેં બદલત કરી લાગે છે.’ જમશેદજીએ રૂઆબથી કહ્યું.

‘એ બાપ અહીં એક જ વખત આવી હતી ?’

‘હાજી. ફક્ત કાલે સાંજે જ.’

‘એ કાણ હતી ?’

‘એનું નામ તો ખબર નથી સાહેબ ! પણ કેં કોઈને મળવા આવી હતી અને ભળતું જ મકાન કોઈએ જતાવ્યું એટલે અહીં આવી ચઢી હતી.’

‘ભાંચી હતી ? દેખાવડી હતી ? કેવી હતી ?’

‘આપ કહો છો એવી જ સાહેબ ! ઘણી દેખાવડી. અવાજ પણ ઘણો જ સુરીલો અને મીઠો. ભાલવે પણ ઘણી જ વિવેકી.’

‘એણે કપડાં કેવાં પહેર્યાં હતાં ?’

‘સાધારણ રીતે. યુવરાતણા પહેરે છે એવાં પણ ઉપર પારસી સ્ત્રીઓની પેઠે ઓવરકોટ પહેર્યાં હતાં.’

‘કેટલા વાગે ?’

‘અંધારું થયું ત્યારે. હું રૅરટોરામાંથી આવ્યો ત્યારે જતી થઈ ગઈ હતી.’

‘ઠીક.’ જયંતે કહ્યું. ‘ચાલ નટવર ! આપણે હજી બીજો ઘણું જરૂરી કામ છે.’

અમે બહાર નીકળ્યા એટલે કાવસજી બહાર સુધી વળાવવા આવ્યો.

અમે થોડે આગળ જઈને વળાંક લીધો એટલે જયંત ખડ-ખડાટ હસી પડ્યો. ‘નટવર ! હવે ત્રીજા અંકનો છેલ્લો પ્રવેશ શરૂ થાય છે. તને બહુને સંતોષ થશે કે હવે કેં જ ધારતી જેનું નથી. કાગળ સલામત છે અને એને આપણે ઠેકાણાસર પહોંચાડવા જઈએ છીએ.’

આ સંભળી મ્હારા આનંદનો પાર ન રહ્યો. એણે એ શી રીતે મેળવ્યો, ક્યારે મેળવ્યો, અને કય રીતે એ પહોંચાડવા ભય છે તે મ્હને સમજાયું જ નહિ.

‘એ મળી આવ્યો?’ મ્હું પૂછ્યું.

‘હજી મળવાનો છે.’ એણે જવાબ આપ્યો. ‘કેટલાક મુદ્દા હજી સમજાયા નથી પણ આપણી પાસે એટલી વિગતો છે કે એને જોરે જો એ આપણે ન શોધી શકીએ તો આપણી જ મુર્ખાઈ ગણાય. આપણે સીધા દરિયામહાલમાં જઈએ છીએ અને ત્યાં જો તે નિર્ણયપર આવીશું એમ મ્હને લાગે છે.’

દરિયામહાલ પહોંચતાં વેંત જ જ્યંતે મનોરમાખાત્ર છે કે કેમ તે તપાસ કરી. મી. મઝમુદાર બહાર ગયા હતા. મનોરમાએ અમને આવકાર આપ્યો.

‘એ બહાર ગયા છે તે હમણું આવશે. જ્યંતેમાઈ! જરા બેસો.’

‘મ્હારે આપનું કામ છે.’

એ સંભળી એને જાણે શેરડા પડ્યા

‘એમને મળતા પહેલાં મ્હારે આપને મળવું હતું. પેલો ઘણો જ કિંમતી કાગળ શોધી કાઢવાનું કામ મ્હને સોંપવામાં આવ્યું છે એ આપની બાજુ બહાર નથી. મહેરબાની કરી એ કાગળ મ્હને આપી દો.’ જ્યંતે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં માગણી કરી.

એની અભયગીને પાર રહ્યો નહિ. જેમ અને તેમ પોતાની લાગણી છૂપાવવાનો એણે ભારે પ્રયત્ન કર્યો.

‘તમે મ્હારું અપમાન કરો છો.’

‘એ બધું નકામું છે! છાનાંમાનાં કાગળ આપી દો.’

એનો ચહેરો પડી ગયો, છતાં થોડી ઘણી કિંમત એકઠી કરી અને કહ્યું:

‘તમે મ્હને ડરાવવા માગો છો ખરું? જૈરાં માણસ

સાથે આવી રીતે વર્તતાં શરમ નથી આવતી? તમે કૈંક બહો
છો-કેટલું બહો છો?’

‘જરા સ્વસ્થ થઈને બેસો. વખતે પડી જશે તો વાઝી
બેસશે. તમે બેસશો નહિ ત્યાં સુધી હું વાત નહિ કરું.’

એણે પુરસી પર પોતાની બેઠક બીધી.

‘તમારે જે કહેવું હોય તે પાંચ મિનિટમાં કહો.’

‘એક પ્રતી છે. તમે પેલા ગોડબોક્ષને ત્યાં જઈને કાગળ
આપી બાબ્યાં અને પાછાં કાલે રાત્રે ત્યાં જઈને એ કાગળ લખ
આબ્યાં એ બધું મ્હારી બધુ બદાર નથી.’

એનો ચહેરો સફેદ પુણી જેવો થઈ ગયો. બોલતાં બોલતાં
એક એ ડચકાં પણ ખાધાં.

‘તમે ગાંડા થઈ ગયા લાગે છે!’ એણે છેવટે કહ્યું.

‘એ તો જે હશે તે જણાશે.’ એમ કહી પોતાના ખીરસા-
માંથી એણે કૈંક કાગળ કાઢ્યો. ‘મ્હેં આ મ્હારી સાથે જ
રાખ્યો હતો. મ્હારી ખાત્રી હતી કે એ ઉપયોગી નિવડશે જ.
પોલિસ કોન્સ્ટેબલે એ ચહેરો ઓળખ્યો છે.’ એમ કહી એણે
પેલા ફોટોગ્રાફ મનોરમાને બતાવ્યો.

એના મ્હોંમાંથી ભયની ઝીણી કિટિયારી નીકળી ગઈ.

‘ચાલો, બોલો! મનોરમાજીને! તમારી પાસે કાગળ
છે. તમને હેરાન કરવાની મ્હારી ઇચ્છા નથી. સીધે સીધાં
માની જશો અને કાગળ આપી દેશો તો તમારા લાભની વાત
છે. મ્હારી સાથે ખુલ્લા દિલથી વર્તશો તો બચી જશો.’

એની હિંમતને પણ હલ હતી!

‘જયંતભાઈ! તમે કૈં ભૂલ કરતા લાગે છે.’

જયંત ઊઠ્યો.

‘હું ઘણો દિલગીર છું તમારી બાબતમાં. મ્હેં તમને
બચાવવા મ્હારાથી બનતું કશું. હવે જે થાય તેનો હું

‘જોખમદાર નહિ.’

એણે તરતજ સિપાઈને ઓલાવીને પ્રજ્ઞયું:

‘મી. મજમુદાર ક્યારે આવશે?’

‘પોણા વાગ્યે એ આવવાનું કહી ગયા છે.’

જ્યંતે ઘડિયાળ કાઢીને બેયું.

‘હજી પા કલાકની વાર છે. જહુ સાર. આપણે ત્યાં સુધી ચોક્કસ પડશે.’

સિપાઈ ભાગ્યેજ બહાર ગયો હશે ત્યાં તો મનેરમાઈ ઓકાઓક અજબ જેવા ફેરફાર થયા. એણે પોતાના એ હાથ વડે મોઢું ઢાંકીને કહ્યું:

‘જ્યંતભાઈ! મહેને બચાવો. મેલુને ખાતર મહેને મદદ કરો. અરે! હું એટલી ચાહુ છું કે મ્હારે લીધે એમને દુઃખ થાય એ હું ભાગ્યેજ બેઠ શકીશ. એ જ્યારે બધું બાણશે ત્યારે જરૂર હૃદયભગ્ન થઈ જશે!’

‘તમે હવે ઠેકાણાસર આવી ગયાં તે ઘણું સારું થયું. આપણી પાસે વધુ વખત નથી. એ કાગળ ક્યાં છે?’

એણે ઓક ટેબલનું ખાતું ઉઘાડ્યું અને તેમાંથી એ લુર પરખીડિયું કાઢ્યું.

‘આ રહ્યો એ કાગળ.’

‘એ શી રીતે પાછો આપીશું?’ જ્યંતે ઓલ્યો. ‘એનેા પછુ કં રસ્તા કાઢવો બેઠઓ. પેલી પેટી ક્યાં છે?’

‘હજીયે એ શયનખંડમાં જ છે.’

‘કેટલું સારું! જલદીથી એ લઈ આવો તો.’

‘એને પહેલાં શી રીતે ઉઘાડેલી? તમારી પાસે ખીજ ચાની હોવી બેઠઓ. ઉઘાડો તો.’

પોલકાની અંદરની બાજુના ખીરસામાંથી એણે ચાવી કાઢીને પેટી ઉઘાડી. એ કાગળથી હલોહલ ભરેલી હતી. જ્યંતે

પેલું પરળીડિયુ કાષ દસ્તાવેજની ગડીમાં મૂકીને એને પેટીનું કાગળોની વચ્ચે રાખી દીધા. પેટી પાછી વસાઈ, તાળું દેવાયું અને એને ઠેકાણે પહોંચી ગઈ.

‘હવે આપણે નચિત છીએ.’ જ્યંતે કહ્યું. ‘હજી દસ મિનિટ છે તે દરમિયાન આપ ખુલ્લા દિલથી બધી વાત કહો તેા સાર. પહેલેથી છેલ્લે સુધી તમારું નામ નહિ આવે અને કાષને તમારો આમાં હાથ હતો એવી ગંધ નહિ આવે એવી રીતે હું વર્તીશ.’

‘હું તમને બધું કહીશ જ્યંતેભાઈ ! તમારાથી હવે કશુંય નહિ છૂપાવું. એમને એક ક્ષણ પણ દિલગીર થયેલા મ્હારાથી જોયા જતા નથી. એ માટે હું મ્હારું માથું આપવા પણ તૈયાર છું. મ્હારા જેટલું ભાગ્યેજ ખીજ સ્ત્રી પોતાના પતિને મ્હાતી હશે. એ એ બાળક કે હું આવી રીતે વર્તી છું તેા એમના દુઃખનો પાર ન રહે અને મ્હારે મરવા વખત આવે.’

‘બધું પછી, જરા જલદી કરો.’

‘મ્હેં કાલેજી જીવનમાં એક મૂર્ખાઈ ભરેલો કાગળ સહાધ્યાયીને લખેલો અને તે ગૂંમ થઈ ચયેલો. અલગત, એમાં એવું કે ન હતું પણ જરા મ્હારી મૂર્ખાઈથી એાછુંવતું લખાઈ ગયું હશે. એ કાગળ જો એમના હાથમાં જાય તેા એમને ક્ષણેજ ખોટું લાગે અને મ્હારા પરનો એમનો વિશ્વાસ એાછો થાય. એ લખાઈ વર્ષો થયા. વાત બધી લૂલાઈ ગઈ હતી. છતાં મ્હેં એકાએક આ ગોડખોલે વિષે સંભળ્યું અને મ્હારો કાગળ એ હરામખોરના હાથમાં છે એ બંધ્યું. મ્હેં એને ઢયા કરવા કહ્યું પણ એ ભારે હરામખોર નીકળ્યો. એ કાગળના બદલામાં મ્હારા પતિની પેટીમાંનો જુરા પરળીડિયાવાળો કાગળ હું એને આપું તેા એ મ્હારો કાગળ મ્હને પાછો આપે. એના કાષ ખાતમીદારે જુરા પરળીડિયાવાળા

કાગળની એને માહિતી આપી હશે. એણે મ્હને ખાત્રી આપી કે એ કાગળના ગ્રમ થવાથી મ્હારા પતિને ઉની આંચ પછુ નહિ આવે. મ્હારી સ્થિતિમાં તમે હો તો ખીજું શું કરો? જ્યંતભાઈ’

‘એમની પાસે જઈ જાધી વાત ખરેખરી કહીને વિશ્વાસ સંપાદન કરાવ’

‘એ કરવાની મ્હારી હિંમત ન હતી. એક બાજુ વિનાશ હતો અને ખીજી બાજુ વિશ્વાસઘાત હતો. વિનાશ કરતાં વિશ્વાસઘાત મ્હેં પસંદ કર્યો અને એમની ખાનગી ચાવીની છાપ લીધી એ ઉપરથી પેલાએ મ્હને ચાવી કરાવી આપી. મ્હેં કાગળ ચોર્યો અને પેલાને આપી આવી.’

‘ત્યાં શો ખનાવ બન્યો?’

‘એના ખંડમાં ગયા પછી મ્હેં એને કાગળ આપ્યો એટલે એણે મ્હારો પેલો કાગળ પાછો આપ્યો. મ્હને એનો વિશ્વાસ ન હતો એટલે મ્હેં એ બેઠ લીધો. હું એના ઘરમાં ગઈ ત્યારે બહાર કોઈ બાઈ આંટા મારતી બેઠ હતી. થોડીવારે તે અંદર ધસી આવી. એના પગનો અવાજ સાંભળી ગોડબોલે ઊઠ્યો. ચટાઈ ઉઠી કરી, લાટીમાં એક છૂપું ડેકાણું હતું તેમાં પેલું પરખીડિયું નાખીને ચટાઈ નાખી દીધી.

‘પેલીએ તો અંદર આવીને મરાડીમાં આલસોલાલ ધાવા માંડી. એ જાણુ વચ્ચે સાડમારી થઈ. પેલીની પાસે ખંજર ચમકતું બેયું એટલે હું તો ત્યાંથી નાસી છૂટી. ખીજો દિવસે છાપામાં એના ખૂનની વાત વાંચી. તે રાતે હું સુખી હતી કારણ કે મ્હારો કાગળ મ્હને મળી ગયો હતો અને બવિધ્યમાં આટલી ચકચાર થવા પામશે એ વાતથી હું સાવ અજણ હતી.

‘ખીજો દિવસે સવારે મ્હને ખબર પડી કે હું ઉલટી ઓલામાંથી નીકળીને ચલામાં પડી હતી. એ કાગળ ગ્રમ થવાની ખાત્રી થતાં મ્હારા પતિનો શોકમાં તરબોળ થયેલો ચહેરો હું

લુહી શકીશ નહિ. મ્હને મ્હારી ભૂલ કબૂલ કરવાનું દિલ થયું પણ હું એમ કરી શકી નહિ. એમ કરતાં પહેલાં જે વાત એ ન બોલે તે માટે મ્હેં આ બેખમ બેડયું તે વાત પણ એમને કહેવી પડે. તે ઉપરથી હું આપને ત્યાં આવી અને પરિસ્થિતિ કેટલી ગંભીર અને ભયમદ હતી તે બબ્બું. એ કાગળ ગોડબોલેએ જ્યાં મૂક્યો હતો ત્યાં જ હોલો બેખએ પણ એ ઠોકાણે પણ મ્હારાથી સહેલાઈથી જવાય એવું ન હતું. બે દિવસ સુધી મ્હેં બારીક તપાસ રાખ્યા કરી. ત્રીજે દિવસે સાંજે મ્હને લાગ મળ્યો. એમાં મ્હને શી રીતે ફેલે મળી તે તમને ખતર છે. એ કાગળ મ્હારી સાથે લઈ આવી. એને બાળી દેવાની મ્હારી ઇચ્છા હતી કારણકે એ પાછો આપવાનું સાહસ મ્હારો ગુન્હો કબૂલ કર્યા સિવાય મ્હારાથી થાય એવું હતું નહિ. ચાલો, એ આવતા જણાય છે.' એમ કહીને એણે રજા લીધી.

તરત જ મી. મઝમુદાર અને સર ત્રિભુવનપ્રસાદ દાખલ થયા.

‘કેમ કે સમાચાર મી. જમંત !’

‘મ્હને કેંક આશા છે.’

‘પ્રભુની મહેરબાની ત્યારે તો. સર સાહેબ આજે અહીં જમવાના છે. આ બનાવથી અમારી ચિંતાનો પાર નથી રહ્યો !’

‘મ્હેં બધીય તપાસ કરી છે. પણ કોઈ જગ્યાએ એ ગયો હોય એમ લાગતું નથી એટલે મ્હારી એવી ધારણા છે કે એ કાગળ આ મકાનની બહાર ગયો નથી.’

‘અરે મી. જમંત !’ સરસાહેબે અભયળીથી કહ્યું.

‘ખરેખર ! એ બહાર ગયો હોત તો અત્યાર સુધીમાં ગાજ્યા વિના ન રહેત.’

‘પણ એ જૂપાવીને રાખી મૂકવા સાર આ ઘરમાંથી તે કાણ લે ?’

‘હું કયાં કહું છું કે કોઈએ એ જૂપાવી રાખ્યા છે !’

‘તો પછી એ મહારી પેટીમાંથી ગથો કયાં?’

‘હું કયાં કહું છું કે એ પેટીમાંથી બહાર ગથો છે?’

‘મી. બ્રમંત ! મસ્કરીની પણ હદ હોય છે. આવે પ્રસંગે પણ મસ્કરી !’

‘તમે મંગળવાર સવાર પછી પેટી ફરી તપાસી છે?’

‘ના. એમ કરવાની જરૂર ન હતી.’

‘વખતે રહેજ ગફલતથી એ શોધી નહિ શક્યા હો.’

‘બિલકુલ અસંભવિત.’

‘પણ એથી મને સંતોષ નથી મતો. બહુ વખત એવી ભૂલ થાય છે કે એક ચીજ હોય છતાં ધ્યાન ન રહે. પેટું કહે છે ને કે ‘કડે છોકરું’ ને ગામે ખોળ્યું’ તેના જેવું. વખતે એ બીજા કાગળોમાં આડો અવળો ભરાઈ ગયો હશે.’

‘એ છેક ઉપર હતો.’

‘પણ કોઈ પેટી હલાવે તો આડો અવળો થઈ જાય ને.’

‘એ મંગળમારી કરવા કરતાં પેટી જ અહીં લઈ આવોને મી. મઝમુદાર !’ સર સાહેબે કહ્યું. ‘આપણે તપાસી બેઠાં એટલે છોડા આવશે.’

મી. મઝમુદારે સિપાઈને બોલાવીને પેટી લાવવા કહ્યું. પેટી આવી એટલે એણે ઉઘાડીને બેવા માંડ્યું.

‘ખાલી નકાસો વખત ગુમાવવા જેવું. આ બધા કાગળોમાં એ ઉપર જ હતો. આ પેલા શિવજીના કાગળો. આ રેવન્યુ બીલના ખરડા. આ દિંદી સરકારનો ખરીતો. આ—અરે ભલા ભગવાન ! આ શું ? એ અહીં કયાંથી?’

સર સાહેબે એ પરખીડ્યું ખેંચી લીધું.

‘એજ એ. બરાબર સીલબંધ જ છે. ઘણું સારું થયું.’

‘ખરેખર ! મહારા હૃદય પરથી કેટલો બધો બોલો ઉચકાઈ ગયો ! પણ આ શી રીતે બનવા પામ્યું. તદ્દન અસંભવિત !’

‘હેં એકેએક કાગળ તપાસ્યો હતો. તમને કેમ ખબર પડી કે એ અહીંયા જ છે ? તમે બડા બદ્દુગર બહુવા છો જ્યંતરાયા !’

‘મ્હારી ખાત્રી હતી કે અહીં જ હોવો એમ છે. બીજે એ જડ્યો નહિ તેથી.’

‘મ્હારી આંખે એ મનાય એવું નથી.’

‘નજરે એથેલી અને કાને સાંભળેલી વાત પણ કદી કદી જોટી પડે છે !’

મી. મજમુદાર તરત જ એ ખુશખબર મનેારમાને કહેવાને ઠોડ્યા.

સર સાહેબે જ્યંત તરફ બોલ્યું

‘એ કાગળ શી રીતે ત્યાં આવ્યો ? તમારા ખુલાસાથી હું બોળવાઉં એમ નથી.’

જ્યંતે હસતા હસતા જવાબ દીધો : ‘દરેક ધંધાને આંગે કેટલીક બાબતો ઘણી ખાનગી હોય છે અને તે ખાનગી રહે તેમાં જ મજા છે.’

‘જેવી તમારી મરજી.’

‘ચાલો નટવર ! આપણું કામ અહીં ખલાસ થાય છે.’ એમ કહી અમે રજા લીધી.

ગિરિજા : ગાંડી કે ડાહી

પ્રાણશંકર પંડિતજીને એવી ટેવ હતી કે એમને એક એજન્ડા જરૂર હોય તો સત્તર એજ ઉઘામે, આડી અવળી કરે પણ તે એજ શોધી કાઢ્યા વિના ન રહે. એમને ફાઇક કાગળની જરૂર પડી હોય એમ એમના વર્તન પરથી લાગતું હતું.

જરૂરી કાગળો મોટે ભાગે બ્યવસ્થીત ગોઠવવાની અને એમને ફાઇલોમાં રાખવાની મ્હને ટેવ છે છતાં કેટલાક કાગળો એવા પણ હોય છે કે જેમને એ રીતે ગોઠવવાની મ્હને જરૂર જણાતી નથી, કારણ કે એમ કરવામાં આવે તો મ્હારી મહેનત અને વખત બંને નકામા બય એમ મ્હને લાગે છે. એ બાતના કાગળો એક બાજુ રાખવામાં આવે છે. એમનો ઉપયોગ ભાગ્યેજ થઇ પડે છે છતાં એ તદ્દન નિરૂપયોગી હોય છે એમ માર્ગને નાશ કરવામાં એમને ડહાપણ જણાતું નથી. ઉકરડાને વધતાં વાર લાગતી

નથી એવી કહેવત છે તે ખરી છે. અમારા આ ભતના કાગળો પણ એ કહેવતને સાથે કરે છે. એ ખરેખર! પાંચ વર્ષમાં પુષ્કળ વધી ગયા હતા.

પંડિતજી એ આખો દમલો કાગળ કાઢીને તપાસતા હતા. એક પછી એક કાગળ ભેતા બચ અને ખીજી બાજુ મૂકતા બચ. ધીરેધીરે એક બાજુનો દમલો થટતો ગયો અને ખીજી બાજુનો વધતો ગયો.

‘હવે આનો નિકાલ આવે તો ઠીક!’ જ્યંતે સૂચના કરી.

‘ના રે ના! પંડિતજીને એનો યે ખપ પડ્યો તે એની ઉપયોગીતા પૂરવાર કરે છે.’ મહેં કહ્યું.

એવામાં પંડિતજીને કોઈ કાગળ કામનો લાગ્યો હોય તથી કે પછી અમારી વાતનો પ્રવાહ બદલવાના ધરાદાથી તે તો એ બધું પણ એમણે મહારા હાથમાં એક કાગળ મૂક્યો એ નીચે મુજબ હતો: ‘ભાઈશ્રી જ્યંતરાય,

આપનું તેમજ આપના મિત્રોનાં નામ મહેં ઘણીવાર વાંચ્યાં છે અને વિશ્વાસપાત્ર તથા ખાનદાન માણસો તરિક્કની આપની ખ્યાતી મહેં શાંભળી છે. ન્યુ પર્સિઅન ઓઇલ કંપનીની હાલ સી સ્થિતિ છે તેની માહિતીની મ્હને જરૂર છે તો કૃપા કરીને તે મેળવી આપસો તો આપનો મોટો આભાર થસે. ખીજું મહારી પાસે એના ૯૬૭ શેર છે તે જો વેચાવી આપસો તો ઘણી મહેરબાની થસે. સાધારણ રીતે કોઈ શેરદલાલ મારફત આ કામ હું એટલા વાસ્તે નથી કરાવતો કારણ કે મ્હને બહુ કડવા અનુભવ મળ્યા છે. એ ઉપરાંત મહારી પાસે નાગપુરના પણ શેર પડ્યા છે એનો ભાવ પણ જણાવસોજી. એ જ વિનંતિ પત્રનો જવાબ વળતી ટપાલે લખસોજી.

લી. સેવક

જયરામદાસ લાલજીદાસ.

‘પછી આતું થું થયું ?’ પંડિતજીએ પૂછ્યું.

‘ઐ કાગળ ઐના ‘સ’ અને ‘શ’ ના ગરબડ ગોટાળાને લઈને મ્હને બરાબર યાદ છે.’ જ્યંતે જણાવ્યું. ‘યાદ છેને નટવર ! ઐ કાગળ વાંચીને મ્હેં કહ્યું કે આ ભાષ સાહેબે કાપના શેર ચોર્યાં ભાગે છે અને આપણી મારફત ઐનો નિકાલ કરવા ઇચ્છે છે તેમજ ઐના ગુન્દામાં આપણને પણ ભાગીદાર બનાવવા માગે છે.’ મ્હેં હા પાડી.

‘ઐ જયરામદાસને હું મળ્યો તો નથી જ. ઐણે કરાચીથી કાગળ લખેલો અને સરનામું આપવાને બદલે પોસ્ટ ઓફિસને ઓકસ નંબર જ આપેલો. પછીથી હું લૂલતો ન હોઉં તો ઐનો કાગળ બાગળ આવ્યો જ નથી.’

મ્હેં પણ ઐને અનુમતિ આપી.

ઐ વાત આગળ વધી હોય ઐમ અમને યાદ ન હતું. આટલું પણ યાદ રહેતું તે જ્યંતે જણાવેલા ‘સ’ અને ‘શ’ ના શંભુમેળાને લીધે હતું.

ઐ સાંજે બીએ ઐક બનાવ બન્યો.

રાતના દસ થવા આવ્યા. હતા. અમે ચાક્યા પાક્યા સ્વાની તૈયારી કરતા હતા ત્યાં પોલિસની સીસોટીનો તીણો અવાજ સંભળાયો. જ્યંત તરત જ બહાર નીકળ્યો. ઐટલામાં ફરીથી બીજી સીસોટી સંભળાઈ.

અમારા દરવાજા આગળથી ઐક પંદર સોળ વરસની ઉંમરની કુમારિકા ગભરાતી ગભરાતી ભાન વિનાની ભાગતી હતી. જ્યંતે ઐને બારણું ઉઘાડી અમારા મકાનમાં દાખલ કરી.

‘જલદી !’ જ્યંતે કહ્યું અને ઐની આનાકાની છતાં અંદર લઈ આવ્યો.

‘તમારે બિલકુલ ગભરાવાની જરૂર નથી.’ જ્યંતે ધીરજ આપવા માંડી.

એ ઘણીજ ગભરાઇ ગઇ હતી છતાં ઓઢી : ‘ મહેને જવા દો. મહારે અહીં રોકાવું નથી.’

જ્યંતે ના પાડી અને કહ્યું : ‘જહાર જવામાં નવાણું ટકાવું બેખમ છે. પેલી સીસોટી તમે સાંભળી ? પોલિસ તમારી પાછળ પડી અને તમે દોડતાં હતાં કોટલે તો મહેં અંદર ઓઢાવી લીધાં. શાંતિથી બેસો અને આરામ લો.’

‘ પણ હું નિર્દોષ છું...’ એણે ધૂજતે અવાજે કહ્યું.

‘ અલબત્ત, એ વાતમાં શંકાને સ્થાનજ નથી. ઉલટો હું જ ગુન્હેગાર છું કારણ કે પોલિસના પંખમાંથી છટકી જતા શિકારને સંતાવામાં હું મદદ કરું છું.’

એનો ચહેરો ઘણો સોહામણો હતો છતાં તખીયત સારી ન હતી અને બાંધો નજગો હતો. મધ્યમ વર્ગની હોવા છતાં એણે હાથે પહેરેલી વીટી મુલ્યવાન લાગતી હતી.

જહાર રસ્તા પર દોડાદોડી થઇ રહી હતી.

‘ મહેને અહીં આવતાં કાંઈએ બેઠ ?’

‘ શાંતિ રાખો. અહીં તમારો વાળ પણ વાંકો નહિ થાય, શું થયું તે મહેને ધીરેથી કહો.’

બચને લીધે એ દોડી હતી અને એનામાં શક્તિનો સંચાર થયો હતો. એ મટી ગયો કોટલે એ ધૂજવા લાગી. એનું આખું શરીર ભૂતસંચાર થયો હોય એમ ધૂજવું હતું. એના હોઠ પણ ફફડતા હતા.

જ્યંતે એને પાણી પાડ્યું.

એ થોડીવારે જરા સ્વસ્થ થઇ.

એણે પોતાની વાત શરૂ કરી અને જ્યંતે સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ રાખ્યો ન હતો તેવી કહાણી રજૂ કરી. એણે કહેવા માંડ્યું :

‘ મહારં નામ ગિરિભ. હું ત્રણેક મહિનાથી મુંબાઇમાં આવી છું. મહેને મહારી કોઠ ઓળખીતીએ ભલામણ કરી કે

હું કામ વિનાની છું તેા એકાદ બે ટયુશન રાખવા. મહેને એની વાત ગમી. એણે મ્હારે માટે ધનશ્યામરાયને ત્યાં એમની દીકરીના ટયુશન સાર ગોઠવણ કરી અને આજે ને આજેજ મળવાની ભલામણ કરી. એ સાથે આવી હોત પણ અણધાર્યા સંજોગોને લીધે એ રોકાઈ ગઈ. મોટે ભાગે ધનશ્યામરાય દિવસે ઘેર હોય છે પણ આજે એમની કંપનીનો દિવસનો ખેલ હોવાથી અને એને અંગે કામકાજ હોવાથી નવ સાડા નવ વાગ્યે એ પાછા ફરવાના હતા. એટલે સાડાનવ વાગ્યે મ્હારે એમને મળવું એમ નહીં થયું હતું. એ જાણનો ભલામણ પત્ર મ્હારી પાસે લખને હું મળવા ગઈ.

ધનશ્યામરાય પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટમાં જ રહેતા હતા અને એક આલિશાન મકાનનો આખો માળ એમણે ભાડે રાખ્યો હતો. પંડિતજીને પારકી પંચાત બણી ગમે છે એટલે એ તપાસ કરી આવ્યા હતા કે ધનશ્યામરાય સહાડા ત્રણસો રૂપિયા ભાડુ ભરતા હતા. તેઓ ત્રણ વર્ષથી યુંવાઈમાં આવ્યા હતા અને એમણે કોરીએન્ટલ થીએટર ભાડે રાખ્યું હતું. એમનાં નાટકો જનતાનો ચાહ મેળવવાને બિલકુલ શક્તિવાન થયાં ન હતાં. આમ હોવા છતાં એ આટલી, બાદશાહી ઢોળે શી રીતે રહેતા કે રહી શકતા હતા એ પંડિતજીને મન કાયડોજ હતો.

‘હું’ મળવા ગઈ તે વખતે એ પોતે ઘરમાં જ હતા. એમણે મહેને આવકાર આપ્યો. ભલામણનો કાગળ વાંચ્યો અને એમની દીકરી ઉઘી ગઈ હતી એટલે બીજે દિવસે સહવારના મળવા માટે મહેને કહ્યું. તે પછી એમણે મ્હારા અભ્યાસ સંબંધે પૂછપરછ કરવા માંડી. મહેં એમને વિવેકપુરઃસર જવાગ આપ્યા. અમે વાત કરતાં હતાં એવામાં એકાએક ધનશ્યામરાય ઢળી પડ્યા, એમનો ઘોઘરો સાદ ગળામાંજ અટકી ગયો અને મ્હારી અબયબી વચ્ચે એમના ગળા આગળથી લોહીની ધાર

નીકળી ને એમના ખમીસને લાલ લાલ કરી ચૂકતી દેખાઈ.
એકંદરે એ દેખાવ થણાજ ભયંકર હતો.’

‘તમે બીજો કે અવાજ સાંભળ્યો નહિ?’ બયંતે પૂછ્યું.
‘બંદુકની ગોળી વાગવાનો કે એવો જ.’

ગિરિબએ ડોકું ધુણાવી ના પાડી.

‘હું એટલી બધી ગભરાઈ ગઈ હતી કે બિલકુલ અવાચક
અને જડ બની ગઈ. ભગવાન બલે, મ્હારી બધી શક્તિ પણ
એકદમ હરાઈ ગઈ. એવામાં એકાએક કોઈની ચીસ મ્હેં સાંભળી
અને પાછા ફરીને જોયું તો એક આંધડ વચની બાઈ જે ધન-
શ્યામરાયની પત્ની હોવાની મ્હારી માન્યતા હતી તે ઉભી હતી.
‘અરે બાપરે! આ તેં શું કર્યું?’ એણે મ્હારા તરફ જોઈને
જરાડ મારી. ‘હરામખોર! જદમાશ! તેં એમને મારી કેમ
નાખ્યા?’ હું તો એટલી ભયભિત થઈ ગઈ હતી કે બિલકુલ
બોલી શકી નહિ. પછી એકાએક મ્હને ધુન આવી હશે તે હું
જીવ લઈને દોડી, તે પછી મ્હેં પોલિસની સીસોટી વાગતી
સાંભળી એટલે તો ખૂબ દોડી. તમે તો મ્હને પોલિસના કબજા-
માં નહિ સોંપી દોને?’

બયંતે એને ધીરજ આપતાં કહ્યું: ‘એવું હોત તો તમને
અહીં આશરોજ ન આપત! તમે જરા આરામ લો, એટલામાં
હું તૈયાર થઈને આવું છું, પછી આપણે છુપી પોલિસને મળીશું.
તમે જે બણો છો તે એમને કહેજો.’

‘પણ એ લોકો મ્હને પકડશે.’

લગભગ ગાંડા જેવી થઈને એ બોલી. એની સાથે દલીલ
કરવી ફાટ હતી.

‘કેટલું ભયંકર!... અરે ભત્રા ભગવાન! મ્હારા શા ભોગ
લાગ્યા કે હું મુંબાઈમાં આવી! મ્હારું ગામ શું બોલું હતું?...
મહેલાં પેલું ભૂત, પછી પેલી ત્રિલાડી અને દહે આ...’

એનાં આ અસંબદ્ધ વાક્યો સાંભળીને જ્યંતને નવાઈ લાગી. એને કોઈ પણ રીતે શાંત કરવાની પ્રયત્ન જરૂર હતી. એમ ન થાય તો એને હિસ્ટીરીયાની ફીટ આવવા સંભવ હતો.

જ્યંતે બેયું તો એના ગળા આગળ ખાડા પડતા હતા. હિસ્ટીરીયાના દરદીને જરા જેટલો પણ ધક્કો લાગે કે મગજ ઉશ્કેરાય એવો બનાવ બને તો ફીટ આવ્યા વિના ન રહે. ગિરિબને એ રોગની શરૂઆત થતી હોય એમ જ્યંતને લાગ્યું.

‘તમે બિલકુલ ગભરાશો નહિ. તમારી વાત એવી છે કે કોઈપણ પોલિસ અમલદાર તમને પકડશે નહિ અને તમારા તરફ શંકાની નજરે પણ નહિ જુએ.’

‘પણ હું નાસી આવી તેનું કેમ?’

‘એમાં શું? તમારી જગ્યાએ હું હોત તો હું પણ નાસી છૂટ્યો હોત. જરા થોભો હું આવું છું.’

એમ કહીને જ્યંત કપડાં બદલવા ગયો. એ કપડાં પહેરીને આવ્યો ત્યારે એની અગ્યબળી વચ્ચે એને જણાયું કે ગિરિબ નાસી ગઈ હતી.

જ્યંતના સદ્ભાગ્યે ઘનશ્યામરાય પરનો બલામણુ પત્ર પડી રહ્યો હતો. તે ઉપરથી એ લખનારનું નામ અને ડોકાણું જ્યંતને મળી શક્યું. એ લખનાર જ્યાગૌરી ગિરગામ એક રોડ પર ઘેલા હગનના માળામાં રહેતાં હતાં.

જ્યંત બહાર નીકળ્યો. એનો વિચાર ઘનશ્યામરાયને મળવાનો હતો.

એને રસ્તામાં જ પોલિસનો સિપાઈ રહામો મળ્યો અને સલામ કરીને પૂછ્યું: ‘હમણું આપે સીસૌટી વગાડી હતી?’

‘નહિ! મહેં પણ એ સાંભળી તો ખરી’ જ્યંતે કહ્યું.

‘મહેં અને મહારા ત્રણચાર સાથીઓએ પણ એ સાંભળી અને અમે એ બાબતની તપાસ કરીએ છીએ. છેલ્લા અર્ધા

કલાકથી જામિ ખાન દબને બેઠકે છીકે પણ એ સીસોટી વગાડનારનો પત્તો ખાતો નથી.’

‘જનશે તો એ ખોળી કાઢવામાં હું મદદ કરીશ.’

જયંતે આગળ જમને ઘનશ્યામરાયના ખારણા પરતું જટન દાખ્યું. અંદરની બાજુ લાપટ બળતી હતી. થોડી વારમાં ખારણું ઉઘડ્યું અને એ ઉઘાડનારને બેઠકને જયંત ચમકેશો. એ ઘનશ્યામરાય પોતે જ હતા.

‘કેમ સાહેબ! શું છે?’ એમણે પૂછ્યું.

‘મ્હારે આપની સાથે જરા વાત કરવાની છે.’ જયંતે બોલ્યાવ્યું.

‘બહે’ ઘનશ્યામરાયે કહ્યું. ‘અલબત્ત, આ વખતે હું આપની સાથે વધુ વખત રોકાઈ શકીશ નહિ.’

‘હરકત નહિ.’ જયંતે કહ્યું. જન્ને જણ અંદર ગયા.

જયંતે એક પણ નોકરને એ વખતે બેથો નહિ તેમજ ગિરિબાઈ વર્ણવેલા પ્રસંગને લગતી કું પણ નિશાની એની નજરે પડી નહિ.

જયંતે ઘનશ્યામરાયને જાણી હકીકત બોલાવી. એ સાંભળીને એમણે ડોકું ધ્રુણાવી ના પાડતાં કહ્યું:

‘એ છોકરી ગાંડી હોવી બેઠકે! એ વાત ખરી છે કે એ મ્હને સાડા નવને દશની વચ્ચે મળવા આવવાની હતી અને એ બાબતનો મ્હને જ્યાગૌરી તરફથી ટેલીફોન પણ મળ્યો હતો. આપે જ્યારે ઘંટડી દબાવી ત્યારે મ્હને એમ લાગેલું કે એ છોકરીજ આવી હશે. હું આપને ખાત્રી આપું છું કે એ અહીંયાં બિલકુલ આવીજ નથી અને પોલિસની સીસોટી તો મ્હું ય સાંભળી છે પણ એ બાબત પર ધ્યાન આપવાનું મ્હને પસંદ નથી. આપનું નામ મ્હું ઘણા વખતથી સાંભળ્યું હતું મી. જયંત! એ છોકરી કેવી હતી?’

જયંતે એના દેખાવનું વર્ણન કર્યું.

‘મહે’ એને ભેષજ નથી.’ ઘનશ્યામરાયે ડોકુ હલાવીને નન્નો વાર્યો. ‘ખરેખર! આપને જ કાષ્ઠ જનાવી ગયું હાગે છે. મી. જયંત! ’

જયંતે રબ લીધી.

ખીજે દિવસે સવારે જયંતે થેલા છગનના માળામાં જ્યાગૌરીની મુલાકાત લીધી.

જ્યાગૌરી એક શાળામાં શિક્ષિકા હતી. ઘનશ્યામરાયને એક વરસથી ઓળખતી હતી અને એણે ગિરિભને બલામણુ પત્ર લખી આપ્યો હતો તેમજ ટેલીફોન કરીને ઘનશ્યામરાયને ખબર આપી હતી. ગિરિભનું ઓળખાણુ એની એક મહેનપણી મારફત થયું હતું. ગિરિભના રહેઠાણની એને ખબર હતી. એ એતવાડી મેષન રોડ ઉપર દામજી દેવજીના માળામાં મહાકોર ડોશીને ત્યાં ઉતરી હતી.

જયંત ત્યાં ગયો. ડોશીએ એને આવકાર આપ્યો અને એસાર્યો.

‘એ બિચારીનું મગજ ભમી ગયું છે.’ ડોશીએ કહેવા માંડ્યું. ‘આજે સવારે તો એણે ચહા પણ પીધી નથી. રાત્રે જાગીયે નથી. પથારીમાંથી ઊઠી ઊઠીને આંટા દીધાજ કરે છે.’

‘એ ગાંડી તો નથી થઈ?’

‘એવું જ હાગે છે. મ્હારો દાકતરને બોલાવવાનો વિચાર છે. એ કહેતી હતી કે એના મગજને કેંક આચકા લાગ્યો છે. આજ કાલનાં છોકરાંને રોગ પણ નવા નવા તો!’

જયંતે એને મળવા દેવાની વિનંતિ કરી.

‘તમે એને ક્યાંથી ઓળખો?’ ડોશીએ સવાલ કર્યો.

‘એ કાલે અમારા તરફ આવી હતી.’ એમ કહીને જયંતે ડોશીને ગળે ઉતરે એવી રીતે પોતે કયા સંજોગોમાં એને મદદ

કરી તે જણાવ્યું.

‘બલે બાપા!’ ડોશીએ કહ્યું. ‘એ આ પડખેની ઓરડીમાં સૂતી.’

જ્યંત ગયો તે વખતે ગિરિજા મહારાષ્ટ્ર ગઈ હતી. ‘તમે મને પકડવા તો નથી આવ્યા ને?’ એણે પૂછ્યું.

‘નારે ના! બિલકુલ નહિ. તમને શા માટે પકડવામાં આવે એજ સમજાતું નથી. ઘનશ્યામરાય મરી નથી ગયા. એમને જરા પણ વાગ્યું નથી.’

એણે ફાટે ડોળે જ્યંત સામે તાકીને બોલ્યો ક્યું.

‘શું કહ્યું? મેં એ બધું બોલ્યું તે ખોટું? ઓ ભગવાન! કેટલો ભયંકર દેખાવ.’

‘તમે બોલ્યું એ બધું તરકટ અને બનાવટ હોવું બેઠકી. તમે ચાલી નીકળ્યાં તે પછી તરત જ હું ઘનશ્યામરાય પાસે ગયો અને એને પોતાને મળ્યા. એ તે વખતે સાબે તાબે હતો અને એણે મને કહ્યું કે તમારું મોં પણ એણે બોલ્યું નથી.’

એ સાંભળી ગિરિજાનો ચહેરો બોલો જેવો થઈ રહ્યો. એને ઘણી જ નવાઈ લાગી હતી.

‘ખોટી વાત!’

‘પણ એણે મને તમારા મળવા બાબતનો સાફ ઇન્કાર કર્યો. તમે શાન્ત થાવ અને મને બધી વાત કરો.’

‘બેસ બેટા! એ ભાઈ કહે તેનો જવાબ આપ.’ ડોશીએ પણ વચ્ચે પુરાઈને કહ્યું.

‘તમારા પિતાજી ગાંડા હતા?’

ગિરીજાએ માથું હલાવી હા પાડી.

‘એ સિવાય બીજું કાંઈ ગાંડું હતું?’

‘નાજી.’

‘એ શાથી ગાંડા થઈ ગયેલા?’

‘એ એક વખત ઘોડા પરથી પડી ગયેલા અને એને
લીધે માડપણુ આવેલું.’

‘એકાએક ?’

‘નાહ. થણા વખત પછી ધીરેધીરે.’

‘તે પછી શું થયું ?’

‘એમને દિવાનાશાળામાં લઇ ગયા અને એ ત્યાંજ
મરણ પામ્યા.’

‘એમને લઇ ગયા ત્યારે તમે કયા હતા ?’

‘તે પહેલાં મ્હને વનિતા વિશ્રામમાં મૂકી હતી અને હું
ત્યાં જ હતી. હું સાત વરસની થઇ ત્યાર પછી મ્હારા પિતાજીને
મ્હેં બેમા જ નથી. એ થણા વખત દિવાનાશાળામાં રહ્યા પછુ
મ્હને ત્યાં મળવા જવા દેવામાં આવી નહોતી.’

‘તમારી દરકાર કોણ લેતું હતું ?’

‘મ્હારા એક પિતરાઇ કાકા. એમનું નામ મગનલાલ.’

‘તમે એને બેથો છો ?’

‘નાહ. કોઇ દિવસ નહિ. બાપુજીએ જ એને પૈસા આપેલા
અને જમીન લઇ દીધેલી. બાપુજી માઢા પડ્યા ત્યારે એ ત્યાંજ
હતો અને એણે જ અમારી જમીન સંભાળી લીધી હતી.
એના તરફથી મ્હને થણા કાગળો મળેલા. વનિતા વિશ્રામમાં
મ્હેં વર્નાક્યુલર ફાઇનલની પરીક્ષા પસાર કરી. ત્યાર પછી
એણે જ મ્હને સંબાંધ આવવાની સચના કરેલી.’

‘એ મુજબ તમે અહીં આવ્યા—’

‘સહભાગ્યે એ આવી તે ગાડીમાં હું હતી એટલે હું એને
મ્હારે ઘેર લઇ આવી.’ મહાકારકોશી બોલ્યા. ‘એના બાપના
વખતમાં અમારે સારો સંબંધ હતો એટલે એને આશ્રમમાં
મ્હેં ના જવા દીધી.’

‘ઠીક. ત્યારે તમે મગનલાલને કદી બેથો જ નથી.

‘નાજી. એ એક વખત વનિતા વિશ્વામમાં રાજકોટ ખાતે મળવા આવેલાં પણ એ વખતે હું બહાર ગયું હતી. અમારી છોકરીઓની ઉબણી હતી એટલે.’

‘તમારા બાપુજી કેટલા પૈસા મૂકી ગયા છે તેની તમને ખબર છે?’

‘નાજી.’ એણે ડોકું હલાવીને કહ્યું. ‘હું કંઈ જ જાણતી નથી.’

‘હવે ગિરિજા બહેન! તમે પેલા જ્ઞાતની વાત કરતાં હતાં તે શું હતું?’

‘એટલું જ કે એક કાળો કદરળીદામણો ચહેરો અવારનવાર મ્હારી નજરે પડતો હતો. એ કાળિયો જ્ઞાત મ્હને ખીવરાવતો હતો.’

‘ત્યારે એ ખરેખર જ્ઞાત ન હતું.—

‘નાજી. એ હતો તો માણસ જ પણ મ્હને ખીવરાવતો જહું.’

‘અને પેલી બિલાડી.—’

‘એ કાળી બિલાડી પણ એ જ રીતે હેરાન કરતી મ્હારી પાછળ દોડતી. મ્હારી પથારીમાં આવીને ઘેસતી અને મ્હને કાયર કાયર કરી મૂકતી. એક વખત દાકતર પણ આ વાતને લીધે મ્હને તપાસવા—’

‘દાકતરને તમે બોલાવ્યાં હતાં?’ જ્યંતે વચ્ચે જ સવાલ કર્યો.

‘નાજી. પણ એને મ્હારી વાતની ખબર પડી હશે એટલે એ બિચારો કાળજી કરીને આવ્યો.’

‘મગનલાલે મોકલેલા કાગળો મ્હને બતાવી શકશે?’

‘ઘણી જ ખુશીથી.’

એમ કહીને એણે કેટલાક કાગળો આપ્યા. જ્યંતે એમને ધ્યાન દઈને બોધ્યા. એ બધાની લખાવટ વિચિત્ર હતી એક વાલી તરિકે સખીરને લખાતા પત્રોમાં જે મીઠાશ કે મમતા

જેમકે તેનો તેમાં સદંતર અભાવ હતો. મોટે ભાગે એમાં સમીર પાછળ કરવા પડતા ખર્ચ વિષે રોઢણાજ હતો. એક વાત વારંવાર લખવામાં આવી હતી કે ગિરિભના પિતા ધણાજ થોડા પૈસા મૂકી ગયા હતા.

‘બાપુજી પાસે પૈસાની તાણુ હતી એ વાત ખરી છે. એમણે એ થોડા પૈસા પણુ શેરોમાં રોક્યા હતા અને એ બધા કાગળીયાં એ પોતાની પાસેજ રાખતા. એમની પાસે કેટલા પૈસા હશે એની પાછને ખબર જ ન પડે એટલે એ શું મૂકી ગયા છે ને શું નહિ એની શી રીતે ખબર પડે! હું ધારતી હતી કે એ સારા પૈસા મૂકી ગયા હશે પણ મગનલાલ એ બાબતની ના પાડે છે. એક વાત કહેવાની મ્હને હમણું યાદ આવી. એમણે થોડા શેરોમાં પૈસા રોકેલા અને એ બધા માલ વિનાના હતા એમ જ્યારે અમને બધાંને—ગામમાંસ્તો—ખબર પડી ત્યારે સૌને નવાઈ લાગેલી. શેરોમાં ડોલર માઈનસના શેરો હતા. એ બાબત મેક્સર્સ કનૈયાલાલ એન્ડ કંપની સોલી-સીટર્સે મ્હને બોલાવેલી તે પરથી લાગે છે કે એના સારા પૈસા ઉપજશે અને હું તાલેવંત થઈશ પણ હજી એ સંબંધ વધિા એ નડે છે કે મગનલાલનો પત્તો નથી. એ કેંક આફ્રીકા ખાતે ઉપડી ગયો છે, અને એનું સરનામું કાઢને ખબર નથી. મ્હને કાગળ મળેલો તે ફનિયા ખાતેથી હતો અને એમાં પોસ્ટલ ઓર્ડરથી પૈસા મોકલ્યા હતા તેમજ મુંબઈ આવવાની સલાહ હતી’

‘એ કાગળ ક્યાં છે?’

ગિરિભએ એ પત્ર આપ્યો. જ્યંતે એ ધ્યાન દેધને જોયો અને એનો વોટરમાર્ક પણુ તપાસ્યો.

‘આપના પિતાજીએ કંઈ કંપનીના શેરો લીધા હતા? તમને કંઈ નામ યાદ છે?’

ગિરિભએ સંભારી કાઢવા પ્રયત્ન કર્યો પણ એને કંઈ

યાદ આવ્યું નહિ.

‘સાવ નકામી એવી કોઈક કંપનીના શેર હતા અને મહેને એનો અકિડો યાદ છે. એ ૯૬૭ હતા એટલું જ યાદ રહ્યું છે. કેમ પૂછવું પડ્યું?’

‘હું ધારું છું કે આ બધી હેરાનગતિમાંથી હું તમને મુક્ત કરી શકીશ. તમે ત્રિલકુલ ગાડાં નથી. તમે મ્હારી સાથે કનૈયાલાલ સોલ્ડીસીટર પાસે ચાલો. તમે કશીએ બીક મનમાં રાખશો નહિ. ઘનશ્યામરાયનું ખૂન થયું છે અથવા તમે એ ક્યું છે કે તમારો એમાં હાથ છે, એ ખ્યાલ મગજમાંથી સદંતર કાઢી નાખો. હવે એકજ સવાલ પૂછવાનો રહે છે. મગનલાલ શો ધંધો કરતો હતો?’

‘બાપુજીએ એને પૈસા આપેલા ને જમીન ખરીદાવી આપેલી એ તો મહેં કહ્યું છે’ ગિરિભએ જવાબ આપ્યો. ‘તે પછી એણે એ બધું વેચીસાડીને વઢવાણમાં જઈને નાટક કંપની કાઢી અને એ ધંધામાં એણે ઘણા પૈસા ગુમાવ્યા.’

‘સારી વાત છે. હવે આપણે કનૈયાલાલને મળીએ.’

જયંત, ગિરિભ અને મહાકાર ડોશીને લઈને કનૈયાલાલની ઓફીસે ગયા. એ મેડોઅ સ્ટ્રીટમાં આવેલી હતી. કનૈયાલાલ બાહોશ સોલ્ડીસીટર હતા અને સારી પ્રતિષ્ઠા મેળવી હતી.

જયંત એમને મળ્યા અને કોલર માઈન્સના શેરો સંબંધી પૂછ્યું.

‘વાત એમ છે મી. જયંત! કે એ માઈન્સની એજન્સીમાં ગિરિભના પિતાનો એ આની ભાગ હતો અને મ્હારા એક અસીલનો એ બે આનીમાં છઠો ભાગ હતો. એને પોતાનો ભાગ વેચવો હતો એટલે એ ટ્રાન્સફરમાં ગિરિભના વાલી મગનલાલની સહીની જરૂર હતી પણ એ આફ્રિકા ખાતે હોઈ એના

‘જરનામાની માહિતી ન હતી તેથી અમે ગિરિજાની સહી લઇને
-એ ઉમરલાયક થઇ હોવાથી-ચલાવ્યું.’

‘હીક, એ ખાતે આભાર. હવે આપને ગિરિજા તરફથી
કામ કરવાનું છે.’ એમ કહીને જયંતે ગિરિજા તથા મહાકાર
ડાશીને ભાલાવ્યાં.

‘શું કામ કરવાનું છે તે વિગતવાર કહો.’

‘એટલું જ કે ગિરિજા ઉમરલાયક થઇ છે એટલે એને
એના વાલી પાસેથી મિલકતનો કબજો અપાવવાનો છે.’

‘પણ એના વાલીનો પત્તો જ ક્યાં છે?’

‘એ મુંઝવણમાં છે.’ જયંતે કહ્યું. એ સાંભળી ત્રણે
જણને નવાઇ લાગી. ‘એ ભત્રે અહીં રહે છે અને અત્યાર
સુધી એણે ગિરિજાને ગાંડી ઠરાવવાને ઘણા પ્રયત્ન કર્યા છે,
પણ એમાં તે સફળ થયો નથી. એણે હેલ્થો પ્રયત્ન તાજેતર-
માં જ કર્યો-’ એમ કહીને એણે બધી વાત ખુલાસેથી કહી.

‘ઘનશ્યામરાય એજ મગનલાલ છે?’ ગિરિજાએ પૂછ્યું.

‘હાજી. એટલા ખાતરજ એણે આ બધું નાટક ગોઠવેલું.
એણેજ સીસોટી વગાડેલી, અને તમને ગાંડા બનાવવાની ગોઠ-
વણ કરેલી. પણ મહારા વચ્ચે આવવાથી એને સફળતા મળી નહિ.’

કનૈયાલાલે તરતજ કાયદેસર પગલાં લેવાં શરૂ કર્યાં અને
ઘટતા કાગળો તૈયાર કરવા માંડ્યા.

જયંતે સીધા પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટમાં જઇને ઘનશ્યામરાયની
મુલાકાત લીધી. ઘનશ્યામરાય એ વખતે બહાર જતા તૈયાર
થયા હતા.

‘કેમ સાહેબ ! તમે પાછા બીજા કોઈના ખૂનની વાત
કરવા તો નથી આવ્યા ને?’ જયંતેને બેઠને એમણે હસીને પૂછ્યું.

‘એ કરતાંયે ખરાબ !’ જયંતે કહ્યું.

‘કેમ !’

‘હાજી. મી. મગનલાલ !’

એ સંભળતાજ ઘનશ્યામરાયનો ચહેરો ફીકો પડતો લાગ્યો.

‘મહારં નામ તો—’

‘તમારં’ નામ મગનલાલ છે.’ જ્યંતે ધીરથી કહ્યું.

‘થોડા વર્ષો ઉપર તમને ખબર પડી કે ગિરિભના પિતા ગિરધરલાલ તમે ધાર્યા કરતાં થે ઘણા વધારે પૈસાપાત્ર હતા એટલે તમે ગિરિભની મિલકત કબજે કરી અને તે પચાવી પાડવાના પ્રયત્ન કરવા માંડ્યા. તમારા જેવા છાલકા મગજના માણસને સુઝે એવી રીતે ગિરિભને ગાંડી ઠરાવવાનો તમે તાગડો રચ્યો. એનો બાપ ગાંડો થઈને મરી ગયો એટલે એ પણુ ગાંડી થશે, એમ માનવું એ સરિયામ મૂર્ખાં છે. તમારી પેલા કાળાણ્ણત માણસની, ને પાળેલી બિલાડીની વાત મહારાથી અમણી નથી તમે ગોઠવેલું છેલ્લું નાટક પણુ તમારે લાયકવું હતું તમે આ બધાં નાણાં કમાઈ લાવ્યા અને શી રીતે તાગડધિના કરો છો એ મહારી બણુ બહાર નથી મી. મગનલાલ ! આજે બપોરના ત્રણ વાગ્યા સુધીમાં તમે મેસર્સ કનૈયાલાલ એન્ડ કંપની સોલ્ડીસીટર્સને ગિરિભની મિલકત સ્વાધીન નહિ કરો તો—’

ઘનશ્યામરાય અથવા મગનલાલનો શ્વાસ માતો ન હતો.

એના હાંજ ગગડી ગયા હતા.

‘એ બધું પુરવાર કરવું બારે પડશે—’ એણે કહ્યું.

‘એ બધામના પૂરાવા મહારી પાસે છે અને તમને મોક્ષાળ મોકલતાં મહેને વાર નહિ લાગે. જે રસ્તો લેવો હોય તે પસંદ કરવાને તમને પુરતો સમય આપું છું. એક સચના કરી લઉં. ગુજરાતી લખાણમાં ‘શ’ અને ‘સ’ કયાં વાપરવા એ તમને તમારા શિક્ષક બરાબર બણાવ્યું નથી. તમારાં લખાણમાં એના ઉપયોગમાં બારે ગોટાળો થાય છે.’

બાબામંડળ જેવા ચહેરે ઘનશ્યામરાયે જ્યંત સામે
જોયા કયું.

ત્રણ વાગ્યા પહેલાં એણે ગિરિભની મિલકત મેસર
કનૈયાલાલની કંપનીને સોંપી દીધી અને ગિરિભની પગે પડીને
પોતે કરેલ ગેરવહીવટ અને ગોટાળાને માટે માફી માગી.

ગિરિભને થોડા વર સાથે પરણાવવાનું હવે પંડિતજીને
માથે આવી પડ્યું છે.

સંજોગના ભોગ

‘સૌથી પહેલાં મ્હને આ પત્ર મળ્યો.’ એમ કહીને
મીસ વકીલે જયંતના એક હાથમાં પત્ર મૂક્યો.
એ નીચે મુજબ હતો.

વસંત નિવાસ,
નૌપીઅન સી રોડ
૧૫ જાન્યુઆરી ૧૯૩૭

માનવંતા જીને,

આપના કેટલાક લંહેજતદાર પત્રો મહારી પાસે છે અને એ
સંબંધે તા. ૧૭ મી એ સાંજના ઉપરને સ્થળે મ્હને મળશે. એટલે
તે વિષે રૂબરૂમાં વાત કરીશું. આ વ્યાખત કાંઈ પણ વાત બીજા
કોઈના પણ જાણવામાં આવશે તો તમારા પોતાના હકમાંજ
નુકસાન થશે એની ખાત્રી રાખશે. આ પત્રમાં જણાવ્યા મુજબ
મળવામાં પ્રમાદ કરશે તો એ પત્રો ઘટતે ઠેકાણે વખતસર.

પહોંચાડી દેવામાં આવશે. મ્હારી ખાત્રી છે કે એ પગલું ભરવાની તમે ફરજ નહિ પાડો. એજ.

શુભેચ્છક

પ્રભાકર ખી. પરિખ

‘કંઈ જાતના પત્રો સંબંધે સચના કરે છે?’ જયંતે પ્રશ્ન્યું.

‘મ્હેં મ્હારા એક સાથી દિનેશ દેશાઈ ઉપર લખેલા. એ વખતે મ્હને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ ન હતો કે એ પત્રો ખીજા કોઈના હાથમાં જશે.’ મીસ વકીલે જણાવ્યું.

‘એમાં કેં વધારા પડતું લખાણ હતું?’

‘છેક એવું તો નહિ પણ અભિપ્રાયને વાંધા ભરેલું લાગે. અમે બંને એકબીજા તરફ આકર્ષાયા હતાં અને એને અગે એ પત્રો લખાયેલા.’

‘એ ગેરવલે શી રીતે ગયા?’

‘એ તો દેશાઈ બાણે. એની જ એકરકારીથી એ ખીજાને હાથ મળ્યા. બાકી આવી બાબતમાં સ્હેજ ગફલત પણ કેવી ભયંકર નીવડે છે એનો મ્હને હવે ખ્યાલ આવે છે.’

‘પછી તમે એને મળ્યાં?’

‘હાજી. એને મળ્યા વિના છૂટકો જ નહોતો એટલે હું ગમ્, એણે એ કાગળો મ્હને બતાવ્યા અને એની નકલ આપી—’

‘પછી—’

‘એણે એ પત્રોના જદલામાં મ્હારી પાસે પૈસાની ઘણી મોટી રકમની માગણી કરી.’

‘કેટલા રૂપિયાની?’

‘પંદર હજારની. એ પાંચ કાગળોની એણે એટલી કિંમત આંકી હતી. એ રકમ હું એને વખતસર ન આપું તો એણે એ કાગળો ઘટતે ઠેકાણે પહોંચાડવાની ફરીથી ધમકી આપી.’

‘ઘટતે ઠેકાણે એટલે ?’

‘થોડા વખતમાં મ્હારાં લગ્ન સર વરજીવનદાસના પુત્ર હરજીવનદાસ સાથે થવાનાં છે. સરસાહેબ અને એમનું કુટુંબ જૂના વિચારનું છે, એટલે એમના હાથમાં આ કાગળ ભય તો મ્હારાં લગ્નમાં મોટું વિઘ્ન આવી પડે અને એ થતાં અટક્યા વિના ન રહે એટલે આ સંભોગોમાં મ્હારે એની ક્ષમકી ઉપર ધ્યાન આપ્યા વિના ખીએ રસ્તો નહોતો. મ્હેં એને જરા રીતસરની માગણી કરવા વિનંતિ કરી, અને એ પણ જાણીયું કે મ્હારી સ્થિતિ એની પંદર હજાર રૂપિયાની માગણીને પહોંચી વળવા જેવી ન હતી, પણ તે એને ગમે ન ઉતર્યું. એણે મ્હને એ મહિનામાં એ નાણાં એને પહોંચાડવાની મુદત આપી હતી. એ મુદત ખલાસ થવા આવી છે છતાં એણે કહેલી રકમ ભરવાને હું અશકત છું.’

‘તમારાથી એ બાજતની ભેગવાઈ થાય એમ નથી ?’

‘કોઈ પણ સંભોગોમાંય નહિ. બહુ બહુ તો દસહજાર રૂપિયા હું આપી શકું અને તે પણ મ્હેં મહા મહેનતે એકઠા કર્યા છે.’

‘ઠીક. લગ્ન ક્યારે છે ?’

‘ઘણું ખર્ચ વેશાખ મહિનામાં. તીથિ નક્કી નથી થઈ પણ થઈ જશે.’

‘ભલે. પેલા પત્રોની નકલો તમારી પાસે છે ?’

‘આ રહી.’ એમ કહીને એણે પોતાની પર્સમાંથી નકલો કાઢીને જ્યંતને આપી.

‘હું એને મળીશ અને જનશે તો એાજામાં એાછી રકમે કામ પતાવી આપીશ, છતાં આ ભતના માણસોના મ્હને ભરોસો નથી.’

‘કોઈ પણ રીતે દસ હજારથી માનતો હોય તો મનાવજો.’

નહિતર બીજે કામ રસ્તે એ પત્રો મળી શકે એમ હોય તે
મેળવી આપશો; તેા આપનો ઘણો ઉપકાર થશે.’

‘હવે. એ બાબત તમે આજી ચિંતા નહિ કરતાં.’ જ્યંતે
દિલાસો આપ્યો અને મીસ વકીલે રબ લીધી.

મીસ વકીલ વીસ વર્ષની યૌવનમાં પ્રવેશ કરતી સૌંદર્ય-
વતી કુમારિકા હતી. એનું નામ આપવાનું મેં જાણી જોઈને જ
બ્યાબળી ધાર્યું નથી. એના ગયા પછી જ્યંતે મ્હને તથા
પંડિતજીને બધી હકીકત જણાવી.

‘તને અનંતરાય સી. જક્ષીનું’ નામ યાદ છે ને નટવર !’
જ્યંતે મ્હને પૂછ્યું.

‘હાર્તો, એ સફેદ ઠગને કેમ જાણી જવાય !’ મ્હેં કહ્યું.
‘આ પરિખ પણ એનો જ ભાઈ લાગે છે !’

‘એમ જ છે. એ બન્નેનો ધંધો સરખો છે. અનંતરાય
ધમકી દઈને પૈસા કઢાવનારાઓનો રાજ હતો. આ લોકોના
સકંજમાં જે કામ સી કે પુરૂષની આગર જકડાય તેને ખુદા
ખચર કરે ! હરતે મોટે અને પથર જેવા હૃદયે એ પેલાને
એવા તો નીચોવે છે કે ન પૂછે વાત.’

‘એ લોકો શી રીતે કામ લેતા હશે ?’ પંડિતજીએ પૂછ્યું.

‘પૈસા કઢાવવાની રીત તો તમે જાણી. એ કામગીરી કે
જૂપી હકીકતો શી રીતે મેળવે છે તે કહું. આગરનાર અને
પૈસાપાત્ર માણસોના ગુપ્ત રહસ્યને લગતા કામગીરી એ લોકો
જહુ સારી કિંમતે ખરીદે છે, અને મોટે ભાગે હલકા દરજ્જાના
નોંકરો, વિશ્વાસઘાતી આચારી, ઘાટણો, રસોઈયાઓ અને
લકંઘાઓને એ હાથમાં લે છે. તેમની મારફતે એ લોકો બાત-
મીઓ મેળવે છે, રહસ્યો જાણે છે અને કામગીરી હાથ કરે છે.
જેવો માલ તેવી કિંમત એ લોકો આપે છે. એ લીટીની એક
ચીટીના એક હમાલને દસ હજાર રૂપિયા અનંતરાયે આપેલા

તે મહેને ખજર છે. એ ચીકીનું પરિણામ એ આવેલું કે કોઈ ખાનદાન કુટુંબ સાથે થઈ ગયેલું. આ મોટા શહેરમાં અનંત-રાયનું નામ એટલું તો ભયંકર થઈ પડ્યું હતું, કે એ સંભળતાં ભલભલા માણસો સફેદ પૂણી જેવા થઈ જતા. એનો પંખો ક્યાં પડશે તે કોઈ કળી શકતું નહિ. લોહી તરસ્યા ખૂની કે વિકરાળ વાઘ કરતાં એ થણો જ ભયાનક હતો. એ માણસને રીઝાવી રીઝાવીને મારતો. એના લોહીનું ટીપે ટીપું એ ધીરેધીરે ઊડાવી નાખતો.

‘અને એ મૂવો પણ કૂતરાને મોતે.’ મહે ઉમેર્યું ‘આજે આટલે વર્ષે આ પ્રભાકર પરિખને એના પેંગડામાં પગ ચૂકતો બેઠો છીએ.’

‘પણ એવાઓને પોલિસના હાથમાં શા માટે નથી સોંપવામાં આવતા?’ પંડિતજીએ પૂછ્યું.

‘એજ તો ખૂબી છે ને! પોતાની આજર સૌને બહાલી હોય છે, અને એ જવાવવાને માણસ અથાગ પ્રયત્ન કર્યો જાય છે. સામા માણસને બે ચાર કે છ માસની જેલની સજા કરાવવા માટે પોતાની આજર અને સર્વસ્વનો ભોગ આપનાર કોઈ વિરલા જ હોય છે; છતાં આ લોકો પોતે મેળવેલા પૈસા ભોગવવા જીવી શકતા નથી, કોઈ ને કોઈ છંછેડાય એટલે હુમલા કર્યા વિના રહેતું નથી અને એનો ભોગ થઈને એ બૂંટે હાથે મરી જાય છે.’ જયંતે સમજાવ્યું.

બીજે દિવસે સાંજે પ્રભાકર પરિખને મળવાનું ઠરાવ્યું. હું તમા જયંત બન્ને જણ સાથે જવાનું નક્કી કર્યું હતું; છતાં એની પાસે તો જયંત એકલો જ જવાનો હતો.

વસંતનિવાસ નેપીઅન સી રોડ ઉપર દરિયા કિનારે આવેલો હતો, અને એ બે માળનો ભવ્ય બંગલો હતો. પ્રભાકર પરિખે એ આખો બંગલો ભાડે રાખ્યો હતો અને છેલ્લા

કેટલાક વરસથી એ ત્યાં રહેતો હતો.

મહાલક્ષ્મીના મંદિર આગળ થઈ જતાં મારતા મારતા આશરે આઠ વાગ્યાને સુમારે જ્યંત તથા હું વસંત નિવાસ આગળ જઈ પહોંચ્યા.

જ્યંત અંદર ગયો અને હું બહાર રસ્તા પર આંટા મારવા લાગ્યો.

થોડીવાર પછી વસંત નિવાસમાંથી એક યુવાન સ્ત્રી બહાર આવી અને બાજુ પર ઉમેલી પોતાની બંધ મોટરમાં બેસીને ગઈ.

એ ઘણી જ ખૂબસૂરત હતી. એની મોટર ઉપરથી જણાતું હતું કે એ પુષ્કળ પૈસાપાત્ર હોવી જોઈએ. એના હાથમાં સોનાની બંગડી હતી અને કપાળમાં ચાંદ્યો ન હતો, તે ઉપરથી મહેં એને વિધવા ધારી. એ ઘણી જ અસ્વસ્થ હતી. કેંક લાગણી ઉસ્કરનારો બનાવ બન્યો હોય એમ એના દેખાવ પરથી લાગતું હતું. એ ઉતાવળમાં ને ઉતાવળમાં મોટરમાં બેઠી અને ચાલી ગઈ.

એના ગયા પછી મ્હારી નજર એક કાગળ પર પડી. મહેં તે ઉઘડી લીધો. પેલી બાઈની ગદગદતથી એ પડી ગયો હતો. એ લખેને મહેં વાંચી જોયો. તે નીચે મુજબ હતો:

વસંત નિવાસ

નેપીએન સી રોડ

૧૦ મી માર્ચ ૧૯—

માનવંતાં બાબુ,

આ પત્ર મળેથી આપ મ્હને તરતજ મળવાની ગોઠવણ કરશોજી. તા. ૧૨ મીએ સાંજે સાતથી આઠ વાગ્યા સુધીમાં મળશો તો ઠીક થશે.

આપનાં સત્તાનો સંબંધી કેટલીક જરૂરી અને અગત્યની

બાબત પર આપણે વાત કરવાની છે.

આ સંબંધે કોઇને પણ વાત કરશો અથવા મળવામાં પ્રમાદ કરશો, તો આખીયે હકીકત પુરતા પુરાવા તથા ફેટાગ્રાફ સાથે ઘટતે ઠેકાણે પહોંચાડવામાં આવશે તે જાણીશોજી. મહારી ખાત્રી છે કે એમ કરવાની આપના જેવા સમજી સન્નારી મહેને ફરજ નહિજ પાડશે. એજ.

શુભેચ્છક

પ્રભાકર બી. પરિખ

આજે જ ૧૨ મી માર્ચ હતી અને આ બાઇ પ્રભાકરને મળીને આવતી હતી. જન્મે વચ્ચે વાટાઘાટ થઇ હોવી બેઠકી. પોતાની ગુપ્ત હકીકત આ માણસ બહુ ગપો અને તે છૂપાવવાને એને પૈસા આપવા પડે તે એને ન રહે એ સ્વાભાવિક છે. એની લાગણી ઉશ્કેરાય એમાં પણ નવાઇ નથી.

એ વિધવા હતી, એ તો એના દેખાવ પરથી મહેં અતુમાન કયું હતું. એ પૈસાપાત્ર હતી એ પણ એની રોલ્ડરોઇસ મોટર-કાર કહી આપતી હતી. અને એને વિધવાવસ્થામાં કોઇની સાથે સંબંધ હતો તેમજ એ સંબંધના ફળ રૂપે એને સંતતિ થઈ હતી, અને તે સંતતિને એ કોઇ છૂપે ઠેકાણે રાખતી હતી એ પ્રભાકરના પત્ર પરથી જણાતું હતું. એ ઉપરાંત ‘ઘટતે ઠેકાણે’ ઉપરથી જાણતું હતું કે એ બાઇ સંપૂર્ણ સ્વતંત્ર ન હતી, પણ એની ચાલચલગતપર દેખરેખ રાખનાર કોઇ હતું અને એના બહુવામાં આ બધી હકીકત આવે તો આ બાઇને પારાવાર તુકશાન થાય એમ હતું. પ્રભાકર પણ સદર બિલ્લુને પકડતો લાગતો હતો. એણે કોઇ પણ હિસાબે કોઇ નોકર મારફતે કે બીજે રસ્તે કકડે કકડે આ બધી હકીકત એકઠી કરી હશે, અને બધા આકડા મેળવીને એણે આ બાઇને ઓલાવી હશે. એનાં સંતાનો માટે એને લાગણી હશે. નહિતર એ એમને ઉછેરવા

જેટલી તરફી ન લે, એ સ્વાભાવિક છે. અને એમને માટે એ બંને તે ભોગ આપવા તૈયાર થાય તે સહમત શકાય એમ છે. પ્રભાકરે એ હકીકત ઉપરાંત ફોટોગ્રાફ પણ મેળવ્યા લાગે છે, અને પોતાની માગણીનો અમલ કરવામાં એ આ બધાનો ઉપ-યોગ કરે છે.

પહેલી તકે પોતાની પાસે આ બૉમ્બ ગોળો ફૂટે એટલે એ વિધવા ગભરાય, અને એની લાગણીપરનો કાબુ છટકી બચ એ સ્વાભાવિક છે. એને અંગે ગદ્ગદ થાય અને કાગળ પડી બચ તે પણ બનવા ભોગ છે. પ્રભાકર પોતાના ખાસ માણસ મારફતે પત્રો પહોંચાડતો અને પરખીડિયા પર સરનામું કરતો નહિ. એટલે એ કોના ઉપર લખાયો છે તે સમજી શકાતું નહિ. એણે સરનામું કરવાની પદ્ધતિ રાખી હોત તો આ બાધનું નામ હું બાણી શક્યો હોત.

આ બધા વિચારમાં હું આટાફેરા માર્યા કરતો હતો એટલામાં જ્યંત બહાર આવ્યો. એણે મ્હને તેની સાથે ચાલવા ઇશારત કરી.

અમે બન્ને આગળ ચાલ્યા.

‘શું થયું?’ મ્હેં પૂછ્યું.

‘એ ઘણો જ હરામખોર માણસ છે. અનંતરાયનો ખીબો ભાષ જ ભેઈ લેવો. એણે મ્હારી સાથે હસીને વાત કરી અને બનતી ઉતાવળે પૈસા ભરી દેવાની મીસ વકીલને સલાહ આપવાની બલામણુ કરી. પૈસા સંબંધી વાત નીકળી એટલે એણે કહ્યું કે પંદર હજાર રૂપિયા એણે બહુજ વિચાર કરીને કહ્યા હતા. લગ્ન જેવા પ્રસંગે મીસ વકીલને સારી જેવી ભેટ સોગાદો મળે, અને એ પ્રસંગ માટે પણ એ મદદ મેળવી શકે એમ છે. જ્યારે મ્હેં બહુજ દબાણ કયું ત્યારે એ તેર હજાર પર આવ્યો.’

‘એ વખતસર ન ભરાય તો?’

‘તો તો નુકશાન માત્ર આપણા અસીલને થાય. એને નહિ.’ જયંતે કહ્યું.

‘એને કેમ નહિ?’

‘વાત એમ છે કે હાથી જીવે ત્યારે લાખનો અને મરે ત્યારે સવા લાખનો. એનું એક કામ કયળે એટલે એ ઘટતે ઠેકાણે ખજર આપે અને પરિણામે લગ્ન અટકે, આપઘાત થામ કે જાણુવા જેવો બનાવ બને.

‘પણ તેથી એને શો લાભ?’

‘એના હાથમાં આવે એક જ કેસ ઓછો જ હોય છે. એવા તો કેટલાય કેસ હોય એટલે બીજાએ આવે બનાવનો દાખલો આપે અને ધમકી દઈને વધારે પૈસા કઢાવે. તાબે દાખલો બેઠને કોષ ભાગ્યેજ ઢીલ કરે. આ રીતે એ જગડેલા કેસનો લાભ ઊઠાવે.’

‘એટલે એને જમે તે થાય તો પણ દરકત ન આવે.’

‘એમજ.’

આમ વાત કરતા કરતા અમે ઘેર આવ્યા. હજી મીસ વકીલના લગ્ન નક્કી થયાં ન હતાં તેથી અમને એટલી ધીરજ હતી.

અનંતરાય બક્ષીના ઘરની જયંતે અને મહેં રાત્રિને સમયે મુલાકાત લીધી હતી, તે રીતે પરિબને ત્યાં પધારવાનો વિચાર અમને આવ્યો. આ વખતે પંડિતજીએ મ્હારે જદલે જયંત સાથે જવાની માગણી કરી અને અમે અમારી ગોઠવણ શરૂ કરી.

એમાં આગળ વધીએ તે પહેલાં બીજો જ બનાવ બન્યો. માનવીનું ‘ધાયું’ સદાકાળ ભાગ્યે જ બને છે. મનસા ચિત્તિત્તં કાર્યમ્ વિધિમન્યત્ર ચિત્તયેત્.

સવારમાં અમે ચઢા પીતા હતા એવામાં ‘મુંબઈ સમાચાર’ આવ્યું. પંડિતજીએ તે વાંચવા માંડ્યું અને એમણે નીચેના સમા-

ચાર તરફ અમારું ધ્યાન ખેંચ્યું.

નેપીયન સી રોડ પર બયંકર આગ

આગમાં તારાજ થયેલો વસંત નિવાસ

અને

બળી મરેલા બે માણસો

‘ગઇ રાતના અગિયાર વાગ્યાને સુમારે નેપીઅન સી રોડ પર આવેલા વસંત નિવાસ નામના આલીશાન અને ભવ્ય બંગલામાં ઐકાઐક આગે દેખાવ દીધો હતો, અને તે ભેત ભેતામાં ફેલાઇ ગઇ હતી. બંબાખાનાની મદદ આવી પહોંચે તે પહેલાં ઐ ઘણી જ આગળ વધી ગઇ હતી. બંબાઐ આવી પહોંચ્યા બાદ પુષ્કળ મહેનત કર્યા છતાં લગભગ ઐ કલાકે આગ કાબુમાં આવી હતી. તપાસ કરતાં જણાય છે, કે ઐ બંગલો છેલ્લાં કેટલાંક વરસથી પ્રભાકર બી. પરિખ નામના માલેતુબર ગૃહસ્થના વપરાશમાં હતો અને મી. પરિખ તથા ઐમનો ઐક નોકર આગનો ભોગ બન્યા છે. કાંઇ પણ પ્રકારની મદદ મળે તે પહેલાં તેઐ બળી મર્યા હતા. બંગલાના માલિક શેઠ વસંતલાલ વિકલદાસે ઐનો ઐક લાખની કિંમતનો વીસો ઉતારાવ્યો છે એકંદરે નુકશાન લાખથી સવાલાખ રૂપિયાનું ધારવામાં આવે છે.’

‘ચાલો આ પણ બહુવા જોવી વાત છે.’ પંડિતજી બોલી ઊઠ્યા. ‘યેલો પ્રભાકર બહે હાલે મરી ગયો.’

‘ઐ આજ શી રીતે લાગી દશે?’ મહેં પૂછ્યું. મહારી નજર આગળ પેલી વિધવા સ્ત્રીનો લાગણીથી ઉશ્કેરાયેલો ચહેરો તરતો હતો. અને મહેને ઐમ લાગતું હતું કે પરિખનું કાસળ કાઢવા માટેજ આગ લગાડવામાં આવી હતી.

‘અનંતરાયનું ખૂન શી રીતે થયું તે બહુ બહાર નથી.’ બયંતે જણાવ્યું. ‘જે રીતે ઐનો અંત આવ્યો તેજ રીતે

આનો પણ કાષ્ટકે અંત આપ્યો છે, અને એટલા ખાતર આગ લગાડી છે. એનો નોકર તો પાપડી ભેળી ધમળ બકાઈ બધ તેમ એના પાપનો ભોગ બન્યો છે.’

‘તો પછી એના બધા કાગળો પણ બળી ગયા હશે?’ પંડિતજીએ સવાલ કર્યો.

‘જરૂર’

‘એટલે મીસ વકીલનું કામ પાક્યું!’

‘એના દસહજાર કે તેર હજાર બચી ગયા.’

‘એ ખાતેનાં અભિનંદન મહારા તરફથી તમેજ આપી આવશે.’

એ દિવસે સાંજે અમારા મિત્ર જમશેદજી માદન અમને મળવા આવ્યા. એ અવારનવાર આવતા અને જ્યંત પાસે પોતાની ગુંથનો ઉકેલ પૂછી જતા તથા ગર્યાં મારતા. એ છૂપી પોલિસના બાહોશ અમલદાર હતા અને એમની કારકીર્દિ ઘણીજ ઝળકતી હતી.

‘કેમ કે નવા જૂની?’ પંડિતજીએ એમને પૂછ્યું.

‘પેલી કાલની આગ વિષે તો તમે વાંચ્યું હશેજ. એનો ભેદ તો ઊડો નીકળ્યો.’

‘એમ! એમાં વળી શો ભેદ છે?’ પંડિતજીએ પૂછ્યું.

‘શેઠ વસંતલાલે એ આગ લગાડાવેલી એવી અમને પાછે પાથે ખબર મળી છે, અને અમે એમની ધરપકડ કરી છે.’

‘એમ!’ જ્યંત બોલી ઊઠ્યો.

‘હાજી. એ ભાઈ સાહેબ પૈસાની ભારે તંખીમાં હતા, અને એ બંગલા ઉપર એંસી હજારની લોન લેવાની ગોઠવણ કરતા હતા. સોદો લગભગ નક્કી થયેલો પણ સહેજમાંજ દલાલીનો વાંધો પડવાથી ફસડી ગયો. વખતસર પૈસા ઉભા નહિ થઈ શક્યા એટલે એમણે બંગલાને આગ લગાડી અને

વીમા કંપની પાસેથી પૈસા મેળવવાનો તામરો રચ્યો.’

‘એ પણ ઠીક !’ પંડિતજી બોલ્યા. ‘પૈસા માટે લોકો પણ શું શું કરે છે !’

‘એણે વીમા કંપનીને ખબર આપી અને વીમાવાળાએ પણ જઈને બંધો બેઠા આવ્યા.’

‘તમને શી રીતે ખબર મળી ?’ પંડિતજીએ પૂછ્યું.

‘તમારાથી કેં છૂપાવવાની જરૂર નથી. પેલા દલાલ-એનું નામ શાપુરજી-ને પોતાની દલાલી દૂબવાથી ઘણુંજ લાગી આવ્યું હતું. એમાં એને મનથી વસંતલાલનો વાંક લાગતો હતો, એટલે જ્યારે વસંત નિવાસ બળી જવાની ખબર વાંચી ત્યારે એણે તરત જ અમને બાતમી આપી; અને અમારી તપાસમાં એમાં ભારે વજુદ જણાયું એટલે અમે વસંતલાલને ગંદકતાર કર્યા છે.’

‘પણ જમશેદજી ! એણે જ આગ લગાડાવી એ વાતની ખાત્રી કરી ?’ જયંતે પૂછ્યું.

‘ખીજ તે શી ખાત્રી કરવાની હતી ? ગુન્હાનો હેતુ તેા સાફ સાફ દેખાઈ આવે એવો છે. એને પૈસાની જરૂર હતી. આ બંગલા પર એંસીદબ્બર મળવા મુશ્કેલ થઈ પડ્યા હતા. જ્યારે આગમાં તારાજ થતાં એને માટે એક લાખ રૂપિયા આપવા વીમા કંપની બંધાઈ હતી એટલે એણે એ રસ્તો લીધો. એ પૈસાની તંગ હાલતમાં હતો એ વાત સ્પષ્ટ છે, એણે લાખ રૂપિયાનો વીમા ઉતારાવ્યો હતો એ પણ દેખીતી વાત છે, એણે લોન લેવા માટે પ્રયત્ન કર્યો અને તેમાં તે નિષ્ફળ નિવડ્યો એના પુરાવા મોજુદ છે, અને છેવટે પૈસા કઢાવવાની તજવીજ શરૂ કરી એ પણ શંકા વિનાની વાત છે. આથી વધારે ખાત્રી કમ બતની કરવાની રહે છે ?’

‘પેલા પ્રભાકર કોણ હતો તેની તપાસ કરી ?’

‘એને આગ સાથે યું લાગે વળગે! એ તો બિચારો નાહકનો ભુંબ મૂવો, છતાંયે તમે કહો છો ત્યારે તપાસ કરી બેઠશ.’

જમશેદજીના ગયા પછી અમે આ નવી પરિસ્થિતિ વિષે વિચાર કરવા બેઠા.

‘વસંતલાલ ખરી રીતે ગુન્હેગાર નથી’ જ્યંતે ચોતાનો અભિપ્રાય જણાવ્યો. ‘એ તો માત્ર સંભોગનો ભોગ બન્યો છે.’

‘એ વાત ખરી છે પણ જમશેદની ખાત્રી થવી બેઠી ને!’ મહેં કહ્યું.

‘એ બાળવામાં કાનો હાથ દતો તે બે જડે તો એની ખાત્રી થઈ શકે.’ પંડિતજી બોલી ઊઠ્યા.

‘એમ કોણ બહાર આવે અને ગુન્હો કબૂલ કરે!’

વસંતલાલની ધરપકડની અને એણે ભમીન પર છૂટવા માટે કરેલી અરજીનો અસ્વીકાર થવાની હકીકત છાપાઓમાં આવી ગઈ.

મુંબાઈમાં જ્યાં બંધો ત્યાં એજ વાત ચર્ચાતી હતી, શેર બજાર કે રૂ બજાર, દવા બજાર કે ભાત બજાર, માકીટ કે કોટ દરેક ઠેકાણે, ચર્ચગેટ સ્ટેશનને રસ્તે પડેલા બાંકડાઓ પર બેસનારા યુદ્ધા બાવાઓમાં સુદ્ધા એ એક જ વાતની ચર્ચા ચાલતી હતી.

એવામાં અમારી અમલખી વચ્ચે અમને એક પત્ર ટપાલ-મ મળ્યો. જે પુરાવાની અમે અપેક્ષા રાખતા હતા તે એ પુરી પાડતો હતો.

એ નીચે મુજબ હતો.

મુંબાઈ

રા. જ્યંતરાય

વિ. લખવાનું કે વસંતનિવાસવાળા કામમાં તમે રસ લો છો

એ મદારા જાણવામાં આવ્યું છે. પોલિસ ઉંધે રસ્તે દોરવાઈ છે, અને વસંતલાલને પરહેજ કરેલ છે. એ ભાઈ નિર્દોષ છે. ખરી વાત તો એ છે કે પ્રભાકર બી. પરિખ અને એના લોહીતરસ્યા પુરાવા-વાળા કાગળોનો અંત લાવવાને વસંતનિવાસને આગ લગાડવામાં આવી છે. પ્રભાકરની શયતાનીયતના અનેક પુરાવા મળી શકશે છતાં આ સાથે એક મોડલું છું. ખરો ગુનહેગાર એને ઘટને કેન્દ્રે પહોંચ્યો છે, પણ નિર્દોષ માણસ સંજોગનો ભોગ થતો હોવાથી ખરી હકીકત આપને જણાવી છે. આગ લગાડવામાં મદારો લાથ છે એ હું કબૂલ કરું છું અને પ્રભાકર એવાજ અંતને લાયક હતો, એ તો તમે પણ કબૂલ કરશો. એના મરણથી અનેક જાણના દૃઢ્ય-પરથી ચિંતાનો ભાર ઉંચકાઈ ગયો હશે અને દેવો દળવાં થયાં હશે. એના કાગળો જે અત્યાર અગાઉ નાશ પામ્યા હોત તો અનેક માણસોનાં અકાળે અવસાન થતાં અટકી ગયાં હોત. મદારી તપાસ કરવાનો શ્રમ દ્રુપા કરીને લેશો નહિ. એજ વિનંતિ.

શુભેચ્છક

જી

એની સાથેની કાપડીમાં પ્રભાકરના હસ્તાક્ષરમાં નીચેનું લખાણ હતું.

‘આજે સાંજ સુધીમાં પચીસ લગતર રૂપિયા તમને મોકલે પહોંચાડવાના છે. મોડામાં મોડી રાત્રે સાડા નવ સુધીમાં મોકલે એ રકમ મળી જવી જોઈએ. નહિતર શું થશે તે તમને ફરીથી સમજાવવાની જરૂર નથી. તાજેતરમાં સરદાર મહેલાશા પાવરીનાં લગ્ન અટકી પડ્યાં અને એમણે ત્રેર ખાઈને જીવનનો અંત આણ્યો તે તરફ તમારું ધ્યાન ખેંચું છું. મદારી ઉદાર સરતના અસીકાનું એ પરિણામ હતું એ તમે સમજી શકશો.

શુભેચ્છક

પ્રભાકર બી. પરિખ

એની ઉપરનો તારીખ તથા સંબોધનવાળો ભાગ કાતરથી કાપી લીધેલો હતો.

‘આ લખનાર કોણ હશે તે બાબત તારો શો અભિપ્રાય છે?’ જ્યંતે મ્હને પૂછ્યું.

‘એટલું જ કે એ પુરૂષ નહિ પણ સ્ત્રી છે.’ મ્હેં કહ્યું.

‘શા ઉપરથી એમ કહે છે?’ પંડિતજીએ સવાલ કર્યો.

‘એટલા ઉપરથી કે એણે પોતાની ભતિ જણાવે ન આવે તેટલા ખાતર પ્રભાકરના પત્રનો સંબોધનવાળો ભાગ કાતરી કાઢ્યો અને પોતાનો પત્ર સીકતથી લખ્યો છે.’ મ્હેં ખુલાસો કર્યો.

‘એમજ છે.’ જ્યંતે બોલ્યો. ‘તારું અનુમાન ખરું છે. પોતાની ભતિ જણાવે ન આવે એવી એની ઇચ્છા છે.’

‘એ બધી વાત આપણે પછી કરીશું.’ પંડિતજી બોલી ઊઠ્યા. ‘પહેલાં તો પેલા વસંતલાલને છોડાવવો જોઈએ.’

અમે બન્ને તરત જ જમશેદજી પાસે ગયા. એમને કાગળો વંચાવ્યા અને સર્વ હકીકતથી વાકેફ કર્યા. સરદાર મહેદ્લાશા પાવરીવાળો કીસ્સો તાજો હતો અને એમાં પોતે જ મુખ્ય ભાગ ભજવ્યો હતો. એમ પ્રભાકર પરિણે પોતાના પત્રમાં કપ્પલ કર્યું હતું-અને પ્રભાકર પરિણનો અંત લાવવા માટે ‘જૂ’ એ વસંતનિવાસને આગ લગાડી હતી. વસંતલાલ તો માત્ર સંજોગનો ભોગ બન્યો હતો એ જ્યંતે એમના મગજમાં ઉતાર્યું અને ખાત્રી કરી આપી. જમશેદજીને પણ જ્યુરીની ખાત્રી કરાવી શકાય તેવા વસંતલાલની વિરૂદ્ધના પુરાવા મળતા ન હતા, એટલે જ્યંતની વાત સાંભળીને એમણે તરત જ વસંતલાલને છૂટો કર્યો.

એ તદ્દન નખાવે ગયો હતો. એની આબરૂ ધૂળમાં મળી ગઈ હતી છતાં છૂટાપણું કાને નથી ગમતું? એણે જ્યંતનો

આભાર માન્યા.

અમે જન્ને પાછા ફરતા હતા ત્યારે મોટર મ્હેં ઠાકોરદ્વાર તરફ લીધી.

વેન્ગાડ રટુડીઓમાં હું જ્યંતને લઇ ગયા અને એક ફોટો અતાવીને કહ્યું:

‘તને પત્ર લખનારની ઓળખાણ આપું?’

‘આ—’

‘એજ ‘જ્ઞ’ મ્હારી એ બાબતની ખાત્રી થઇ છે. એ પણ પ્રભાકરના પંજમાં સપડાઇ હતી અને સૌથી પહેલાં પ્રભાકર પાસે જઇ આવ્યા પછી એ બહુજીવ ઉશ્કેરાઇ ગઇ હતી. એવી હાલતમાં એનો આ કાગળ પડી ગયેલા—’ એમ કહીને મ્હેં એને પ્રભાકરનો ૧૦ મી માર્ચ ૧૯— નો પત્ર આપ્યો. ‘અલબત્ત મ્હને અંગત પરિચય નથી કે એનું નામ પણ હું જાણતો નથી.’ મ્હેં ઉમેર્યું.

‘આપણે એને ‘જ્ઞ’ ના નામે ઓળખીશું તો ચાલશે.’ જ્યંતે કહ્યું.

એના દેખાવ પરથી જણાતું હતું કે એ એને ઓળખતો હતો.

‘ભલે એમ કરીશું.’ મ્હેં જણાવ્યું.

જેલને રસ્તે

‘જ્યુરીના ગૃહસ્થો ગુન્હેગારનું કમન કે જેની કોષ્ટ
જાતની સાબીતી નથી અથવા જેના સમર્થનમાં કોષ્ટપણુ જાતને
પુરાવો પડ્યો નથી તે શી રીતે સ્વીકારી શકે કે ગુન્હેગાર કહે
છે તે રીતે એની પાસેથી ધાકધમકીથી મોટી રકમો નારણદાસે
કદાવી એ વાત શી રીતે માની શકાય? અને એનો આ પ્રકાર-
નો બચાવ પણ એણે સીધી રીતે રજૂ કર્યો નથી. એણે
ચોતાના સાક્ષી પુરાવા પણ રજૂ કર્યા નથી. અને નારણદાસે
એને કંઈ જાતની ધમકી આપી, કેવી રીતે આપી, કયા સંબોગો-
માં આપી તેમાંનું કાંઈ પણ એણે નામદાર કોર્ટ સમક્ષ રજૂ
કર્યું નથી...’

એક આગેવાન વકીલને જાણે એ રીતે ફરિયાદીનો વકીલ
જટાદાર ભાષણ કરતો હતો.

આરોપી પીંજરામાં ઉભો હતો. એનો વકીલ ન હતો.

એણે મદદ લેવાની પણ ના પાડી હતી. એની સામેનો આરોપ ગંભીર હતો અને તે ફરિયાદીએ સારી રીતે પુરવાર કર્યો હતો.

જ્યુરીએ એકમતે બહાર ક્યું :

‘ગુન્હેગાર !’

અને કોર્ટમાં ગરજ મચી રહી. ન્યાયાધીશે ઉંધુ ઘાટીને ફેંક લખવા માંડ્યું. આવે પ્રસંગે એવું તે શું લખવાનું હશે !

આરોપી ઉભો હતો, ધીર અને ગંભીર !

જરા ખુખારો ખાઇને ન્યાયાધીશે શરૂ કર્યું :

‘બંધવા ! જ્યુરીના ગૃહસ્થો સાથે હું મળતો થાઉં છું. નારણદાસે તારી પાસેથી પાકપ્રમકીથી તારી બધી કમાણી પડાવી લીધી તેથી તું ચીઠાયો અને કાયદો તારા હાથમાં લઈને તું એના ઘરમાં ઘુસી ગયો અને તેમ કરવામાં તારી દાનત એને લૂટવાની નહિ પણ એના કબજામાંથી કેટલાક ઉપયોગી કાગળો કે જેની વિગત તેં જણાવી નથી તે લેવાની હતી. તારો એ બચાવ કોર્ટ કબૂલ રાખી શકે એમ નથી. તેં એક ગંભીર પ્રકારનો ગુન્હો કર્યો છે. જે વખતે તને પકડવામાં આવ્યો તે વખતે તારા હાથમાં ભરેલી રિવોલ્વર હતી એ બેતા તારો છરાદો સ્પષ્ટ જણાઇ આવે છે. આવા સંજોગોમાં કોર્ટ તને સાત વરસની સજાત મજૂરી સાથેની કેદની સજા ફરમાવવામાં વ્યાજબી છે.’

ગુન્હેગાર સુધીરે જરાપણુ ગભરાયા સિવાય પોતાની સજા સાંભળી અને એ સ્વસ્થ થઇને પોલિસના સિપાઇઓ સાથે ચાલ્યો. જતાં જતાં એણે છેલ્લી નજર પોતાની પત્ની વિજયા ઉપર નાખી.

વિજયા કોર્ટમાં હાજર હતી. એની નજીકમાં એ અબણાર ગૃહસ્થો બેઠા હતા. એણે કોર્ટનું કામકાજ બોલ્યું. સુધીરના વર્તનથી એને સંતોષ થયો.

પેલા એ અબણ્યા ગૃહસ્થો ખીબ કાઠ નહિ પણ જ્યંતે અને પંડિતજી હતા.

એ બેઉ કોર્ટમાંથી બહાર આવ્યા.

‘આપણે સુધીરની સ્ત્રીની રાહ બેઠાએ તો ઠીક.’ જ્યંતે સ્વયંના કરી.

‘સુધીરની સ્ત્રી?’

‘એને પરણ્યે આઠ જ દિવસ થયા.’

‘એમ! તો પછી બેઉ વચ્ચે અજબ સ્નેહ છે.’ પંડિતજી બોલ્યા.

‘જરૂર.’

એવામાં વિજયા બહાર આવી. જ્યંતે એની પાસે જમને કહ્યું: ‘વિજયા બહેન! તમારી સાથે થોડી વાત કરવાની છે.’

‘તમે રિપોર્ટર છો?’ એણે સવાલ કર્યો.

‘નાજી. તમારા પતિ સાથે પણ મ્હારે કેં ઓળખાણ નથી છતાં આ કેસ સંબંધી પછી મ્હારે તમને કેંક પૂછવું છે: બે તમને કેં હરકત ન હોય તો.’

‘મ્હને માફ કરો તો સારું. સુધીરની હેરાનગતિથી ખરી રીતે તો હું ત્રાસી ગઈ છું.’

‘એ હું સહમજી છું છતાં હું આ રીતે પૂછવા માગું છું તેનું કારણ તો એટલું જ છે કે એમણે જે વાત કોર્ટમાં રજૂ કરી તે હું સાચી માનું છું અને એમને મદદ કરવા માગું છું.’

‘અને મ્હારો અભિપ્રાય પૂછો તો—’ પંડિતજી વચ્ચે બોલી ઊઠ્યા. ‘હું પણ એટલું જ કહેવા માગું છું કે ગુન્હેગારે કોર્ટમાં રજૂ કરેલી વિગત તદ્દન સાચી હતી. જ્યારે માણસ જૂઠું બોલે છે ત્યારે દરેક વખતે એનાં પોપચાં મીઠામ છે. જેટલીવાર જૂઠું બોલે તેટલીવાર એ મીઠાયા વિના રહેતાં નથી અને જ્યંતે! માણસો જ્યારે જૂઠું બોલે છે ત્યારે પોતાના

એક હાથનાં આંગળાં બીજા હાથનાં આંગળાં સાથે ભેળવી દેતો નથી પણ સ્ત્રીઓ જૂઠું ભાણે છે ત્યારે એમ કરે છે—

પંડિતજીના આ પ્રવચનથી વિજયા એમના તરફ બેઠ રહી.

અલગત, માનસશાસ્ત્રના પંડિતજી પ્રખર અભ્યાસી હતા અને એમણે એ વિષય ઉપર મોટાં મોટાં પુસ્તકો લખ્યાં હતાં એટલે એ કહેતા હશે તેમાં શંકા લાવવા જેવું ઓછું હશે પણ એમનું સંભાષણ આ પ્રસંગને ઉચિત ન હતું.

‘ખરી વાત એ છે કે અમે એમ માનીએ છીએ કે બે પ્રયત્ન કરવામાં આવે તો સુધીરને જચાવી શકાય એમ છે. અમે તેમાં મદદ કરવા માગીએ છીએ, અને તેને માટે જ ફટલીક વિગતોની જરૂર છે.’

‘તો પછી તમને દરકત ન હોય તો મ્હારે ત્યાં આવશો !’ વિજયાએ પૂછ્યું.

‘અપીલ કરવાથી કેં વળશે નહિ એવી મ્હને તો સલાહ મળી છે.’

‘અપીલ ફાટું કેં કરે એમ નથી. જે પૂરાવા છે તેને આધારે એ કરે પણ શું !’

‘પણ હમણું તો તમે કહ્યુંને કે તમે એમને જચાવી શકશો—’

અને એટલું બોલતાં એની આંખમાં ઝળઝળિયાં આવ્યાં.

‘અમે નારણદાસને ઓળખીએ છીએ. એના વિષે અવારનવાર અમારી પાસે ફરિયાદો આવતી રહી છે.’

‘ત્યારે તમે ડિટેક્ટીવ છો ?’ વિજયાએ પૂછ્યું.

બંધાંત હસ્યો. પંડિતજીએ કહ્યું :

‘એકલા ડિટેક્ટીવ અથવા ગુન્હાશોષક નહિ પણ ફટલીક વખત અમે એ રીતે વર્તીએ છીએ કે જેથી ખરો ગુન્હેગાર એને થટતે ફેળે પહોંચે અને નિર્દોષને ન્યાય મળે. અમારા

ન્યાય કરવાનો રસ્તો જુદો છે !

થોડીવારમાં અમે સુધીરના રહેઠાણ આગળ આવી પહોંચ્યા-
એનો ફ્લૉટ નાનો પણ સુંદર હતો.

વિજયા મ્હોં ઘાઘ આવી અને સ્વસ્થ થઈને બેઠી.

‘હું સમજું છું કે તમે બેઉ ગૃહસ્થો અમને મદદ કરવા માગો છો.’ વિજયાએ કહ્યું. ‘પણ મ્હારી સમજમાં એ નથી ઉતરતું કે તમે કંઈ રીતે મદદ કરી શકશો. કારણ કે અમારી સાથે પોલિસે પણ કેં ખરાબ વર્તન ચલાવ્યું નથી. એમને પણ શક હતો કે નારણદાસ લોકો પાસેથી ઘાઘ ધમકીથી નાણાં કઢાવે છે પણ તેના એમની પાસે કેં પુરાવા નથી. અમારી પાસેથી એનો પુરાવો મળશે એવી પોલિસની માન્યતા હતી પણ અમે એવો કશો પુરાવો રજૂ કરીએ એવું હતું નહિ એટલે કોર્ટે પણ સુધીરનો બચાવ માન્યો નહિ. આ હકીકત છે એટલે આપ શી રીતે મદદ કરશો તે મને સમજતું નથી. બોલો, હવે આપને શું પૂછવાનું છે?’

‘જે વાત કોર્ટમાં કહી ન હતી તે.’ જવાબે કહ્યું.

વિજયાએ થોડીવાર વિચાર કરીને કહ્યું: ‘તે હું કહીશ. મ્હારા વકિલને મ્હોં કહી હતી અને એણે તે માની હતી પણ એ પુરવાર કરવી મુશ્કેલ હોવાથી એણે તે કોર્ટમાં રજૂ ન કરવાની સલાહ આપી હતી. કોર્ટ જે માની શકે એમ નથી તે તમે શી રીતે કબૂલ રાખશો?’

‘એની સચ્ચાઈની અમને ખાતરી છે.’

‘બલે. તો પછી બધી હકીકત આપને અથેતિ કહું.’

વિજયા બોલી.

‘એમજ. અમે એટલું જ બહુવા માગીએ છીએ.’

અને વિજયાએ કહેવા માંડ્યું:

‘જ્યારે હું બહુતી હતી ત્યારે મ્હારી સાથે પ્રેમજી પુરા-

હિત કરીને એક છોકરો બણતો હતો. અમે બેઉ એક જ વર્ગમાં હતાં અને મ્હને એના તરફ સાધારણ મમતા હતી.’

‘માનસશાસ્ત્ર એનો ખુલાસો થણી સારી રીતે કરે છે.’ પંડિતજી વચ્ચે બોલી ઊઠ્યા.

‘દરકત નહિ, તમારી વાત આગળ ચલાવો.’ જ્યંતે કહ્યું.

‘અલખત, અમારી બેઉની વચ્ચે સામાન્ય મૈત્રી હતી. એ વિદ્યાર્થીઓ વચ્ચે હોય છે તેવી જ. એ જરા ચપલ વિદ્યાર્થી હતો અને અચારનવાર મ્હને સ્વમજાવતો. પછી તો અમે જરા આગળ વધ્યાં અને એ અરસામાં મ્હેં એને એક બે કાગળો લખેલા. વખતે વધારે પણ લખ્યા હશે એ વખતે તો મ્હને એમાં કેજ વાંધા પડતું લાગેલું નહિ પણ આ વખતે આટલા અનુભવ પછી જ્યારે હું એ વાંચું છું ત્યારે તો હરીજ અંકે છું.’

‘એટલે એ કાગળો અત્યારે તમારી પાસે છે?’ પંડિતજીએ પ્રશ્ન્યું.

વિજયાએ માથું હલાવી ના પાડી.

‘મ્હારી પાસે અસલ કાગળ નથી પણ નારણદાસે આપેલી એની નકલ છે. એ કાગળોમાંનો એક જે પુરોદિતે ફાડી નાખ્યો ન હતો તે એની માના હાથમાં આવ્યો અને એણે તે વાંચ્યો. પછી તો એ રાત્રી પીળી થઈ ગઈ. એ અમારી વર્ગશિક્ષિકા પાસે આવી અને પેલો કાગળ શિક્ષિકાને આપ્યો અને ખૂબ ફરિયાદ કરી. શિક્ષિકા અમારા ઉપર ઘણી ખીજા અને એણે પુરોદિતની માને ઠંડી પાડી એનો બાપ કાઠિયાવાડમાં કે કે બહારગામ હતો તે ઠીક હતું નહિતર એ વળી વધારે ચિદાત. આ બનાવ પછી અમારી મૈત્રી તૂટી અને અમે એક ખીજ સાથે બોલવાનું પણ છોડી દીધું. એને ખીજ વર્ગમાં મોકલવામાં આવ્યો. આ રીતે એ પ્રકરણનો અંત આવ્યો. મ્હારો પેલો

કાગળ તે પછી નારણદાસના હાથમાં શી રીતે આવ્યો તે મ્હને સમજતું નથી. એ માણસનું નામ પણ મ્હેં સાંભળ્યું ન હતું. સુધીર સાથેના મ્હારા લગ્ન નક્કી થયાં અને તીથિ પણ નક્કી થઇ તે અરસામાં મ્હને એક કાગળ મળ્યો. એમાં મ્હને એણે પોતાની એપોલો સ્ટ્રીટની ઑફિસમાં અમુક વખતે મળવા ઓલાવી હતી. એણે મળવા જતી વખતે એણે લખેલો કાગળ લઇને જવાનું લખ્યું હતું. શું કામ હશે એ સંબંધી તર્કવિતર્ક કરતી હું ગઇ. એણે મ્હારી પાસેથી પેલો કાગળ સૌથી પહેલાં લઇ લીધો અને તે પછી ટુંકામાં એણે મ્હને શા માટે ઓલાવી હતી તે કહ્યું. ’

‘ એણે તમારો કાગળ તમને વેચવા માટે જ ઓલાવેલાને ? ’
પંડિતજીએ પૂછ્યું. ‘ કેટલી કિંમતે ? ’

‘ પાંચ હજારમાં. અને એજ એની હરામખોરી હતી. એને ખબર હતી કે સુધીરે કેટલી રકમ બચાવી હતી અને તેને આધારે જ એણે એ માગણી કરી હતી. ’

‘ એણે તમને કાગળ બતાવ્યો ? ’ બચતે પૂછ્યું.

વિજયાએ ડોકું હલાવી ના પાડી.

‘ નાજી. અસલ કાગળને જદલે એણે તેનો ફોટોગ્રાફ મ્હને બતાવ્યો. એ મ્હેં વાંચ્યો અને એની નિર્દોષ ખબારતનો કેવો દુરપયોગ થઇ શકે એનો વિચાર કરીને હું ઠરી ગઇ. મ્હારું લોહી યીજી ગયું ! આ સંજોગમાં મ્હારે માટે જો કે પણ ઉપાય હોય તો તે એક માત્ર સુધીરને બધીયે સાચેસાચી વાત કહેવાનો અને એની મદદ માગવાનો. નારણદાસે મ્હને ધમકી આપી હતી કે એણે માંગેલી રકમે જો એ કાગળ ખરીદી લેવા હું તૈયાર ન હોઉં અથવા ગોઠવણ ન કરું તો તે એ કાગળના ફોટોગ્રાફની સેંકડો નકલો કઢાવી અમારા દરેક દરેક ઝોળખીતા પારખીતા સગારનેહી અને સંબંધીઓને

મોકલી આપશે. ખાસ કરીને એક નકલ સુધીરના કાકાને મોકલી આપશે કે નેથી તેઓ સુધીરે કેવી સ્ત્રી પસંદ કરી છે તે જાણી શકે અને એને પોતાના વારસામાંથી બાતલ કરે. આ ઉપરથી હું સુધીરને મળી અને બધી વાત કરી. ભગવાનની મ્હારા પર પૂરી દયા હતી એટલે એણે જરા પણ શંકા ઊઠાવ્યા સિવાય મ્હારી વાત સાચી માની અને એણે નારણદાસને મળવાનું નક્કી કર્યું. એઉ જણ મળ્યા અને એમની વચ્ચે સખત બોલાચાલી થઇ હશે પણ છેવટે સુધીરને નમતું આપવું પડ્યું હશે. એઉ જણ વચ્ચે છેવટે એ નક્કી ગયું કે સુધીરે નારણદાસને પાંચ હજાર રૂપિયા—દસ દસની નોટોમાં—આપવા અને નારણદાસે એની પહેાંચ પેલા કાગળના એક કોરા પાન ઉપર આપવી. પાંચ હજાર રૂપિયા એ એની આજ લખીની બચત હતી. નારણદાસે એથી એક પાંચ પણ ઓછી લેવાની ના પાડી. પછી એઉ જણે ક્યાં મળતું ને આ બધું નક્કી કરતું તે ઠરાવ્યું. એમણે નારણદાસને ઘેર મળવાનું ઠરાવ્યું.’

‘બજારગેટ નં. ૧૮૪ માં’ પંડિતજી ઓલી ઊઠ્યા.

‘તમેાએ જોયું લાગે છે!’ વિજયાઈ નવાજ પામીને કહ્યું ‘એજ. ત્યાં સુધીર ગયો અને ગોઠવણ પ્રમાણે દસદસ રૂપિયાની સો સો નોટોનાં પાંચ બંડલ ગણી આપ્યાં. એ લઈને નારણદાસે પેલો કાગળ કાઢ્યો, એના કોરા પાન ઉપર રસીક લખીને સહી કરી, એના ઉપર ખેડોટીંગ દબાવ્યું અને કાગળની ગડી વાળી એક પરબિડીયામાં બંધ કરીને એ સુધીરને આપ્યું. સુધીર ઘેર આવ્યો એણે પેલું પરબિડીયું ઉઘાડીને મ્હને બતાવવાને કાગળ કાઢ્યો ત્યારે એને ખજર પડી કે અસલ કાગળ પાંચો આપવાને બદલે નારણદાસે પરબિડીયામાં માત્ર કોરો કાગળ મૂક્યો હતો.’

‘એણે કાગળોની અદલાતદલી કરી નાખેલી.’ પંડિતજીએ

જણાવ્યું.

‘એમજ. આ રીતે એણે છેતરપીંડી કરવાથી સુધીરનેા મિબજ ગયો. એટલે એણે પોતેજ આ હરામખોરને શિક્ષા કરવાનો વિચાર કર્યો અને આજે તમે સાંભળ્યું પણ ખરું કે એ ક્રમ રીતે નારણદાસના ઘરમાં ગયો અને એને કેવી રીતે પોતાની રિવોલ્વરથી ભડકાવેા.’

‘નારણદાસે હથિયાર વાપરવાની ઘણીજ તાલીમ લીધી છે એટલે એ એવી રીતે ભડકે એમ ન હતું. અલબત્ત, સુધીરને એ વાતની ખબર નહિ હશે કારણ કે એણે તરતજ સુધીરનેા રિવોલ્વરવાળો હાથ પકડી લીધો હતો.’

‘ખરાબર છે. એકંદરે આ મ્હારી કથની છે અને તે બે તમારી ગળે ઉતરતી હોય તો કૃપા કરી સુધીરને બચાવો. તમારો એ ઉપકાર મરતા સુધી હું નહિ વિસરું.’

‘સુધીરની ગણતરી ખોટી હતી.’ પંડિતજીએ કહ્યું. ‘કારણ કે નારણદાસ જેવો માણસ આવો કાગળ પોતાના મકાનમાં રાખે એ માનવા જેવું નથી. ઓછામાં ઓછા આઠથી દસ કલાક એ પોતે બહાર જતો હતો. એણે વખતે એ કાગળનો નાશ કર્યો હશે અથવા બવિખ્યમાં કામ આવશે એમ ધારીને રાખી પણ મૂક્યો હોય કારણ કે તેની મદદથી હજી પણ તમારી પાસેથી પૈસા કઢાવી શકાય એમ છે. એટલે એણે હજી પણ રાખી મૂક્યો હોય.’

‘રાખી મૂક્યો હોય !’ વિજયા બોલી. એ લાગણી વશ અંધને યુરસાથી ધ્રૂજતી હતી.

‘તો આઠ દિવસમાં એ લાવીને તમારા હાથમાં આપવાનું હું વચન આપુ છું.’ બયતે કહ્યું.

અને તરત જ એક જણે રબ લીધી.

નારણદાસે ઘેર જઈને પોતાના નોકર બદલજીને રસોડામાં

સુવાનો હુકમ કર્યો. એ એકજ રસ્તેથી મધરાતના મહેમાન એ મકાનમાં આવે એવું હતું એટલે એના ઉપાય તરિકે એણે બદલજીને ત્યાં સુવાનું કહ્યું.

પછી એણે બદલજીને કે કામે બહાર મોકલ્યો.

બદલજી ગયો એટલે નારણદાસે પોતાની તીબેરી ઉઘાડી અને તેમાંથી એક ચોપડી કાઢી બેવા માંડી. એ એની પાસ ખૂક હતી. એણે તે બેવા માંડી. બાર વરસ પહેલાં એ મુંબાઈ આવ્યો હતો અને એણે પોતાનો ધંધો શરૂ કર્યો હતો. એણે ધાર્યા કરતાં પણ એણે અઢત્તક સંપત્તિ પેદા કરી હતી. એણે ઇંગ્લેન્ડમાં જેને 'બેલેક મેઇલ' કહે છે તે ધંધો-સફેદ ઠગનો ધંધો સ્વીકાર્યો હતો અને બારે કુનેદથી એ કર્યું ગયો હતો.

આવા સફેદ ઠગ કરતાં ખૂની દબર દરબજે સારો. એ તેા એકકે ઝટકે અથવા એકી વખતે પોતાના શિકારનો અંત આણે છે, પણ આવા સફેદ ઠગ તેા એને ભયંકર યાતના સહન કરતો જીવવા દે છે અને એના શોણિતનું બિન્દુએ બિન્દુ ધીરે ધીરે ચૂસી લે છે. એ ઉપરાંત એની કુનેદ એવી હોય છે કે એ કાયદાની યુગાલમાં એકાએક સપડાતો નથી.

એણે પોતાનો પૈસો આ ઠેકાણે રોક્યો હતો. ખૂબ વિચાર કરીને એણે ઓરિએન્ટલ બેંક પસંદ કરી હતી. એ પોતાના ઘરાકોની ખાનગી વિગત જરા પણ બહાર જવા દેતી ન હતી. વળી એ બેંકએ તેટલી રકમ શિલકે રાખતી હતી અને ગમે તેવી મોટી રકમનો ચેક તરત જ ચૂકાવતી હતી. નારણદાસને તેા એ સગવડની જરૂર હતી. એને તેા વખત આવ્યે ઘડીના છઠ્ઠા ભાગમાં પોતાના પૈસા લઈને પલાયન થવું હોય તેા યષ્ટ અવાય એવી ગોઠવણ રાખવી હતી.

એ રાત વીતી ગઈ.

બીજે દિવસે સવારે બદલજીએ ફરિયાદ કરી કે એને

શરદી થઇ હતી

‘ઝોઢનાનું વધારે રાખજે. એ કામળા વધારે ઝોઢજે.’

જમીને એ પોતાની ઑશીસે ગયો.

એના ઘરનું સામાન્ય કામકાજ એક ઘાટણુ કરી જતી.

અગિયાર વાગે એક સદ્ગૃહસ્થ નારણુદાસને મળવા આવ્યો.

બદવજીએ જણાવ્યું કે ‘તેઓ ઑદિસમાં ગયા છે. શું કામ છે? ક્યારી આવ્યા છે?’

‘સેફ ડીપોઝીટમાંથી.’ પેલાએ જવાબ આપ્યો.

‘કદ સેફ ડીપોઝીટ?’ બદવજીએ સશંક પૂછ્યું.

‘બુલિયનની સેફ ડીપોઝીટ.’ પેલાએ કહ્યું. ‘ઝીટલું જ પૂછવાનું હતું કે છેલ્લી વખતે તેઓ આવ્યા ત્યારે ચાવીઓ તો ભૂલી નથી ગયાને?’

બદવજીએ ડોકું ધૂણાવી ના પાડી.

‘અમારે સેફ ડીપોઝીટ સાથે વહેવાર જ નથી’ એણે કહ્યું.

‘અને મ્હારા શેઠ ભાગ્યે જ એવી ચાવીઓ મુકીને આવવા જેવી ભૂલ કરે!’

‘ત્યારે વખતે મ્હારી ભૂલ થતી હશે. આ મકાન શેઠ સુંદરદાસનું ને?’

‘નાહ.’ અને તરતજ પેલા ગૃહસ્થે રજા લીધી.

શેઠે દૂર એના સાથી ઊભા દતો તેને એ મળ્યો અને જણાવ્યું: ‘જયંતી એ લોકોનું સેફ ડીપોઝીટમાં ખાતું જ નથી.’

‘મ્હેં તો કહ્યું જ હતું કે એ બધું બેંકમાં જ રાખતો હશે.’ જયંતે જણાવ્યું. ‘છતાં તમે સૂચના કરી તો એ વાતની પણ આપણે ખાતરી કરી લીધી. હવે તો એ નક્કી થયું કે એ પોતાના નાણાં અને કાગળો બેંકમાં જ રાખે છે.’

‘ઓરીએન્ટલ બેંકમાં.’ પંડિતજીએ કહ્યું.

‘ત્યાં જ.’

‘એને બીજી રીતે સીધા કરી શકાય એમ નથી!’
ખંડિતજીએ પૂછ્યું.

‘એણે જ્યુજીટ્સની સારી રીતે તાલિમ લીધી છે એટલે
એ વિચાર નકામો છે. એ પોતાની રિવોલ્વર પાસે જ રાખે છે
ને તેનો ઉપયોગ પણ જલદી કરે છે.’

‘તો પછી બીજી યુક્તિ અજમાવવી પડશે.’

‘તે પણ બેઠકનું. એ કામ નટવરને સોંપીશું.’ જ્યંતે કહ્યું.

અને જ્યંતે બીજે દિવસે નારણદાસને એની ઑફિસમાં
મળવાનું કામ મળે સોંપ્યું અને ઘટતી સ્વચનાઓ કરી.

નારણદાસની ઑફિસ અંપોલો રટ્ટીટમાં આવેલી હતી
અને એનો દેખીતો ધંધો શરાફીનો-નાણાંની ધીરધારનો હતો.
એક રીતે એનો આ ધંધો પણ એના બીજા ધંધામાં ખૂબ
મદદકર્તા હતો. જે એ એક હાથે આપતો અથવા ભારે વ્યાજે
ધીરતા તે બીજે હાથે પડાવી લેતો અને વળી આ દેખીતો
ધંધો એના પેલા ધંધાની ઢાલ રૂપ હતો.

વળતે દિવસે યુરોપિયન પોષાકમાં હું એની ઑફિસમાં
ગયો. એના માલુસે મ્હારું નામ જે મહેં મહેલ્લાશા પાવરી
જણાવ્યું હતું તે કહ્યું અને જણાવ્યું કે હું ઓરિએન્ટલ બેંકનો
કલાર્ક છું એટલે એણે મ્હને મળવાની હા પાડી

હું એની ચેમ્બરમાં ગયો એટલે એણે મ્હને આવકાર
આપ્યો અને પૂછ્યું: ‘બોલો શું કામ છે?’

‘આપની સાથે પાંચેક મીનીટ અગત્યની વાત કરવી છે.’
એમ કહીને મહેં એના કાચના પાર્ટીશન તરફ બેઠું.

‘તમારે જે કહેવું હોય તે ખુશીથી કહો આપણી વાત
બીજી બાજુ નહિ સંભળાય.’

બેઠું હું ખૂબ મુંઝાયા હોઉં એવો ભાવ લાવીને મહેં
કહ્યું: ‘આપની સાથે વાત કેમ શરૂ કરવી એજ મ્હારી મુંઝ

વણ છે. આય જનાવથી હું એટલો કંટાળી ગયો છું કે જેની હદ નહિ!

‘પણ છે શું?’

‘અરે બાવા! ઘની જ ગંભીર વાત છે. બારે મુંઝવણ છે.’

‘હરકત નહિ. એનાથી હું કેં ગભરાવાનો નથી.’

આજ અગાઉ નારણદાસ પાસે આવી તો કેટલી થે ગંભીર વાતો અને મુંઝવણો રજૂ થઈ હતી એને તેમાં છેવટે એવું આવતું કે રજૂ કરનાર પાસે પૈસા નથી અને ભેલિક હેરાન કરે છે, અથવા કેટલીક વખત એમ પણ જનતું કે કોઈ લેણદાર એના પગાર પર જપ્તી લાવવાની ધમકી આપે છે અને બે પગાર પર જપ્તી આવે તો એની ચાકરી જાય.

‘અરે બાવા! વાત એમ છે કે મ્હારો બાપ ધનજીશા ઓરિએન્ટલ બેંકમાં કેશિયર છે.’ મ્હેં બારે ગભરાટથી કહેવા માંડ્યું. ‘અને મ્હને ખબર વટિક નહિ હતી કે એણે બેંકને પૈસે રૂનો સટો કર્યો હશે. આજેજ મ્હને ખબર પડી કે એણે ધૂમ સટો કર્યો છે અને વખત છે ને એ આપઘાત પણ કરી એસે—’

‘શાથી?’ અધીરાઈથી નારણદાસે પૂછ્યું.

‘અરે બાવા! એણે બેંકનાં નાણાં સદામાં વાપર્યાં છે તેથી. ખીજું શું? બે વરસ ઉપરની વાત હોત તો બહે ઠીક હતું પણ દમણી તો તમે બહોલ કેની બધાય ધંધામાં કસ નથી તે વખતે—’

‘એણે કેટલાક રૂપિયાનો ગોટાળો કર્યો છે?’

‘વીસથી પચીસ લાખ રૂપિયા હશે’ બહુજ ધીમેથી મ્હેં જવાબ આપ્યો.

‘વીસ લાખ?’ એણે ગભરાઈને પૂછ્યું.

‘હાજી. પણ તમે બે મેનેજરને અથવા ડીરેક્ટરને એને માટે કહો તો—’

‘શું કહે! કપાળ.’ એણે ગુસ્સામાં કહ્યું. ‘એને માટે બલામણુ કરે!’ પણ એકાએક એના મગજમાં કેંકડું વિચાર આંચો ઊઠેલો એ ઠંડો પડ્યો અને પોતાનું ઘડિયાળ એયું. એમાં પોણા ત્રણ વાગ્યા હતા.

‘ઝંકમાં આ વાતની ડાઘને ખબર છે?’ એણે પૂછ્યું.

‘હજી તે નથી પડી પણ મ્હારે બધી વાત મેનેજરને કહેવી પડશે. આજે ઝંક બંધ થાય પછી એવણે મળવાનો મ્હારો વિચાર છે—’

‘હમણાં તમે ઝંકમાં જવાના છો?’

‘હાહ’ મ્હેં જવાબ આપ્યો.

‘બલા માણસ! હું કહું તે જરા સાંભળો.’ નારણદાસે કહ્યું. એણે પોતાનું પાકીટ કાઢ્યું અને તેમાંથી સો સો રૂપિયાની પાંચ નોટ કાઢીને મ્હારા હાથમાં આપી. ‘એ લો અને સીધીસીધા ઘેર જાવ.’

‘પણ સાહેબ! મ્હારે ઝંકમાં જવું જોઈએ. તેથી મ્હારે વરે શું ધારશે?’ નોટ લેતાં મ્હેં જણાવ્યું.

‘જે ધારે તે ધારવાદો. બધી વાત બહાર આવે ત્યારે તમારો ખુલાસો સૌ માનશે. હમણાં હું કહું છું તેમ કરો.’

‘પણ એમ શી રીતે—’

‘ખીજી કેં વાત નહિ. તમે તમારું મોઢું બંધ રાખો અને મુગા મુગા ઘેર જાવ. તમે સમજ્યાને મી. પાવરી!’

‘હા સાહેબ!’ મ્હેં કહ્યું.

અને મ્હેં ત્યાંથી સીધા પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટમાં આવીને જ્યાંતને બધી વાત કહી.

નારણદાસે તરતજ ઓરિઝીન્ટલ ઝંકનો રસ્તો લીધો અને પોતાનો ચેક રજૂ કર્યાં.

એ જોઈને કલાકેં નારણદાસ તરફ એયું અને કહ્યું: ‘કમ

આહેબ ! આ તો લગભગ આપના ખતાની બધીજ રકમ છે.’

‘મ્હારે ઈકાઈક બપાન બવાતું છે અને મેં ઈક વર્ષ ત્યાં રોકાવું’ પડશે. પણ ખાતુ ચાલુ રાખવા જેટલી તો રકમ રહેશે જ.’

‘તે તો છે જ. તો પછી આપને પેટી પેટી પણ ખેંચશે—’
‘હારતો.’

અને થોડા વખતમાં ઘટતી વિધિ થઈ ગઈ અને નારણદાસ પોતાના ખીરસામાં ઈક સારી જેવી રકમ અને હાથમાં નાની સરખી ઈક પેટી લઈને ખંકમાંથી બહાર નીકળ્યો.

ઈ ઘેર ગયો અને પોતાની તિબેરીમાં સંભાળીને ઈ બધું રાખ્યું.

નારણદાસના ઘરની બાજુમાં ઈક ફેક્ટરી બંધતી હતી અને તે માટે લાકડાં વગેરેના ગંજ ખડકાઈ ગયા હતા.

અચાનક એમાં તે દિવસે રાત્રે આગ લાગી અને બંબાઓ ઓલાવવામાં આવ્યા. ચારે તરફથી પાણીનો મારો શરૂ થયો પણ આગ કાબુમાં આવી નહિ.

ઈકાઈક નારણદાસનાં બારણાં ઠોકાયાં.

બદવજીએ તે ઉઘાડ્યાં.

‘તમારા મકાનમાંથી પાણીનો મારો ચલાવવો પડશે.’
બંબાવાળાએ કહ્યું.

એવામાં નારણદાસ આવી પહોંચ્યો. ઈણે બંબાવાળાને સમજાવવા માંડ્યો પણ તેણે માન્યું નહિ એટલે કહ્યું: ‘જરા મ્હારી સાથે ઉપર આવો. મ્હારે થોડીક વાત કરવી છે.’

બંબાવાળો ઈની સાથે ઉપર ગયો.

‘આ મકાનમાંથી પાણી છાંટવાનો મ્હને હુકમ થયો છે.’

‘હરકત નહિ, પણ આ લાઇનમાં ખીજાં થણાં મકાન છે અને તમારી મહેનત ફેક્ટ નહિ બચ. દસની નોટ ઈને માટે

ચુરતી છે, ઊભા રહે—'

એમ કહીને નારણદાસ ભેડના ખંડમાં ગયા અને તિભેરી ઉઘાડી.

તિભેરી ઉઘાડી એટલે પાછળથી અવાજ આવ્યો: 'નારણદાસ! બેઉ હાથ ઊંચા કરો. જો જરા પણ હાથ્યા છે તેા આ તમારી શરમ નહિ રાખે.' એમ કહીને બંબાવાળાએ પરતોાલ બતાવી:

'તમે કાણુ છે?'

અને બંબાવાળાએ એક એવું નામ દીધું કે જે સાંભળીને નારણદાસનું લોહી થીજી ગયું. એણે એ નામ સાંભળ્યું હતું અને જ્યાં કામદાનો લાભો હાથ પહોંચી શકતો નથી ત્યાં એ મંડળ પોતાના હાથમાં કાપદો લઇને સજ કરે છે એમ એ અણુતો હતો.

અને એની નજર સામેજ પેલી પેટી જે એણે આજે બપોરેજ ઓરીએ-ટલ બેંકમાંથી આણી હતી તે ઉપડી મઇ અને એ ભેટો જ રહી ગયા.

*

*

*

ખીજે દિવસે સવારે નવ વાગે નારણદાસ સુસ્ત મઇને બેઠો હતો,

ઢીવામાં સુખી-ટેન્ડન્ટ રામરાય બક્ષીએ આવીને કહ્યું: 'ચાલો નારણદાસ, તમોને પકડવાનું મ્દારી પાસે વોરંટ છે.'

'અને તહોમત શું છે?' નારણદાસે પૂછ્યું.

'ધાક ધમકીથી પૈસા કઢાવવાનું. એ ઉપરાંત એટલા બધા પુરાવા છે કે તમને કાળા પાણીએ મોકલતાં પણ વાર નહિ લાગે. આજેજ એ બધા અમારા હાથમાં મૂકવામાં આવ્યા. તમે પેલા સુધીરને બોટો ધકેલી દીધો. એની વાત ખરી હતી. તમારી સામે આ પુરાવાઓ કાણુ મોકલ્યા તેનું કે અનુમાન

કરી શકા છે ?'

પણ નારણદાસે એને જવાબ આપ્યો નહિ.

એના કાનમાં હજીયે પેલા બંબાવાળાએ જતાં જતાં કહેલા શબ્દોના બણકારા વાગતા હતા: 'અમારે તને મારી નાખવો હોત તો તે કે અધરું ન હતું. મહેલ્લાશા પાવરીએ તને પુરો કર્યો હોત. જેટલી સીકતથી પેલી ફેકટરીને આજે લગાડી તેટલીજ સીકતથી એ કામ પાર પડ્યું હોત પણ એ નિર્ણય પર અમે આવ્યા નથી. એ આ વાતનો એકપણ અક્ષર બહાર પડ્યો છે અથવા કાંઈની પણ પાસે તે' એનો ઉચ્ચાર પણ કર્યો છે તો તેજ વખતે તારી આસપાસ ગમે તેટલો ચોક્કી પહેરો હશે તોપણ અમે તારા જીવનનો અંત આણતા અચકાઈતું નહિ.'

અને એની એ ધમકી માત્ર સુંકા દમ ન હતો પણ વખત આવ્યે એ અમલમાં મૂક્યા સિવાય જ'પે એવા એ માણસો ન હતા તેની નારણદાસને ખાતરી હતી.

એણે કાર્ટમાં પણ પોતાનો જયાવ કર્યો નહિ અને મુગે મુગો જેલને રસ્તે ગયા.

*

*

*

સુધીરની સજા રદ થઈ અને તે પાછો આવ્યો. વિજયાને એનો અસલ કાગળ મળી ગયો હતો. સુધીર આબરૂકર પાછો આવ્યો તે એને મન સોનાનો સ્વરજ ઊગવા જેવી વાત હતી.

☆ સમાપ્ત ☆

ગુન્હાશોધનનાં અવનવાં
પરાક્રમેને લગતી વાર્તાઓ
વાંચવાની કુમારજીવનમાં
તાલાવેલી જાગે છે અને તે
વૃત્તિ જીવનમાં દીર્ઘ કાળ-
સુધી કાયમ રહે છે. એ
પ્રસંગે જો પ્રેરણાદાયી વાચન
મળે તો મગજશક્તિનો
સુંદર વિકાસ થાય છે. દરેક
વસ્તુ કે વિગત ઝીણવટથી
જોવા સમજવાની અને તેનું
હાર્દ પામવાની અદ્ભુત
શક્તિ એનાથી સાંપડે છે
અને જીવન સાફલ્યનો માર્ગ
સરળ બને છે.

★ ★ ★

આ રીતે માનવજીવનનો
અનેકવિધ વિકાસ કરી શકે
એવી પ્રેરણાદાયી રસિક
વાર્તાઓ આપવાની યોજના
'સાહસ કથાવલિ' માં
કરવામાં આવી છે.

સાહસ કથા વલિ

સંપાદક : નાગરદાસ ધ. પટેલ

મગજશક્તિના વિકાસને તાલીમ આપે એવી સાહસ, શૌર્ય,
ભેદ, બુદ્ધિચાતુર્ય અને યુદ્ધશોધનનાં અવનવાં પરાક્રમેને
ભગતી પ્રેરણાદાયી વાચન આપતી યુજ્જ્વલતની અજોડ અંધાવલિ

— સૅટ પહેલો —

૧ કુ પે ન મહે તા
૨ પ્રિયંવદાનું પરાક્રમ
૩ સ ફે દ ઠ ગ :
૪ : દી વા ન છ

— સૅટ ત્રીજો —

૯ આંગળાંની છાપ
૧૦ મા મા નો વાર સો
૧૧ ફાંસીને દોરડો :
૧૨ : શ નિ નો એ ક્રો

— સૅટ બીજો —

૫ ખાનદાનનાં ફરજંદ
૬ સેતા ન બુદ્ધી :
૭ : સોનેરી ટોળી
૮ યુદ્ધે ગાર દુનિયા

— સૅટ ચોથો —

૧૩ આપઘાતનો ભેદ
૧૪ બેન્ક પર દરોડો
૧૫ વીલ:વિચિત્ર ને સચિત્ર
૧૬ : જુલમ ગાર :

દરેક પુસ્તકનો ફક્ત સવા રૂપિયા વી. પી. ખર્ચ પાંચ આના
દરેક સૅટના ઍક્સના પાંચ રૂપિયા વી. પી. ખર્ચ બાર આના

તમારા બુકસેલર પાસે માગો અથવા લખો

બાલવિનોદ કાર્યાલય : ૧૪૯ પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ ૨

